

B2-páholy

Ha a téma az utcán hever – akkor hajléktalan. Milyen jó vicc is lehetne ez, és mégis milyen kesernyésen olvasom én magam is szájalmas élcelődésemet. Hogy juthat ilyen egy normális ember eszébe? Ezzel viccelődni? A helyzetet azonban menti valami. Ha az ember nem viccnek szánja. Különösen télen nem vicc a rongykupacok, szét-rohadó paplanok, kartondobozok elképzelhetetlen rendetlensége alatt meleget kereső embereket látva. És – szinte mind alszik. Amelyiknek szerencséje van, annak társa is van, és ha a társában van még melegség – és ez megint milyen jó vicc is lehetne egyesek számára, vicc a vicc hátán... –, akkor az hozzá tud járulni a hulladékrongyok adta kevéske meleghez.

De miért alszanak ezek mind? Medvék, hogy át tudják aludni a telet (lám, megint egy poénra hegyezhető mondatocska, csillagszórózik a keserű elme), és majd az első nap bágyadt sugara kimozdítja őket ebből a téli dermedtségből? Nyilván nem. A legkézenfekvőbb választ minden második, a látványon nem elkomorodó, -szomorodó, -gondolkodó vagy felháborodó ember azonnal rávágja: mert részegek.

Amiben persze, lehet igazság is, és annak csak a főntebbi Mindentudó a megmondhatója, hogy hány százalékban. Ha őszinték akarunk lenni, az egy is sok, és a száz is lehet kevés. Kizárt, hogy ezek az emberek nem fáznak akkor, amikor alszanak. Nem több vagy vastagabb a rongyhalmaz fölöttük, nem ad több meleget a papundeklidobozból földre eszkábált ágy alattuk, nem rázkódik kevésbé testük, és nem rázza őket kisebb intenzitással a láz.

Talán, míg alszanak, addig a világ nem rázza őket, addig a társadalom közönyös, közömbös, legtöbbször rosszindulatú méricskélése nem alázza tovább a föld alá-fele őket. Az ember melegségre vágyik, de ezeknek a téli rongykupacoknak sem a tél, sem az átázott paplan, sem a mellettük elhaladó embertársuk nem ad, kínál, sugall, fröccsint melegséget.

A bajban, bánatban lévő emberek nagy része igyekszik minél többet aludni. Leginkább két okból. Amíg alszik, addig nem a bajával törődik, nem a saját gyötrelmével és gyötrettetésével. A másik ok, hogy mihamarabb jusson el a másnapba, ami már egy másik nap. Semmit sem fog változtatni sem a sorsán, sem a belső vérzésein, de egy nappal közelebb kerül vagy a halálhoz, vagy a baj, gond, bánat túléléséhez. Vagy azok gyengülnek meg benne, vagy ő gyengül végképp hozzájuk.

Földön heverő témáink tehát minden napon a legkevesebbet használt tudattal és semmi ébrenléttel akarnak túllenni, minél kevesebbet gondolva a reménytelenségre, megundorodottságukra, kívülre rekesztettséjükre, hulladék- és fölösleglétükre. Nem lesz jobb a holnap, de legalább akkor már nem ma lesz. Mert a ma rossz, ahogy van. A holnap úgy lesz rossz, ahogy lesz, de ma még nem az. És ez még csak nem is a túlélés logikája. Nem is csak az életé. Csak a rongykupacoké, a behavazott kidobott paplanoké, az egykor élet felé indult, életből kivetődött véglényeké. Vég-lényeké. Lényeké, akiknek már csak a vég az egyetlen birtokuk. *S mérik a téli éjszakát. Mint birtokát a tulajdonosa.*

Zalán Tibor

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XV évfolyam I. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers),
Balázs Géza (nyelvművelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Borbély András** (dokumentum), **Elek Szilvia** (zene),
Kovács Ildikó (szöveggondozás), **Prágai Tamás** (próza), **Sebeők János** (környezet),
Szondi Bence (törtélel), **Vincze Ferenc** (műbírálat, főszerkesztő-helyettes), **Wegner Tibor** (művészet).
Szerkesztőségvezető: **Szondi Eszter**.

Napút-kör: **Csűrös Miklós, Doncsev Toso, Gráfik Imre, Hankiss Elemér, Dr. Koncz Gábor, Radnóti Zsuzsa, Rakovszky Zsuzsa, Szörényi László** (tiszteltetleli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: Ady Endre Művelődési Központ, 1043 Budapest, Tavasz u. 4.

Telefón/fax: (1) 225-3474 • Mobil: (70) 617-8231 • E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

B2-páholy

Zalán Tibor tárcája borítóbelső

Baley Endre: Hónapok 3

Farsang

Suhai Pál: Bökvers egy sárga csekk hátára;
Kis Napút-induló 4

Horváth Ferenc: Írhatta volna...; Híres magyar
versek kezdő sorai, „kissé” átdolgozva 5

Bíró József: Best — zeller 10

Erdélyi Z. János: Ballada a... miről is?;
Drogontana; Elmorzsolódtak 12

Gyárfás Endre: Epigrammák 14

Adonyi Sztancs János: Ficamok 15

Balácsi József Attila: A dél-koreai buddhista
kolostorok humora 18

Téka

Druzsín Ferenc: „Bíróválasztás lesz hónap...” 30

Tárlat

Bognár Nándor: Élet-tér-képek 40

A MÚOSZ Magyar Karikatúraművészeti Szakosztálya
tagjainak alkotásai színes melléklet

Berek

Latorcai Csaba: Felelősség a Földért 41

Szóvár

Kicsi Sándor András: Az első szómondatok . . 47

Németh András: Alma? Mater?;
Anziksz, Albionból 49

Bozók Ferenc: Időspirál; Isten a versrovatot viszi . 51

Birtalan Ferenc: Búcsú Pasaréttől;
Elvesztett világ 52

Sigmond István: Hóhérok; Apróhirdetők 53

Bozgor Elian: Semmiségek; És mért félénk,
ha újságíró?; Körhiba 59

Juhász Bence: Lány beolvadás 65

Stanczik-Starecz Ervin: Fehér folyó;
Felhúztam apám óráját 69

Hetedhét

William Butler Yeats, Michael Drayton
és Christina Rossetti versei
(Pálfy Erika fordításai) 78

Rafael Alberti, Sophia de Mello Breyner
Andresen és Tua Forsström versei
(Lantódi-Káliz Endre fordításai) 80

Anatolij Gavrillov: Nincs hová menni
(Arató János fordítása) 82

Alekszandar Prokopiev: A zarándok,
a suszter és a bolond; Kígyócska
(Czinege-Panzova Annamária fordítása) . . . 83

Peter Sloterdijk: Gyorsfénykép Nietzsche-ről
(Romhányi Török Gábor fordítása) 86

Giacomo Casanova nyolc
levele Faulkircher uramhoz
(fordítás és széljegyzetek: Kányádi András) . . 89

Hangírás

Emlék az ember
(Szepesi Dóra interjúja Dobai Péterrel) . . . 99

Ablak

Ádám Tamás: Bonthatjuk az idősíkokat
(Dobai Péter: Emlék az ember) 102

Tamási Orosz János: A hetvenhetedik
te magad légy
(Parti Nagy Lajos: Fülkefor és vidéke) . . . 104

Szepes Erika: Trubadúr és teremtő
(Birtalan Ferenc: Trubadúrének) 106

Hlavacska András: Az igazat apáról?
(Szabó Tibor Benjamin: Kamufelhő) 112

Feledy Balázs: Technika mint művészetfilozófia
(A Fény, szín, mozgás című kiállítás
Veszprémben) 116

Emlékezet

Erdélyi Z. János: A Zöld Alagút örök vándora . 120

Faragó Eszter: Hajléktalan angyalok 122

Iffj. Bartha Árpád: Áfonya 123

Vida Dániel: Az élet szerzőjének 123

Mika Gabriella: Naphimnusz 124

Takács Róza: Álomport szórok 125

Szakállas Zsolt: A vesződés 126

Szeredi Zsanett: Ártatlanság... 126

Vörös Rózsa: Zokog a vas... 127

E számunk szerzői. 129

Illusztrációk

A MÚOSZ Magyar Karikatúraművészeti Szakosztálya
tagjainak alkotásai. . 29, 39, 51, 64, 98, 101

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 71.

Nyírfalvi Károly: Tétova és halovány

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XV. évfolyam I. szám

Fars hang? Farsang.



Az újpesti Ady Endre Művelődési Ház egyik műtermében 2012. november 5-én olyan alkotók gyülekeztek, akikhez közel áll az irónia és a nevetetés szándéka. Amit közösen létrehoztak, mégsem valaminek a humoros-sá görbült tükörképe, hanem maga a legkomolyabb valóság: Szervezeti és Működési Szabályzattal, alapító nyilatkozattal, huszonkét, nagyon is komoly szándékú alapító taggal, és a MÚOSZ hozzájárulásával megalakult a Magyar Karikatúraművészeti Szakosztály. Alkotásaikból ad lapszámunk ízelítőt.

Baley Endre

Hónapok

Támad a tél ura, fagyszavú január,
jajdul az erdő a lépte alatt,
jégköpenyében a tó vize hallgat,
tükrözi éjjel a csillagokat.

Reccsen a tó jege, csöppen a jégcsap,
farsangot ünnepel ím a világ.
Február lépte már hótalan dobban,
napfényre írja a tél búcsúját.

Március zápora áldja a földet,
málik a röggel a hajnali fagy,
rügybe itatva a fák csupasz ágát,
életet dúdol a tétova nap.

Április fréziaillatot áraszt,
elmarad végre a télkabát,
langymeleg váltja az éjjeli záport,
életre hinti a lombkoronát.

Májusi orgona zümmög a bokron,
hajnalfa tarkáll az udvarokon,
táncol az utca, sok kicsi lányka
várja a párját kispadokon.

Június ikrei tűzre fakadnak,
fényesen prűszköl az alkonyi láng,
felhőbe fonja az éjszaka hangját,
holdra vetíti a nyár kapuját.

Július asszonya óvja a termést,
szökken az égbe a búzagalász.
Fürdik a tóban a nap koszorúja,
szomjasan ébred az égi kanász.

Augusztus könnye a hajnali harmat,
fűszálra csordul, ha múlik az éj.
Szél szava ébred a gomba kalapján,
villan a fecske az ég peremén.

Szeptember rázza az iskolacsengőt,
szűz hava játszik az ős saruján,
álmatag űzi a földet az árnyék,
csordul a bordal a pince falán.

Árnyakat festenek hajnali fények,
varjakat károgo a nád-szavú tó.
Október sarka a földeket túrja,
vérlík a bokron a csipkebogyó.

Kék eget kormol a szürke november,
álmosan ásít az erdei szél,
tél szava, zúzvara csípi a szedret,
hízik az éjszaka, múlik a fény.

Adventi gyertyákat gyújt a december,
hó-kalapot kap a málnabokor,
angyalok adjanak boldog karácsonyt,
gyermeki éneket, égi mosolyt.

Suhai Pál

Böktvers egy sárga csekk hátára

Ha ki olvas, tudja, mért:
Nézz tükröbe könyvemért.
Ismer engem, könnyen ért.

De akinek több a lóvé
s tenne bármit érte túvé,
magát teszi végül lóvá.

Suhai de Bezenye
írta mindezt. Bizony e
fickó költő, de henye.

Kis Napút-induló

*Hat, hat, hat, no de hat, hat, hat,
no de ötöt üt, ötöt üt, hat, hat, hat.*
Füst Milán

Bal-bal-bal, no de bal-bal-bal,
no de bal után, bal után jobb jobbal.
Bal-jobb jobb, no de sok bal-jobb,
no de ugye már, ugye már sokkal jobbal.

Ballal lépj, no de most jobbal,
bal-jobb-bal, no de most jobb-bal,
ballal jobb, no de bal-jobbal,
no de soha már, soha már csak jobbal.

Jobb-bal-jobb, no de most bal-jobb,
no de bal után, bal után jobbal jobb.
Sok bal-jobb ugye sokkal jobb,
no de egyedül, *egyedül együtt jobb.*¹

¹ A folyóirat jelmondata

Horváth Ferenc

Írhatta volna...

Írhatta volna: Krúdy Gyula

A málnaízű lány

Egy rezedailatú nyári estén Kázmér, aki először vett részt ilyesféle nyaraláson, egymagában sétálgatott a táborban. Érzékelhetetlen szellő fújdogált felhevülten, s időnként szemmel nem észlelhető gejzírek törtek fel imitt-amott a levegőben, s buzogtak sisteregve, közönséges emberi fülnek felfoghatatlanul.

Kázmér hitetlenkedve rázta meg a fejét, mert végtelenül finomra hangolt érzékszervei mégiscsak megsejdtettek valamit ezekből a furcsaságokból; sőt, olykor-olykor még azt is hallani vélte, hogy szédült szélkakasok nyikordulnak egyet-egyét a tábor faházainak kátrányos ponyvával letakart lapos tetőin. Ez a másoknak talán kellemetlen csikorgás szinte szakrális zene volt Kázmér fülének: réges-régi áhítatos estekre emlékeztette őt, amikor lelkét fehéríteni tért református templomok tisztítóan fehér falai közé.

A fiú, aki tizenhatodik évét három hete, Szent Iván éjjelén töltötte be, egy darabig még andalgott tovább, majd lehorgonyzott egy időre, maga sem tudta, miért, az egyik – vérpiros bogyói révén szenvedélyesen tüzelő – bokornál, ahol éppen egy szerelmes természetű hím cserebogár gyakorolgatta bűgő hangon szerenádját.

A tábor faházaiban sorra gyulladtak ki a fények, melyek egyszeriben felszították Kázmér oly könnyen lángolni kész tüzet is. S hirtelen, valami végzetes vonzóerő hatására, az egyik közeli faház felé lopakodott, s miközben talán el is pirult egy kissé, bekukucskált az el nem függönyözött ablakon.

Egy botránnyosan szép leányra – valóságos nimfára – esett mohó tekintete. Pár pillanatra ki is hagyott a szívverése, de aztán nem közönséges nagyságú szaglószervével csak kiszimatolta rögtön, hogy ez a lány soha nem hordta még a tornacipőjét három évnél tovább, s különös képességű ízlelőbimbóival az ablaküvegen át is legottan megérezte, hogy a 7-es számú faház tündére málnaízű perkálszoknyája alatt hasonló ízű, elbűvölően finom selyemnadrágocskát visel. A bugyi szót persze azért gondolatban csak kimondta Kázmér, s ettől azon nyomban lángba borult az arca, s egyszerre kitörni készülő tűzhányóként viselkedett testének egy pontosabban is meghatározható helye.

A lánynak – aki a jelek szerint egyelőre egyedül lakta a faházat – formás kis málnaízű füle volt, s mintha mozgékony, fitos orrocskája nem is olyan sokára eljövendő nagy kéjek violaszín illatát szimatolgatta volna. A vonzó leányzó orrát, bokáját, térdét, combját és egyéb testrészeit már nem is merte ízlelgetni Kázmér, csupán teljesen irracionálisan – még önmaga előtt is eltitkolva – illette azokat a nyelve hegyével, mint szokták tenni azt fiatal nők intim testrészeinek kulináris élvezetére ácsingózó öregurak is, valamely pesti kávéház korzóra néző teraszán ücsörögve, nyár végi napos délutánokon.

De azt azért azonnal és tévedhetetlenül érezte Kázmér, hogy mindenestül málnaízű a lány: ez a buja íz most taglózta le először a kamaszodó ifjút, és mindjárt végzetesen. Mert málnaízű volt mindene a lánynak: szeme, szája, orra, húsos álla, fülecskéje, teljes testisége. De leginkább málnaízű a haja volt, főleg a füle mellett: jól elképzelhetővé téve a fiú számára a test egyéb részei rejtőző „hajzatának” ízeit.

S ekkor hirtelen kialudtak a faház fényei. Kázmér még ácsorgott egy darabig az elsötétedett ablak előtt, majd lassacskán saját faháza felé vette útját. Szobatársai már aludtak, ketten horkoltak is, de Kázmért ilyesmi most egyáltalán nem érdekelte. Még egyszer kipillantott a nyári estbe. Azt látta, amit várt: a 7-es számú faházban újra égett a villany.

Málnaízű éjszaka ígérkezett.

Írhatta volna: Balassi Bálint

Táborozóknak való

(A „Már szintén az idő” nótájára)

Ó, én táboroznék, mindig táboroznék:
nyárson készült sültre hévvel ráboroznék,
csókjaimmal hölgyek ajkán záporoznék!

A mezőn napestig nyargalnék lovammal,
a nyergemben ülne előttem egy angyal,
s én még vágta közben sem bírnék magammal.

Ha elibénk állna holmi ökörcsorda,
vetném a kopjákat a vékonyukba sorba'
s aztán kegyesemet venném újra sorra.

S jöhetne az éjjel, nem aludnék mégsem –
ha férfi a férfi, legyen mindig résen:
álljon helyt, mikor kell, az asszonyi présben.

Szemem le nem hunynám, így telne az éjjel;
reggel früstökölnék frissen kifejt téjjel –
s nyargalnék egész nap újra szerteszéjjel!

Írhatta volna: Csokonai Vitéz Mihály
Szerelem dal az ötakós hordóhoz

Kicsi hordóm, drága kincsem,
nálad szebb a földön nincsen:
ez a forma, ez a termet
pont az én kedvemre termett!

Nem nézek a leányhadra,
inkább a te derekadra,
s nem is kell más a világon,
hogya dongáidat látom!

Külsőddel is rabul ejtesz,
de bévül még szebbet rejtész;
gyönyörködöm is ám abban,
amit őrizel magadban!

Elbájol e belső érték,
mit mérni nem pint a mérték,
s nem gyatra, gyenge vagy fakó:
tokaji bor, épp öt akó!

S mert nekem mindig a belső
az értékek közt az első,
csoda-e, ha elvarázsolsz,
szívem közepébe gázolsz?

Tűz vagy, új s új lángra gyújtasz,
égő szerelemre bújtasz –
kérlek vágyva, epekedve:
kicsi hordóm, keljünk egybe!

És hogya nem hites társnak,
tartsál meg engemet másnak;
üsse a kő, ne gyűrűzz meg:
válassz örök szeretődnek!

Írhatta volna: Kosztolányi Dezső

Sáríka

Két szeme
lázban ég,
bukászája
tátika,
ilyenkor
arra vár,
csak *arra*,
Sáríka.

Amit vár,
nem éppen
gyengécske
pálcika,
leginkább
dorongot
remélget
Sáríka.

Bár mindig
behódol,
ne hidd, hogy
tán liba,
dörzsölten
dörzsölget,
ahol kell,
Sáríka.

Telivér
fehérnép:
nem sűrűn
sárlík a
vágytól oly
tüzesen
kanca, mint
Sáríka.

Tekerni:
erő kell –
de mégsem
fád iga,
előlről,
hátról
bírja ám
Sáríka.

Az is jó,
ha néha
van egy kis
mórika,
utána
még jobban
ficáncol
Sáríka.

Lángol már,
felőle
jöhetne
pár bika,
de hátha
elégszik
velem is
Sáríka.

Legottan
vetkőzik,
felizgat
pár lika,
betérek
beléjük,
ne várjon
Sáríka.

Ötletes
pózekban
de gyorsan
múlik a
másodperc,
az óra,
nem méri
Sáríka.

Ha van mód,
csináljuk,
nem tenni
már hiba,
pártolja
az elvet
lelkesen
Sáríka.

Pitymallat,
alkonyat,
folytatjuk
váltig a
vágtaikat
szorgosan,
nem lankad
Sáríka.

Minden perc,
mely így fut,
napunkon
pántlika,
kössük fel,
ahányszor
tehetjük,
Sáríka!

Híres magyar versek kezdő sorai, „kissé” átdolgozva

(A címek is újak, de a sorokban a szótagszám,
a magánhangzók és azok helye, valamint a ritmika változatlanok)

Hová?

Pityeri szöszeke lány, most hova ringsz
a meggbuggyant zsigeri kavarársban?

A poétáról

Ha tág a lelkület s hevül,
célrt szívrbe olt a dal.

Protekció

Apu révén jutsz a posztra.

Bicska Maxi dala

Lebujba félve lép az éj.

Afrikai specialitás

Barna agyar: príma kaja –
titka minő roppant csoda!

Tömör írásmű

Hat oldal ez, de kész regény.

Tanyasi ősz

Szálldos az asztag nedveskés szaga.

Zizi

Szebb, jobb lovat már nem lelek.

Reformkor

Nemzetről szólj, s élj is hív módon!

November végén

Őszi versem zárszó:
rég kihült zeném.

Ikarosz

Továbbrepült, merészen, felcsigázva.

Hová? – Tandori Dezső: *Hommage*
Protekció – Petőfi Sándor: *Falu végén*
Afrikai specialitás – Petőfi Sándor:
kurta kocsmá
Nemzeti dal
Tömör írásmű – Kosztolányi Dezső: *Ha*
volna egy kevés remény...
Tanyasi ősz – Tóth Arpád: *Lelektől le-*
lekig
Zizi – Petőfi Sándor: *Egy gondolat bánt*
engemet...
Reformkor – Csokonai Vitéz Mihály:
Tudógyulladáskomról
November végén – Csokonai Vitéz Mi-
hály: *A Reményhez*
Ikarosz – Vorosmarty Mihály: *A meren-*
gőhöz
A poétáról – Vorosmarty Mihály: *Szózat*
Bicska Maxi dala – József Attila: *Altató*

Megfjrtés



Bíró József

Best — zeller

- (stíl — parókák / 1986 — 1996) -

[PÉNTEK IMRE]

MEZTELEN TÖREDÉKEK

(1 .)

orcámra fröccsenő főzelékem
takarásában megtalálsz ha
harmonikaszólot rögtönözök

(2 .)

vannak ellilult veszteségeim
kora őszkor kilengenek

(3 .)

megérett a postáslányok pimaszsága
képkeretbe képzeltem türelmemet

(4 .)

jó vagy nagyon
porba teperlek
végigmotozlak és sorszámot ragasztok
pajkos fenekedre

(5 .)

szorongok
halhatatlan leszek tévelygésem jussaként

[WEHNER TIBOR]

VERSEIM VERSEI

(dráma)

agyoncsaptam hét szúnyogot
 tegnap
 - *ám ... lehet ... máma* -

(tagadások)

nem vagyok író
 nem vagyok költő
 nem vagyok szerkesztő
 nem vagyok művészettörténész
 nem vagyok *nemvagyok*
 nem vagyok *nem*
nem vagyok

(napi ajánlat)

ne írjatok verseket ... inkább lineáris dramoletteket
sem ... ----- elég vagyok magamnak ... én

(csont nélkül)

miután a *síkcsaba* kikoszarozott a *verebespista* műsorra tűzte
 - úgy tűnik ... mindenki bedilizett a rendszer – váltástól -

(egysoros)

bedöglöttem / HÉVvel nyugatom artériámat

Erdélyi Z. János
Ballada a... miről is?

Itt rég nem számít, hogy ki vagy!
Talán kivagy? Ugyan kit izgat?
Ha eszed néhanap kihagy,
miattad mások nem kuliznak,
de minden romlott, furcsa ízt kap,
pedig a tétje szörnyű nagy,
hiszen az élet rózsavíz csak:
Bekattan tőle majd az agy,
s agyadba lassan hangya fagy.

Habár a tétje szörnyű nagy,
helyetted mások nem kuliznak.
Máshol se számít, hogy ki vagy!
Tudjuk, az élet rózsavíz csak!
Ettől kivagy? Na és, kit izgat?
Eszed bár néhanap kihagy,
s mellesleg romlott, furcsa ízt kap:
Bekattan tőle majd az agy,
s agyadba lassan hangya fagy.

Az eszed néhanap kihagy,
noha az élet rózsavíz csak,
s lehet a tétje szörnyű nagy,
ha közben romlott, furcsa ízt kap.
Nagyon kivagy? Aztán kit izgat?
Azért, mert nem számít, ki vagy?
Mert mások érted nem kuliznak?
Bekattan tőle majd az agy,
s agyadba lassan hangya fagy.

Ajánlás

Herceg, ne firtasd, kit nem izgat,
ha mit se számít, hogy ki vagy,
az élet úgysis rózsavíz csak,
s az egész romlott, furcsa ízt kap:
Bekattan tőle majd az agy,
s agyadba lassan hangya fagy.

Drogontana

Pah gestro bjen troj voltro ascutar.
Elong vu ton flijen akhanti dremme;
en inko boll noton krö drong lisenje,
dot örko feg privilto shoj lunar.

Drogontana krihen se pöltro jar;
hudad slep onjo gorde, verde, lemme:
protun to ron, veh ungo rombo delne,
fri gjörn avoltron peltro hom, lohar.

Tru pejn, tru siljn, tru nentö anolon,
tru sonj, ne kaldon norge velo ton.
Datel ma fir tron infron miserongjö.

Vivel trivalton hop pirata belt:
krö pon tu krö igistar grunt evjelt.
Ha vrag po drag noj amaron disenjö!

Elmorzsolódtak

(Drogontana-fordítás)

Lelkem békéje nyugsággal teli.
Achát-álmot röpít a hangod nékem,
s a csendes szív burkán belül a vérem
a Hold sugarát mohón vedeli.

Elmorzsolódtak a harc évei;
szunnyad az izzás hunyó láng tövében;
a csábos nők eltűntek sorra régen
(az érzés bennük lágy volt, éteri).

Nincsen nyomuk: se csók, se nyár, se dal,
melyet keletről fúvó szél sugall.
Pokol tüzét velük táplálta kínom.

Zsongítva vesz most karjára a csend:
szívem tiéddel egy ütemre zeng.
Szerelmünket ég s föld közé felírom!

Gyárfás Endre

Epigrammák

Koporsófelirat

Elvesztettük a harcot: elértek a trójai dárdák.
Véli a kulcsárunk: mégis győzelem ez,
mert sikerült neki dárdáink rövidebbre szabatni,
s így a koporsónkhoz éppen elég fa maradt.

Műgond

A tanulság, úgymond,
pofonegyszerű:
ha nincs benned műgond,
gondban van a mű.

Döntéshelyzet

A napraforgó napfogyatkozáskor
töprengett, mit tegyen:
– Várjak-e, hátha nem tart már sokáig,
vagy változtassam meg nevem?

Az első utolsó

A sor végén állt azok közt, akik
a Golgotán leköpték az Urat.
Így került élre a hívők sorában,
mikor jöttek a keresztes hadak.

Népköltés

Jaj, ha
nagyobb, mint a
népjövedelem!

Jelmondat

„Csak egy Földünk van.”
Egyet mondok.
Nehogy kettő legyen belőle!

Adonyi Sztancs János

Ficamok

Testünkben az agyunk fogyasztja a legtöbb energiát – ezért szenved hízekony-ságtól néhány lassú észjárású ember.

Annyi bennünk a tartósítószer, hogy ennek már a konzervgyáros sem örül, csak a hullasminkes.

Van, aki annyira kapzsi, hogy elvenné a vaktól a tapintást.

Ne vállalj kottalapozgatást, ha nem ismered a hangjegyeket!

Idősödvén kidomborodik a hasunk, vékonyodik a karunk. Zavaró az előnytelen változás, de aki túlzottan figyel a testarányokra, az legyen kutyaszépségversenyen küllembíró.

Jobban fejlődik a gyerek, ha sokszor megérintjük, de ha ugyanezt tesszük a cseppkövel, az megáll a növésben.

Gyerekeknevelésben visszaüt a mértéken felüli gondoskodás. A csemetekertészek bezzeg tudják: a túlóntözés veszélyesebb az alkalmi szárazságnál.

Általában lohasztja a mester kedvét a szabálytalan észjárású tanítvány, ahogy a fodrász hangulatán is ront a hajförgővel teli fej.

Vagy valaki leszél, vagy szolgál. Szolga a milliárdos is, ha nem a szellemi utat járja. A legszánalmasabb a szolga szolgálja.

Az erdei fenyő komor fenséggel áldott. Ez annyira lenyűgöző, hogy nem helyteleníthetjük azt, amiért a fenyő alatt kihál minden virág.

Végtére is mi az ember? Isten legkedvesebb teremtménye, vagy csak evolúciós remek, akár a vándorpatkány? Tessék választani!

Ha az Olümposz túl meredek, maradunk jobb híján emberek.

Néha a röpke öröm a tartós sorvadás szálláscsinálója. Van, hogy egyetlen dicsérettől megmámorosodva egy életre elkötelezzük magunkat a nemszeretem mellett.

A hamis együttállásokból egyszer mégiscsak kiforog az igazság, feltéve ha nem bankárok, nem politikusok és nem médiaguruk forgatják az igazság Rubik-kockáját.

Létezik egyéni és családi teljesítmény. Saját familiánk teljesítményéből sápot húzni élőködésnek számít, de kényelemmel jár.

A viharvadász a természet erejét csodálja, a hívő a lélek erejét. Legjobb: hívő viharvadásznak lenni.

A halál is ejthet műhibát, de tökéletesen korrigál.

Lehetetlen: cigányútra kardot tolni. Nehéz: hűlő szívvel szerelmet szavatolni. Könnyű: lelket összemaszatolni.

Akire a rúd rájár, pokolban lesz vájár, ott kapja el vízözön.

A jó edző a határok tiszteletére tanít, ezért rámutat a vékony mezsgyére a magabiztosság és az önhietség között. A jobb edző hazafit nevel, mert tudja: a hazafit láthatatlan erő segíti. A még jobb edző megkeresi a legjobb edzőt csapatának.

Van, aki annyira rászokott a magányra, hogy már a saját árnyéka társaságát is sokallja.

Az ízületi beteg galamb röpte messziről feltűnik a sólyomnak.

A szemfülesség élvezettel jár: amikor életre-halálra egymásnak feszül a két legerősebb szarvasbika, gyakran megjelenik az okos harmadik, és

suttymban megugorja a küzdelem kimenetelére váró tehenet.

A rovarász szerint halálos vétek a bogarat gombostűre szúrni, mert kizárólag a gyári rovarű alkalmas e célra.

Aki amatőr, az tücsök a szimfonikus zenekarban.

Ami összeillik, az ritkán egész. Néha a kulcs is eliszonyodik a lyukától, és fordítva.

Tartalom nélküli, buta emberrel sose társulj, üres diót a mókus se visz magával!

Hajlamosak vagyunk elfelejteni a pillangóról, hogy rovar. Némelyik pillangótól aztán nehezebb megszabadulni, mint a rovarfóbiától.

Jobb a nemtörődomség az elbaltaézott figyelmességnél: tetves szárú piros rózsát sose vigyünk kedvesünknek!

Kellemesből kellemetlen: csók után herpesz.

A szelíd nem használja ki mások önképzavarát, ugyanakkor mások önképzavarára mindig alapozható üzlet.

A vajvirág a növénytársán élőködik; módszere, hogy fedésben, szinte észrevehetetlenül szívja el az életerőt a másiktól. Emberek közt sem ismeretlen ez a módszer. Óvakodj a vajvirág-embertől!

Örvendj a szerencsédnek, ha egy jó röhögésért nem kell nevetésterapeutához fordulnod!

Az ember néha úgy van, mint a barlangi rák, nem elég, hogy hátrafelé megy, de hozzá még vak is.

Bűnalkalmak tucatjait teremti meg mind a gazdagság, mind a szegénység, de leginkább a lelki sivárság. Persze hogy kevés a szent!

A közömbös szentektől és az érzelmes követelésbehajtóktól ments meg minket, Uram!

A késő bánat annyit ér, mint a bérimádkozók fohása: semmit.

Az élet illanó, de nem mindegy, hogy mocsári bugyborékolás vagy pezsgógyöngyözés jut osztályrészül.

A méltatlanná vált pap annyit ér, mint a terelőképességét veszített pásztorkutya.

A hagyomány utat mutat, mint céhlegénynek a mintakönyv. Óvakodj a mintakönyvpusztítóktól!

Semmi sem lehangolóbb a jövőtlen hagyománynál.

Nincs annál aljasabb ambíció, mint a kasztráltakra írt zenét eredeti hangzásban megkövetelni.

Érdekes fricska, amikor vénember gyerekbetegségbe pusztul bele.

Az ember közösségi lény, szeret betagozódni. Érdeklődése az imaköröktől a rablógyilkos bandákig terjed.

Nehezebb megszabadulni a súlyos önvádtól, mint a krónikus fülzúgástól.

A vaklicitben résztvevők nem tudják egymásról, kinek mennyit ér az, amit meg akarnak szerezni. Ha vaklicittel elnyerhető lenne az üdvösség, vajon ki mit ajánlana érte?

Ha mérgebben megdobod a szomszéd vonyításra szakosodott kutyáját, még oly távol vagy a gonoszságtól, mint a felelőtlen tartás az állatkinzástól.

A semmi felhabosításának költségei vannak.

Ha nagyra vagy hivatott, sokáig nem vesződhetsz azokkal, akik folyton önáltatásra szorulnak.

Az élet úgy zajlik, mint a tanösvénylátogatás. Az egyik élénk, érdeklődő, élen járó; a másik unott, fáradt, lemaradó; a harmadik letér a helyes útról.

A magabízó ráknak nincs szüksége áttétre.

Ritka eset, hogy kellemetlen következmények nélkül késhtünk meg a dolgok rendbetételével. Mindazonáltal, ha egyedül vagy, se hagy elcseppenni az orrod, és ne tavasszal seperd össze az őszi faleveleket!

Az érzékeny férfi az éterinek és a földinek elegyére vágyik. Számára a hangjegyek világa, a zenelét ideális lenne, hozzá egy lantfenekű asszony.

Sosem volt kenyerünk a sünsimogatás, de most, hogy megtudtuk, a tuskés jószág a legnagyobb kullancshordozó, immár olyannak találhatjuk magunkat, mint akik ösztönösen képesek a helyes cselekvésre.

Úgy alkotni szépet, hogy állandóan szem előtt maradjon az elmúlás, csak kétféle ember tud: a költő és a temetőkertész.

Aki fagyos léghört áraszt, ne várjon sokat mástól – hidegben a paradicsom sem pirosodik.

Testünk olyan, mint a lószőr ékszer: szerves, megalkotott és elég sokáig viselhető.

A kegyeleti virág az apácától a kurvapecérig mindenki kezében jól áll.

Haldokló varjú hangjával riasztják el a városi parkokból az összeverődött varjakat; a te hangod az embereket űzi el, ha egyvégtében a betegségedről beszélsz.

A fizikai fájdalommal úgy vagyunk, mint a gyomorsavval: ha túlteng is, nélkülözhetetlen – állítja az orvos, aki nek nem fáj semmije.

Szégyent érzünk az intelligens bálnák irtása miatt, de mégis ínnyünkre van az embersóván világ.

Sokfélék vagyunk, tükrünk is sokféle, némelyik nem ingerel köpésre.

Könnyű magvalni a magvaváló szilvát.

Ember és ember között akkora minőségi különbség lehetséges, mint a gyomorszondán át kapott táplálék és az anyánk főztje között.

A kárörvendő bejáratos az életünkbe, mint álmainkba a szorongás.

A haldoklót már nem érdekli, vajon menedzseli-e valami titkos társaság egy-egy gyilkos vírus világkarrierjét.

A koporsókészítők csak addig örülnek a járválynak, míg maguk is áldozatul nem esnek.

A kormorán a legértékesebb halakat kapja ki a vízből. Igényes.

Az ember és az állatkerti állat legnagyobb ellensége az unalom.

Válaszd a hamis biztonságérzetet a dermesztő rettegés helyett!

A fősvény akkor is háborús szakácskönyvből főz, amikor már milliárdos.

A felelősség akkor kezdődik, amikor többen követnek, mint ahányan leköpnek.

Megélhetési sátán – ez is egy szakma mostanság.

Néha billenékenyebb a világ a kezdő kötélrancosnál.

Minél fagyosabbak a kapcsolataink, annál sürgetőbb az olvadás, elvégre a hátralévő életidőnk egyre csak rövidül, mint a legtöbb gleccser manapság.

Hiába szakítod le a cseresznyét, ha a bogycsúzó poloska már rajta hagyta bűzét.

Az életunt szobrász már csak a mennykővet szeretné megfaragni, amely agyonüti.

Mindig az öregebb tőkéről szüretelt szőlő adja az izgalmasabb bort.

Ha a toronyban harangcsalád lakik, az új harangot mindig a régiekhez hangolják.

A világháborúk tömeges embervesztése következtében elenyésztek a halálhoz kapcsolódó rítusok, ellenben megszületett az örök ifjúság gyilkos kultusza.

Nagy kegyelem a méltó halál. A vadnak se mindegy, hogy rapszik vagy hivatásos vadász áldozata lesz.

Halálunk pillanatában odadobjuk a gyeplőt: hadd boldoguljon most már magában a szén, melyet eddig lekötött a testünk!

Balázsi József Attila

A dél-koreai buddhista kolostorok humora

*Nem nevetek hangosan,
amikor a faluban járok.¹*

1. Bevezető. „Bár a nevetés csekélységnek tűnik, és noha bohócok, komédiások és ostobák is okozhatják, mégis valami hihetetlenül óriási ereje van, amelynek nemigen lehet ellenállni”² – állapította meg kétezer éve Quintilianus (30/35 k. – 96/100 k.). Tudták ezt Távol-Keleten is, jóllehet aligha valószínű, hogy az írástudók üres óráikban a római szónok munkáját buzgón forgatták volna. Mivel a nevetés és a humor minden kor és kultúra velejárója, Koreában sem szorultak a nyugati barbár³ útmutatására.

A humor, a „[n]evetséges álarcában rejtezett sírás”⁴ fontos szerepet játszik az élet különböző területein, és a vele foglalkozó elméletek behatóan elemzik típusait, az iróniához, a groteszkhez, a szatírához, az abszurdhoz és a komikumhoz fűződő kapcsolatait. Meghatározzák a vizsgálati módszert a példák forrásai, az esztéták világnézete és egyéni szempontjai is. Vajon mi köti össze az említett esztétikai kategóriákat? Első pillantásra eltérő fogalmakról van szó, bár érezzük a köztük meglévő eltéphetetlen köteléket. Az ellentéteket magába záró irónia tulajdonképpen színlelés – a gunyoros megjegyzéssel (a körülmények kényszerítő hatására) épp az ellenkezőjét szándékozunk mondani; a groteszk a komikum egyik válfajaként össze nem illő elemek meghökkentő társítása; a kárörvendő, fölényeskedő szatíra „a nevetségesnek csak álarcát kölcsönzi el, de ez álarc alatt mindig valami komoly célra törekszik”;⁵ a XIX. század végi ember találmánya,⁶ az abszurd a köznapi gondolkodás legegyszerűbb szabályait rúgja fel; végül a komikum „valami hiba, vagyis fájdalmat és így kárt nem okozó

¹ A vallomás szavai 2004: 94 [11].

² Quintilianus 2009: 419 [VI. 3. 8].

³ A koreai 서양 되놈 seo-yang doe-nom ‘nyugati barbár’ minden idegent magában foglalt, a példaképnek tekintett kínaiakat is. Eredetileg a modern korban felbukkanó, külföldiekre alkalmazott kínai 洋鬼子 yángguizi ‘külföldi ördög’ megjelölés kaptafájára készült. Napjainkban többnyire a külföldiek használják ironikusan – saját magukra (De Mente 2000: 437–438). A fordítás pontatlan, mert az európai nyelvekben ‘barbár’ jelentésben használt szavak (a görög βάρβαρος ‘1. nem görög, idegen, 2. műveletlen’ átvételei) nyugati fogalmat takarnak, és csupán a kínai kifejezés pejoratív jellegét tükrözik.

⁴ Arany 1968: 944. Kevésbé költői megfogalmazásban: „Olyan szemlélet, kedélyállapot, amely elnéző derűvel, jóakarattal tekint a torz, visszás, helytelen jellemvonásokra, körülményekre” (Bárdos–Szabó–Vasy 2002: 212).

⁵ Arany 1968: i. h.

⁶ Alfred Jarry *Übű király* című darabját 1896-ban mutatták be.

csúfság”,⁷ melynek „fő célja nem a javítás, csak a gyönyörködtetés”.⁸ S ha mégis kárt okoz, akkor nyomban átcsap tragikomikumba vagy tragikumba.

E sokrétűség ellenére a fenti kategóriáknak mégis akad közös mozzanatuk: a bennük megnyilatkozó humor kiváltotta nevetés. „Ez az állapot a hasizomnak sajátos rángatózását idézheti elő, mely egészen a szájig, a szájon keresztül egészen a fülekig terjedhet s kórbonctanilag megállapítható.”⁹ A nevetést, az öröm elsődleges megnyilvánulását az ember egyik alapvető, az állattól megkülönböztető tulajdonságaként szokás emlegetni. Ámde hogy állunk a humorral? Ez jóval szűkebb, bár képlékeny kategória, hiszen gyakran zavarunkat, rosszkedvünket igyekszünk leplezni egy erőltetett nevetéssel. Érdekes ezen eltöprengenünk. Mennyire univerzális jelenség a humor? Képesek vagyunk egyáltalán megérteni és értelmezni elődeink, kortársaink szellemességét, vagy csupán saját ízlésünket vetítjük ki rájuk? Min, kin, mikor és miért nevetnek az emberek? Ennek megértésére jöttek létre a humor mibenlétét megragadni próbáló, egy-egy részterületre koncentrááló elméletek.

2. Mi fán terem a humor? Az antik retorikában a humor fogalma még ismeretlen; a szó mint *hūmor* vagy *ūmor* a későbbi vérmérséklettanban tűnik fel, ahol a személyiség jellegét meghatározó testfolyadékot – a nyelvújítás szavával *nedélyt*¹⁰ – illetik e névvel. Az elmélet megalapítója, Hippokratész (i. e. 460 k. – 370 k.) és továbbfejlesztője, Galénosz (130–200) szerint e folyadékok egyensúlyának felbomlása okozza minden testi nyavalyánkat. Mindegyik személyiségtypust valamelyik alapelemmel is összekötötték. Eszerint az ember temperamentuma lehet szangvinikus (vér, levegő), kolerikus (sárga epe, tűz), melankolius (fekete epe, föld) vagy flegmatikus (nyálka, víz). Ehhez hozzátevé a nedvességet, forróságot, hideget, szárazságot, továbbá a négy évszakot, megkapjuk az emberi test belső felépítését, amely szépen tükrözi kozmikus környezetét.¹¹ A *humor* szó ‘derűs szemléletmód’ jelentése az angoltól terjedt el, világszerte számos nyelv ismeri.¹²

A stílusnemek elméletének jellemzésében Cicero (i. e. 106–43) elkülöníti a szellemességet az élesnyelvűségtől, majd figyelmezteti a szónokot, hogy „[k]erülje az orvosolhatatlan sérelmeket; csak ellenségeibe döfjön fullánkot,

⁷ Arisztotelész 2004: 14–15.

⁸ Arany 1968: i. h.

⁹ Karinthy 1975: 28.

¹⁰ Hasonló jelentésben használták a XIX. század elején a szintén neológusok alkotta *kedély*, *kedvény* ‘animus, geműth [elküllet]’ szavakat, és létezett *kedvényes* ‘humoristicus’ származéka is (NyÚSz. 163). Egy példa a *humor* szóra Héczei Dániel református lelkész (†1794) naplójából: „Csuda gusztsusa van az úrnak, holott annál becstelenebb munkája sincs Volternek [Voltairenek], én egyszer olvastam, de soha többé nem, mert keresztyén lélek és emberséges *humor* [természet] utálja!” (Naplója bécsi útjáról).

¹¹ Három nedvet ismerő, rokon elméletet dolgozott ki az indiai ájurvéda gyógyászat is, melynek szövegeit 500 körülre szerkesztették egybe. Koreában a neokonfucianus tanok hódításával vált népszerűvé az i. e. IV. századra visszanyúló, az öt elemen alapuló, születés- és halálciklusra oszló metafizikai tanítás. A következő érzelmek társulnak hozzájuk: fa – harag, tűz – öröm, föld – gondolkodás, fém – sajnálat és víz – félelem.

¹² TESz. 2: 165–166. Vö. koreai 유메오 *yu-meo*.



1. kép. Thongdosza (alapítva: 646, Kjongszangnam tartomány). Nevető Buddha. A három kőből kifaragott figurából hiányzik a kínai szobrokra olyannyira jellemző, meghitt derű

de azokba se folyvást, s ne is mindegyikükbe, akárhogyan”.¹³ Quintilianus, aki a nevetés több fajtát különbözteti meg, a humor legfőbb feladatát abban határozza meg, hogy feloldja az emberben fölgülemlett feszültséget és kikökkenti a fásultságból.

Foglalkozott a humor elméleti kérdéseivel akadémiai székfoglalójában Jókai Mór (1825–1904) is. Romantikus elképzelése szerint a szabadságszerető népek, például a nomádok senki előtt nem hajtanak fejet, ezért van humoruk; viszont a szolgaságot kedvelőkből kihalt az igény az

igazság kimondására, és talpnyaló hazugságokkal hízelegnek uruknak. Ebből következik, hogy „[o]ly gazdag és oly kiválólag sajtáságos adománya a humorra ritka népnek van, mint a magyarnak”.¹⁴ Az anekdotagyűjtés terén szerzett tapasztalatát összegezve, nagy mesemondónk az adomát a magyar néplélek megmutatkozásának, a nemzet önreflexiójának műfajaként fogja fel.¹⁵

Bergson (1859–1941) a komédiaelméletében (1900) néhány egyedi esetre szűkíti le a témát: a forma, a mozgás, a helyzet és a szójáték komikumára. A nevetést ezekre adott válasznak tekinti, vagy a felszabadult öröm, a diadal, illetve a meglepődés kifejezésének. Szerinte e társadalmi gesztus nem a tiszta esztétikum alkotórésze, mivel „erkölcstelenül is az általános tökéletesedés hasznos célját szolgálja”.¹⁶

A retorika, a poétika és az esztétika mellett a pszichoanalízis is számottevően hozzájárult a humorelmélet fejlődéséhez. Óriási ismeretanyagot és idézetmennyiséget átrágva magát, „A vicc és viszonya a tudattalanhoz” (1905) című, klasszikussá vált munkájában Freud (1856–1939) a humor pszichológiai mechanizmusának alaposabb megértése végett a viccet teszi meg vizsgálata tárgyául. Pácienseinek álmait elemezve ráébred, hogy azok számos viccet tartalmaznak. Elméletének sarkalatos pontja a humor, a vicc és a komikum kapcsolatának viszonya. A viccek lényegét az örömszerző funkcióban látja: „a csattanó azáltal, hogy az elfojtott elemeket a tudattalamból visszajuttatja a tudatba, feloldja azt a feszültséget, mely a vicc hallgatójában keletkezett”.¹⁷ Tehát egy szokványos vicc elmesélésekor is bonyolult lelki folyamatok játszódnak le bennünk.

1927-ben Freud visszatér a humor témájához egy rövid tanulmány erejéig, amelynek utolsó lapjain metapszichológiai mozzanatokat is figyelembe vesz.

¹³ Cicero 1974: 205.

¹⁴ Jókai 1968: 347.

¹⁵ Részletesen lásd Hajdu 2007.

¹⁶ Bergson 1986: 47.

¹⁷ Krupp 2010: 535.

Leszögezi: „a humor hozzájárulás a komikumhoz a felettes én közvetítésével [...]. Egyébként nem mindenki képes humoros attitűdre; ez ritka és értékes adomány, és sokakból hiányzik az a képesség, hogy átadják magukat a nekik nyújtott humor élvezetének.”¹⁸

Mivel a vicc a társadalmi valóságból táplálkozik, és a társadalom életét bonyolult összefüggések jellemzik, a humor az interdiszciplináris tudományágak közé tartozik. Ugyanazt a viccet másféle szemszögből boncolgathatja az antropológus, a nyelvész, a folklorista, a történész, a pszichoanalitikus vagy az irodalomtörténész. Éppen ezért sem Bergson, sem Freud, sem mások elmélete nem egyetemes érvényű, jóllehet megállapításaik mára beépültek a humorelméletbe. Az abszolút igazságnak senki sem egyedüli letéteményese: az igazság sokrétű, s a teljes kép kialakulásához mindenki hozzájárul egy-egy mozaikkövecskével. Szépen illusztrálja ezt a következő klasszikus történet:¹⁹

„Egy csoport vak összegyűlt egy elefánt körül, és megpróbálta kitalálni, milyen is lehet az állat. Egyikük az agyaráát érintette meg:

– Az elefánt éppen olyan, mint egy hosszú répa – jelentette ki.

A másíknak a füle jutott a keze ügyébe: – Olyan, mint egy hatalmas legyező – összegezte a tapintottakat.

A harmadik vak az elefánt lábát ölelte át: – Pontosan olyan, akár egy oszlop – magyarázta.

A negyedik az állat testéhez ért hozzá: – Úgy néz ki, mint a fal.

A ötödik, aki a fejét ragadta meg, ezt mondta: – Az elefánt kőhöz hasonlatos.

A hatodik az állat hátát tapintotta meg: – Szakasztott olyan, mint egy ágy.

A hetedik a hasát fogta meg: – Vizesdézására hasonlít – vonta le a következőtetést.

Az utolsó, aki történetesen az elefánt farkát tartotta kezében, így szól: – Kígyószerű az egész.

Ezután parázs vita robbant ki közöttük, de sehogyan sem tudtak dűlőre jutni azt illetően, milyen is az elefánt.”

Ismereteik töredezettségének és hiányosságainak a humor kutatói is tudatában vannak, s az utóbbi évtizedben számos próbálkozás született egy szélesebb körű teória megalapozására. Mahadev L. Apte a humortan tárgyát és átfogó vizsgálatának jókora kérését a következőképpen ma-



2. kép. Heinsza (alapítva: 802, Kjongszangnam tartomány). Porba tiport démon. A földhöz teremtett alak hanyatt esett, most feltápáskodni igyekszik, a mennyei király ruhájának szegélyébe kapaszkodva. Haja vörös, ruhája kék

¹⁸ Freud 1948: 388–389.

¹⁹ A dzsainista, buddhista, hinduista és szúfi forrásokból Ázsia-szerte ismert példázat Nyugaton John Godfrey Saxe amerikai költő (1816–1887) „A vakok és az elefánt” című verse révén vált ismertté.



3. kép. Heinsza (alapítva: 802, Kjongszangnam tartomány). Tigris és szerzetes az évek során teljesen eggyé vált. Gesztusaik – arcvonásaik, tekintetük, bajszuk és mosolyuk – a köztük meglévő lelki rokonságot fejezik ki. A fehér háttérből és a patyolatszín ruhából szépen kiválik a két figura

gyarázza: „A humorológia a humor nevű jelenség okait, természetét – formáját és lényegét –, illetve feladatait kutatja; a humorológusok azok a tudósok, akik ezen aspektusok vizsgálata iránt érdeklődnek. [...] A fő probléma az, hogy a humorral foglalkozó tudósok zöme a témát saját tudományága felől közelítette meg, így a jelenség más-más szempontjaira összpontosított.”²⁰

3. Konfuciánus tilalom.

„A humor – különösen az ázsiai humor – az elégedettség és a szabad idő szülötte, márpedig a kínai rendkívüli mértékben rendelkezik ezzel a kettővel.”²¹

A klasszikus irodalom szigorú

szabályai azonban tiltották a megnyilvánulását; mindazonáltal i. e. 800-tól napjainkig a műfaj tucatnyi változata jött létre.²² Kínában a konfucianizmus gyakorlatilag a császárkor végéig (1911) a legfőbb állami ideológiának számított, s Koreában napjainkban is erősen hat. Mivel az értékrendje szerint a humor az esztétikai kifejezés alantasabb formája, ezért századokon át alábecsülték, jóllehet „a Konfuciuszra²³ legjellemzőbb humor általában véve a legnemesebb fajtából került ki: ő a saját rovására nevetett”.²⁴ A humorérzéklet inkább átoknak, semmint áldásnak érezték, és a sekélyes gondolkodással, éretlenséggel azonosították. Egy elgondolkodtató felmérés szerint a kínai egyetemisták úgy vélik, a humor nem tartozik az ideális, kreatív személyiség tulajdonságai közé. Találón fejezi ki ezt a következő chiazmus: „Míg a nyugatiak komolyan humorosak, a kínaiak humorosan komolyak.”²⁵

4. Buddhizmus és humor. Homlokegyenest ellenkező a viszonya a humorhoz a buddhizmusnak, ahol a komikum és a satíra az önpallérozás eszköze: általuk edződik az ember türelme és kitartása. Képet alkothatunk a

²⁰ Apte 1988: 9, 11. 1988 óta a humorral kapcsolatos kérdéskör fóruma a „Humor” című tudományos folyóirat.

²¹ Lin Yutang 1943: 82.

²² Lin Jü-tang, a nyugati kultúrát alaposan ismerő, a tanulmányait a Harvardon és Lipcsében végzett író (1895–1976) használta először, 1923-ban az angol *humor* szó fonetikus átírását, a 幽默 yōumò-t. Ez azóta kiszorította a tősgyökeres, 2500 éves 滑稽 huáji-t, amelynek jelentése eredetileg valószínűleg ‘1. tréfa, 2. rejtvény’ lehetett (vö. Xiao Dong Yue 2010: 403–406).

²³ Konfuciusz (i. e. 551–479): A kínai filozófia legjelesebb alakja. Bölcselete metafizikai kérdésekkel nem foglalkozott. Fő céljának azon erkölcsi normák rögzítését tekintette, amelyek betartása biztosítja az ország kormányzásának zavartalanságát.

²⁴ Lin Yutang 2009: 24.

²⁵ Xiao Dong Yue 2011: 466.

szerzetesek bolondozó kedvéről annak alapján is, hogy már a korai buddhizmus szabályzata tartalmazta a következő kitélet: „Ha egy szerzetes – akár csak tréfából – elrejtí vagy elrejteti egy másik szerzetes csészéjét, ruháját, ülőszőnyegét, tükészletét vagy övét – az megvallandó vétség.”²⁶ A „Buddha-csarita” nem kanonikus Buddha-életrajzában (I–II. sz.) megfogalmazott kérdés – „[H]ogy tud nevetni, ha betegség les rá?”²⁷ – végigvonul a nevetésről alkotott indiai elméleten is, alapvetően meghatározva gondolatmenetét. Hat fokozatát különbözteti meg a nevetésnek: a buddháknak egyedül ajánlatos, zárt ajakkal formált enyhe mosolytól egészen a kitörő hahotáig, amely a bárdolatlan világiak jellemzője.²⁸ A zen buddhista tanítás egyik módszertani újítása a humor alkalmazása a párbeszédekben.

Fontos része a koreai kultúrának a mosoly. A koreaiak ahelyett, hogy hosszadalmas magyarázatokba bocsátkoznának, többnyire egy mosollyal igyekeznek megoldani a kínos helyzetet. Így leplezik érzelmeiket, ismerik be hibájukat vagy kérnek elnézést – megőrizve nyugalmukat és arcukat.²⁹ Számos pszichológus szerint a mosoly nem csupán csökevényes nevetés, mert „a nevetés kiszabadít a lehangoltságból, míg a mosoly azon elégedettség természetes kifejezése, hogy valamilyen törekvést siker követ”.³⁰

5. Humoros témák. A közmondásokban, népmesékben, drámai művekben, viccekben és anekdotákban kifejeződő, gazdag koreai szóhagyomány szereplői korán feltűnnek a népi festészetben is, majd bővülnek a konfucianizmus, a buddhizmus és a taoizmus védőistenségeit, szentjeit bemutató ábrázolásokkal. A buddhista kolostorokban számos helyen láthatunk komikus, groteszk vagy ironikus szobrokat, képeket. Természetesen a mindennapokban a humorra használt szavak nem alkotnak olyan szigorú rendszert, mint egy tudományág rendezett szóincse, így megnyilvánulásának különféle fajtáit egyazon szó jelölheti.³¹ Villantsunk fel néhány, a kolostori műalkotásokban megnyilvánuló humoros (pontosabban: számkra annak tűnő) témát.

5. 1. Buddha. Bár a művészek nem szeghetik meg az évezredek óta meggyökeresedett kánont, bizonyos határok között



4. kép. Szuvon (Kjonggi tartomány). A skanzen egyik lakóházának bejárati falát díszítő kép. A tigris pipáját meggyújtó nyúl kedvelt motívuma a koreai népi festészetnek

²⁶ A vallomás szavai 2004: 81–82.

²⁷ Asvaghósa 1999: 28 [46].

²⁸ Clasquin 2001: 97–98.

²⁹ Lee Kwang-kyu 2003: 259–262.

³⁰ Séra 1980: 26.

³¹ A koreai nyelv humorral kapcsolatos legfontosabb szavai: 골계 kol-gye '1. humor, 2. szatíra, 3. gúny, 4. burkolt megjegyzés' (NMD. 161), 익살 ik-sal '1. furcsaság, bolondozás, 2. móka, tréfa, 3. humor' (NMD. 1443), 풍자 pung-ca '1. szatíra, 2. gúny, 3. burkolt megjegyzés, 4. ironia' (NMD. 1843), 해학 hae-hak '1. tréfa, 2. humor, 3. vidámság' (NMD. 1888).



5. kép. Ponvondzsongsza (Szöul). Fülét tisztogató szerzetes. Mellette ülő, idősebb társa megfontoltan tartja a kígyó nyakát

megsimogatjuk a hasát, szerencse, jómód és boldogság köszönt ránk. Ő már csöppet sem hasonlít a csonttá-bórré aszott Sákjamunit megörökítő, Vietnamban különösen kedvelt szobrokra, amelyek azt az időszakot mutatják, amikor hat évig vándor aszkétaként élt a hegyekben, naponta egy-egy kölesszemmel táplálkozva. A Nevető Buddha koreai kolostorokban meglehetősen ritka [1. kép].

5. 2. Szerzetesek. A humor szervesen hozzátartozik a csarnokokat benépesítő műalkotásokhoz. Buddha legendája megemlékezik öt, név szerint azonosíthatatlan tréfacsináló kópéról, akiknek mókái abban álltak, hogy élelmes ötletességgel vonták ki magukat a szerzetesi élet kötetmei és szabályai alól. A hagyomány elnézően említi őket, megjegyezve, hogy a komolyság hiánya árthat a megvilágosodás útjának helyes fölfogása szempontjából.

Napjainkban a tanítványok csarnokában Buddha követői ülnek: szerzetesi mivoltukat kopaszra nyírt fejük mutatja, számuk tizenhat és ötszáz között mozog. Ezek a különböző férfitípusokat megformáló, fából faragott szobrocskák a kolostori élet mindennapjainak humorát ábrázolják kéregető, habókos kifejezésű, fülüket pálcikával tisztogató alakok képében, torzonborz hajzattal-szakállal [5. kép]. Arcukon a vastag szemöldök, a kidülledő szemek közép-ázsiai eredetüket hangsúlyozzák. Megjelennek a zen buddhizmus pátriárkái, főleg Bódhidharma (470 k. – 528?), aki megismertette Kínával a buddhizmust. A művészek nem történelmi alakokat állítanak elének, szabadjára engedett képzelőerejükkel szeszélyesen alakították ki a vonásaikat. Mindegyik figura egyedül reá jellemző arckifejezéssel, rikító öltözékben, néha felékszerezve³² van kifaragva: ez ellentmond a kolostori viseletre vonatkozó szabályoknak. Ugyanis a világ hívságainak megvetése ott kezdődik, hogy a szerzetes vagy apáca dísztelen ruhát ölt és fejét kopaszra borotválja.³³ Különösen kedvelt az a figura (talán Szansin, a hegy

³² A tíz alapvető szerzetesi tilalom egyike a tartózkodás koszorúk, illatszerek, kenetek használatától, ékszerek viselésétől.

³³ Eredetileg a csuha három részből állt, méretét és csíkjainak számát vidékenként eltérő előírások határozták meg. A regula egy személynek három rend ruhát ír elő. Szimbolikusan a haj levágása visszatérés a serdülőkor előtti, nemi vágyak nélküli életkorba. Éppen ezért a szerzetesek gyakran hajuk megnövesztésével fejezik ki lázadásukat a fennálló viszonyok ellen.

szelleme ihlette),³⁴ amelyik kékeslila színű tigrist ölel magához, első két mancsát a vállára téve. Szansin és a tigris kitüntetett helyet foglal el a koreai buddhista ikonográfiában [3. kép]. Ezekből a képekből látható, mennyire igyekszik a kelet-ázsiai ember megőrizni a természettel az összhangot: még a vérszomjas tigris is kezes báránnyá válik társaságában. S ha már az, akkor kifogyhatatlan humorforrás is egyben, s ezt a lehetőséget a festők zöme ki is aknázza.

5. 3. Mennyei királyok. A négy égtájat jelképező, a kínai Tang- és Szung-dinasztia idején (618–1279) Kínából átvett mennyei királyok (másképp égtájőrök) alakja az Egyesült Silla Királyság korában (668–936) jelenik meg a kolostorok kapujában: a kétoldalt emelkedő szobraik az öt métert is elérhetik. A legrégebbiek 1515-ben készültek a Porimszában (862). Szokkura sziklaszentélyében (742–765) még marcona tábornokok alakját öltik magukra, de a XVI. századtól fogva egyre több humorral ábrázolják őket. Néha barátságos, sőt mosolygó arckifejezéssel tekintenek a belépőkre, s a kardot szinte csak az illendőség kedvéért szorítják a markukban. A Szudoksza ijesztő alakjai korántsem humoros célzattal készültek, azonban a csizmájuk alatt gyötrődő, megalázott gonosz démonok már egyértelműen a fafaragó kaján gúnyának születtei. E torz arcú, idomtalan testű, groteszk figurák félelmet ébresztenek a többi ördögfajzatban, ugyanakkor mulattatják a jámbor látogatót [2. kép].

A mennyei királyokhoz hasonlóan szolgálta Európában a gonosz elűzését és a hívő lélek büntől való elrettentését a középkori szent épületek homlokzatán (elvéve a szentélyben vagy a templomhajóban) elhelyezett groteszk szobor,³⁵ amelynek szerepét így látja egy japán művészettörténész: „Az igazi szépség természetes velejárója a groteszk eleme [...]. A történelemben csak azok a korszakok rendelkeztek valódi hatalommal, amelyek groteszk szépséget tudtak létrehozni. Kínában a Han és a hat dinasztia óriási ereje ilyen szobrászatban nyilvánult meg. Nyugaton a román kortól a gótikáig számos szobrot alkottak. A Notre-Dame vízköpői széles körben ismertek.”³⁶

Falusi házak ajtaján vagy kapuján mennyei királyok helyett – mintegy alteregóikként – a koreai folklór lendületes vonásokkal felskiccelt alakjai is láthatók. Ezek jobban is illenek a paraszti környezethez a díszes ruházatú királyoknál. Leginkább a tigris és a sárkány bukkan fel. A tigris, a varázslók hatásállata nem csupán a démonok esküdt ellensége, hanem a népmesék legkedveltebb állatszereplője is [4. kép].³⁷



6. kép. Undzsusza (alapítva: 827, Csollanam tartomány). „Vasüstben mint az étel fő sok más...”³⁸

³⁴ Lásd Balázs 2012

³⁵ Szalay 2003: 85.

³⁶ Yuko 2004: 144.

³⁷ A koreai folklórban betöltött szerepéről lásd Balázs 2012

³⁸ Asvaghósa 1999: 113 [XIV. 13].



7. kép. Kuinsza (alapítva: 1945, Cshungcs-hongbuk tartomány). Oszlopláb tokkabival

Elúzi a háborút, a dögvészt és az éhínséget. A vele együtt ábrázolt sárkány pedig az öt áldásban részesíti a házlakóit: hosszú élettel, gazdagsággal, egészséggel, bátorsággal és békés halállal ajándékozta meg őket.³⁹

5. 4. A pokol bugyrai. A kolostorok főcsarnokától jobbra emelkedik a túlvilági élet csarnoka. A bűnösök vezeklését bemutató hátborzongató képsorok a XIII. századra váltak a kelet-ázsiai buddhista művészet szerves témájává. Egységes pokolkép a távol-keleti mitológiákban, vallásokban nem alakult ki, ámde a pokolábrázolás Közép- és Kelet-Ázsia-szerte sok közös elemet tartalmaz. Az alvilágról szóló leírások alapján számos kézirat és fa-

nyomat ecseteli az ottani szenvedéseket. Nemritkán a csarnokfalakat borító, sokalakos kompozíció felső fele a mennyország gyönyöreit érzékelteti, míg az alsóban a pokol szörnyűségei elevenednek meg: „Tűzszínű, olvasztott vasat kell egyeseknek nyelniük, Mások megtűzesített vaskaró hegyén üvöltnek.”⁴⁰ A buddhizmus alap gondolatából, az újjászületésből fakadóan a bűnösök szenvedése szakadatlanul újakezdedik.

A szövegek nem nyújtják részletes jellemrajzát az alvilágot benépesítő démonoknak, ám a nép élénk képzelővilága hátborzongatóan tárja elének őket, akárcsak a vétkeikért bűnhődő elítélteket [6. kép]. Az ágyékkötős-palástos ördögök feje közepén kopasz, oldalt lángszerűen égnek álló, kék, zöld, sárga vagy vörös hajtincs keretezi. Láncon vezetik a szögekkel kivert lábbilincset vonzó bűnösöket a nekik kijelölt pokol felé; a távoli hegyek oldalát lángnyelvecskék borítják. A sámánisztikus hiedelmek túlvilágképe sok párhuzamot árul el a buddhistákéval, mivel a pokolnak ott is számos válfaja létezik: az egyikben kések hasogatják a bűnöst, a másikban a nyelvét tépik ki, a harmadikban vasrudakkal püfölik; van tüzes és jeges, csonttörő, tomboló vihartól rázkódó és kígyóktól nyüzsgő pokol. A Kuinsza csarnokának külső falán a művész egész sorozatot szentel a témának. Itt az iszogató, piros nyelvű démonok hamufolyóban szórakoznak; amott a szögekkel átszúrt vétkeket dárdával-karddal szurkálják-kaszabolják. Cérnavékony nyakuk és puffedt pocakjuk első pillantásra sokunkat megkacagtat.

Bár a buddhista etika elítéli a gyilkolást, a nirvána érdekében kifejtett hatás végett az alvilági kínokat borzasztó élethűen ábrázolja. Nem ritka azonban a pokoltörténetekben a komikum sem: gyakran számolnak be arról, hogy valaki tévedésből egy másik személy bűneiért fizet meg. Még a szigo-

³⁹ A képek tüzetes leírását nyújtja Chöng Pyöng-mo 2002: 129–134., s a legszebbekből ad válogatást Yun Yeolsu 2002: 418–470.

⁴⁰ Asvaghósa 1999: 113 [XIV. 12].

rú filozófiai traktátusok is gyakran utalnak a hideg poklokra. Alvilági lények nemcsak a túlvilági élet csarnokában láthatók. Templomok tetőcserepein és a pazar díszítésű faépítményeken a lótusz és egyéb motívumok mellett gyakori a rontáshárító tokkabifej,⁴¹ amelynek grimasza nevetésre ingerelhet minket [7. kép].

6. Befejezés. A művészi ábrázolásnak ragaszkodnia kell a hagyományokhoz, hiszen csak így juthat el maradéktalanul az üzenete a befogadók, a művészetkedvelők széles táborához. A túlságosan újító szellemű alkotásokat nemcsak a szakmabeliek, hanem a nagyközönség is értetlenül (sőt, néha ellen-ségesen) fogadja. Egyszersmind néha kisebb-nagyobb módosítások, motívum-változatok jöhetnek létre, amelyek idők múltán az ikonográfia szerves részévé válhatnak. Felbukkan a buddhista kolostorok falai között napjaink Korea-szerte közkedvelt gesztusa, a győzelem (V mint angol *victory*) jele is: kifelé fordított tenyerünk középső és mutatóujja elválík egymástól, miközben másik három ujjunk összeszorul. A koreai fiatalok gyakran láthatók vele fényképeken; valószínűleg csak 'győzelem' értelmét ismerik, nincsenek tisztában azzal, hogy (főleg maguk felé fordított tenyérrel alkotott változata) durva sértés is lehet. Egy mosolygó Buddha mindkét kezével a modern idők mudráját⁴² mutatja. A szobrocskát hófehérsége még inkább kiemeli a színes képpel borított fal megszokott motívumvilágából. Vajon ismerte a szobrász a Buddha-alak mel-lén látható szauvasztika⁴³ másik, európai jelentését? Ugyanis ennek variánsa (ellenkező irányba mutató karjaival) nálunk elsősorban a fasizmust idézi fel az emberek tudatában [8. kép].

Ez a jelképek elkerülhetetlen sorsa: megszületnek, kultúráról kultúrára vándorolnak, megjelenési formát vagy jelentést változtatnak, feledésbe merülnek. Hol komolyak, hol játékosak, hol elszomorítanak, hol jókedvre fa-kasztanak. „Funkciójuk azonban



8. kép. Szukuksza (alapítva: 1459, Szöul). Szent és profán találkozása

⁴¹ Tokkabi (koreai 도까비 do-kka-bi 'fállábú ördög'): Szellem a koreai mitológiában, népmesék gyakori szereplője, aki a szegény embert kincssel vagy pénzszerző tárggyal ajándékozza meg. Templomajtókon, kilincseken, oszlopfőkön, padlócsempéken, tetőcserepeken és tábornokok ruháján (vállán vagy övén) megszokott motívum.

⁴² Mudra (szanszkrit मुद्रा mudrā '1. jel, 2. pecsét, 3. lenyomat, 4. érme, 5. nyomódúc'): Indiai táncmozdulatokból kialakult szimbolikus jelentésű rituális testhelyzet, arcjáték, kar- vagy kézmozdulat, amely egyértelműen jelzi számunkra az ábrázolt alak személyét, s egyidejűleg tükrözi szellemi állapotát is.

⁴³ Szauvasztika (szanszkrit सौवस्तिक sauvastika, स्वस्तिक svastika 'áldásos'): Világszerte ősrégi jelkép, a kereszt egyik formája. A szauvasztika a Nap déli pályáját és az élet pusztulását, a szvasztika pedig a Nap északi pályáját, a természet tavaszi ébredését szimbolizálja. Koreai térképeken, útjelző táblákon a piros szauvasztika buddhista templomot vagy éttermet jelöl.

ugyanaz marad. Csak le kell rántanunk mindig új álarcaikat.”⁴⁴ Ugyanolyan változatosak, mint valamely beszéd, szöveg, műalkotás, személy vagy jelenés, amelyre a sokféle adható reakció közül az egyik legszájonfekvőbb – a nevetés.

Irodalom

- A vallomás szavai. Pátimókkha. A korai buddhizmus szerzetesi szabályzata 2004. 2. kiad., ford. Farkas László, Budapest, A Tan Kapuja Buddhista Főiskola
- Apte, Mahadev L. 1988. *Humorology*, Humor 1: 5–25.
- Arany János 1968. *Széptani jegyzetek*, in uő: *Válogatott prózai munkái*, Budapest, Magyar Helikon, 932–969.
- Arisztotelész 2004. *Poétika*. 3. kiad., ford. Sarkady János, Szeged, Lazi
- Asvaghósa 1999. *Buddha élete (Buddha-csarita)*, ford. Vekerdi József, Budapest, Terebess
- Balázi József Attila 2012. *Szansin és a tigris*, Napút 14 (8): 16–24.
- Bárdos László – Szabó B. István – Vasy Géza 2002. *Irodalmi fogalmak kisszótára. Kiegészítésekkel*, 2. kiad., Budapest, Korona
- Bergson, Henri 1986. *A nevetés*, 3. kiad., ford. Szávai Andor, (Gondolkodók), Budapest, Gondolat
- Chöng Pyöng-mo 2002. *Korean Folk Painting and Chinese Mianhua. A Comparison of the Formative Processes*, Korea Journal 40 (4): 113–166.
- Cicero, Marcus Tullius 1974. *Válogatott művei*, ford. Boronkai Iván és mások, Budapest, Európa
- Clasquin, Michel 2001. *Real Buddhas Don't Laugh. Attitudes Towards Humor and Laughter in Ancient India and China*, Social Identities 7: 97–116.
- De Mente, Boyé Lafayette 2000. *NTC's Dictionary of China's Cultural Code Words. The Chinese Have a Word for It. The Complete Guide to Chinese Thought and Culture*, Chicago, McGrawHill
- Eliade, Mircea 1997. *Képek és jelképek*, ford. Kamocsay Ildikó, (Mérleg.), Budapest, Európa
- Freud, Sigmund 1948. *Der Humor*, in uő: *Gesammelte Werke. Chronologisch geordnet. Werke aus den Jahren 1925–1931*, Bd. 14., London, Imago, 381–389.
- 1982. *A vicc és viszonya a tudattalanhoz*, ford. Bart István, in uő: *Esszék*, ford. Bart István és mások, Budapest, Magvető
- Hajdu Péter 2007. *Az anekdota mint a magyar élet tükré*, in Szegedy-Maszák Mihály – Veres András szerk., *A magyar irodalom története. 1800-tól 1919-ig*, Budapest, Gondolat, 418–429.
- Héczei Dániel 1905 [1790]. *Naplója bécsi útjáról*, Budapest, Magyar Protestáns Irodalmi Társaság
- Jókai Mór 1968. *A magyar néphumorról*, in uő: *Cikkek és beszédek 5. 1850–1860*. 2. rész. (Jókai Mór Összes Művei.), Budapest, Akadémiai, 335–351.
- Karinthy Frigyes 1975. *Nevetés*, in uő: *Görbe tükör*, (Karinthy Frigyes Összegyűjtött Művei.), Budapest, Szépirodalmi, 28–30.
- Krupp József 2010. *Humor*, in Adamik Tamás szerk. *Retorikai lexikon*, Pozsony, Kalligram, 532–538.
- Lee Kwang-kyu 2003. *Korean Traditional Culture*, (Korean Studies Series, 25.), Seoul – Edison, Jimoondang
- Lin Yutang 1943. *Humor*, in uő: *Mi[,] kinaiak*, ford. Benedek Marcell, Budapest, Révai, 81–88.
- 2009. *The Wisdom of Confucius*, (English Works of Lin Yutang.), Beijing, Foreign Language Teaching and Research Press

⁴⁴ Eliade 1997: 19.

- NMD. = Suh, Cheong Soo ed. 2003. *New Millenium Dictionary of Korean Language & Culture*, Seoul, Hansebon
- NyÚSz. = Szily Kálmán 1902–1908. *A magyar nyelvújítás szótára a kedveltebb képzők és képzésmódok jegyzékével*, 1–2. köt., Budapest, Hornyánszky
- Quintilianus, Marcus Fabius 2009. *Szónoklattan*, ford. Adamik Tamás és mások, Pozsony, Kalligram
- Séra László 1980. *A nevetés és a humor pszichológiája*, Budapest, Akadémiai
- Szalay Károly 2003. *Karikatúra és groteszk a magyar középkorban*, (Életműsorozat.), Budapest, Mundus Egyetemi Kiadó
- TESz. = Benkő Loránd főszerk. 1967–1976. *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*, 1–3. köt., Budapest, Akadémiai
- Xiao Dong Yue 2010. *Exploration of Chinese humor: Historical review, empirical findings, and critical reflections*, *Humor* 23: 403–420.
- 2011. *The Chinese ambivalence to humor: Views from undergraduates in Hong Kong and China*, *Humor* 24: 463–480.
- Yuko Kikuchi 2004. *Japanese Modernisation and Mingei Theory. Cultural nationalism and Oriental Orientalism*, London – New York, RoutledgeCurzon
- [Yun Yeolsu] 윤열수 2002. 민화. II. 서울, 도서출판 예경



VÉN ZOLTÁN

 DAIDALOSZ ELMAGYARÁZZA MINOTAURUSZNAK A LABIRINTUS SZERKEZETÉT

Druzsín Ferenc

„Bíróválasztás lesz hónap...”

Móricz Zsigmond: *Sári bíró*. Vígjáték

Nemzeti Színház – 1909

A „Nyugat” kiadása –1910

Adatok és dilemma. Móriczot vonzotta a színház.

„Első bűnbeesésem a *Sári bíró* volt... A bűnbeesés úgy történt, ahogy az igazi bűn szokott: predestinált eset volt. Már 17-18 éves korom óta a színház vonzott, s amikor 1908 őszén a *Hét krajcár* című novellámmal sikerem lett, rögtön darabhoz akartam fogni. Még fél évig várnom kellett, az élet, a szerkesztőségi munka akadályozott – és odáig novellákat írtam.”¹

A *Sári bíró* már a keletkezés esztendejében szabad utat kapott: karrierje a Nemzeti Színház 1909. december 17-i bemutatójával kezdődött, a szépirodalomba az 1910-es Nyugat-kiadás vezette be. Ezeket a „zöld jelzéseket” alighanem hitelbe kapta a *Hét krajcár* novelláira. Úgy járt, ahogy a Toldi írója, aki Petőfi lelkesült hangú levelét és barátságát nyerte pályaműve aranyai mellé, Móricz Ady barátságát és lírai ihletettséggű esszéjét a Nyugatban.² Jókor jött ez az emberi és szakmai hitel; az új század elején ígéretes színűíró nemzedék jelentkezett a magyar drámairodalomban: Gárdonyi és Bródy mellett Szomorj Dezső, Lengyel Menyhért, Csáth Géza, Bíró Lajos, Barta Lajos és mások. Közéjük soroltatott be a decemberi bemutatóval Móricz Zsigmond.

A *Sári bíró* ismertetéskor az okoz némi gondot, hogy a darab melyik változatát olvassam: az 1910-es Nyugat-kiadást-e (az 1909. december 17-i nemzeti színházbeli előadás szövegét), vagy a Belvárosi Színház 1923. május 12-i felújítására átdolgozottat (az Athenaeum 1924-es kiadását)? A 23-as változatban „beszédesebbek” a szerepek (talán Laczkó Géza 1911-es „nembeszélés”-kritikája hatására?),³ több részletkérdést világít meg egy-egy jelenet, következtetesebben beszélgeti az í-ző nyelvjárást. Ezt közli a Szépirodalmi Könyvkiadó, amikor 1956-ban hat kötetben kiadja Móricz színpadi műveit, amiből valószínűsíthető, hogy ezt a változatot találja meg a legkönnyebben a mai olvasó.

Mégis úgy határoztam, hogy az első *Sári bíró*t veszem a kezembe: tömörebb, drámaibb, költőibb.

¹ In: Móricz Zsigmond, *Ö. M. Színművek 1909–1913*, Bp., 1956, Szépirodalmi K., 485.

² Ady Endre, *Móricz Zsigmond (És egy kötet elbeszélés. A címe: „Hét krajcár”. A „Nyugat” kiadása.)*, Nyugat, 1909. augusztus 16.

³ Laczkó Géza, *Móricz Zsigmond a Nemzetiben*, Nyugat, 1911. ápr. 16.

Tehát: **Sári bíró. Nyugat, 1910.**

A bíró „hátsó házában”, a voltaképpeni lakószobában játszódik az első felvonás, ahol, Arany Jánossal szólva, „sürög-forog, jó-megy a népség”:⁴ bíróválasztás lesz holnap! Egyelőre rutin-izgalommal zajlik minden: Sári, a bíró felesége, ahogy bizonyára minden korábbi választás előtt, azzal fenyegetőzik, ha nem lesz kilencedjére is egyhangú a győzelem, jaj a bírónak.

Az első percek a „sáribíroság” komikumát határozza meg: nemcsak a házban úr az asszony, a bírói pálca is az ő kezében van. Hamarosan azonban „baljós jelek” akasztják meg Sári lendületét.

Az első jelzés Pistától, a kisunokától származik, aki valami új nótát tanult Geditől, a gúnydalokat gyártó rímfaragótól, ám „a versit holnap reggel mongya el”.

Másodjára már csakugyan baljós a jel: az öreg Varju, a falu csavargója, aki-nek csak a konyháig van bejárása, ma a lakószobába merészkedett volna, ha a bíróné ki nem dobja. Egyelőre nem mondott semmit, de magabiztosságára Sári asszony „helyzetelemzést” épített. „Pokol nyelje el a toprongyosát. Szegények kolomposa! Érzi már, hogy hónap ú is valaki! Bíróválasztás lesz hónap, hát árulja a voksát!”

A harmadik jel maga az egyre bizonytalanabb bíró.

Bíró: *(bejön, körültopog a szobában, szólna is, nem is; megvakarja a bajusza tövit)* Anyjuk. Hé. Hallod.

Bíróné: No.

Bíró: Izé.

Bíróné: Mi a?

Bíró: Hát, hát, – hogy – izé –

Bíróné: Mi a mán megint?

Bíró: No, no, semmi baj.

Bíróné: Baj?

Bíró: Hun a fekete gyászba van mán a pipám?

A negyedik jel – a terjedő hír. Terka hozza, Sári menyé.

Bíróné: Fellép!

Terka: Fel! Mán vót is a főszolgabírónál.

Bíróné. Hm.

Terka: Aszonta a főbíró: senki másnak nem tenném, Pengő Kovácsnak megteszem.

A helyzetet komplikálja, hogy a bíróék legényfia, Jóska eljegyezni készül Pengő Kovács Lizijét. Ezt a bíróságra pályázó két ház be is veti a csatározásba, éspedig bohózatbeli sablon szerint. A bíróné azzal igyekszik visszalépésre készíteni Pengő Kovácsot, hogy Jóskának „kitalálja” Mancit, amire Pengő Kovács Lizinek Tas Miskát.

Jön Varju – másodszor, ám most a bíróné invitálja a szobába. Hírt hoz:

„Hát mondok, aszonta Pengő Kovács uram, hogy a legelőt, már hogy a falu legelőjét, a hova minden szegény kihajthatja a bocziját, nem osszák fel, – ú nem engedi.”

⁴ A verssor Arany János *Kertben* című költeményéből való. In: A. J. *Kisebb költeményei*, Pest, 1856. Kiadja Heckenast Gusztáv, I. k. 173.

Már meneszti is Sári az öreget; hordja szét a faluban Sári bíró „szegényparaszti programját”, mely szóra egyezik vetélytársáéval:

„Hát tudja meg az egész falu szegénysége. A bíró azt mongya: jól van! A legelőt nem fogják felosztani! Én nem engedem: ...Ő nem engedi! Érti kend? Mindent megteszek, – aszongya a bíró – hogy a legelőt ne osszák fel, mert a szegénynek is ilni kell. (...) Ugyi, te ezt mondtad? (...) Az a fő, hogy a szegény embernek legyen benne gondviselője. Mán pég akarki akarmit mondhat az uramra. Meg Pengő Kovácsra. De aztat nem mondhassa, hogy az én uram nem szereti a szegínt. Meg aztat se, hogy Pengő Kovács szereti.”

Ez az álság a felvonás komikumának legtartalmasabb rétegét adja: olyan szatíra jön ki belőle, amely kétfelé csap, és el is találja mindkét ígéretőt. Ráadásul nemcsak a választások „együtthatója”, a napos napjáig tartó hazudozás találja telibe őket, hanem a nyilvánvaló ostobaság is, hiszen a két szó szerint egyező ígélet a versengésben kioltja egymást.

És amíg a választási programokkal Varju a falut járja, Sári bíró és Pengő Kovács – akár a piramis csúcsán szokás – megmérkőznek. Igazi komédiás fordulattal nem a bíróságért, az várhat holnapig: a bíró „hátulsó házában” Sári bíró két tinójáért „párbajoznak”. A bíróválasztástól eltérően a tinók dolgában erkölcs szabályoz: a vásár erkölcsé, és parola pecsételi meg az egyezséget. A végén csodálatosképpen mindkét fél elégedett. Pengő Kovács elmenőben még bekiált a bíróké ablakán:

Pengő Kovács: Igaz a! nem gyűnnek el hónap hozzám bírólazziba? Meg kézfogóra? (Mármint Lizi és Miska kézfogójára!)

Bíró: El én. El én! Ha te is elgyüsz arra hozzánk. (Jóskáéra meg Manciéra.)

Ennek a felvonásnak tehát komédia a vége: az „egy füst alatt” tinóra-bírói hivatalra és szerelmes fiatalokra alkudozás a komikumnak az az „alapesete”, amikor a magasrendű értékek (szerelem, hivatal) lefokozódnak a tárgy, a dolog, a használati érték (tinók) szintjére. Többnyire szatirikus céllal alkalmaztatik ez a konstrukció; Móricz szándéka is ez. Az olvasó és a néző el- és felszabadult nevetéssel fizet érte.

Érdekes első felvonást olvastunk. Szórakoztató felvonást láthatott a Nemzeti Színház közönsége is. S ha hozzávesszük, hogy a felvonás abszolút főszereplője a bíróné szerepét alakító Blaha Lujza volt, fogalmat alkothatunk a színházi hangulatról.

Blaha Lujza.

Móricz eredetileg Rákosi Szidire gondolt, ám Tóth Imre, a Nemzeti igazgatója másként határozott:

„(...) Bízza rá Blahánéra: ilyen kedves szerepe nem is tudom, mikor volt. (...)

– Ha ő vállalja... én boldogan...

– Hát kérem (...), kérdezze meg tőle – emlékezett vissza Móricz a *Blaha Lujza rácsos kis kapuja* című írásában.⁵

Tóth Imre ekkor már átadta a művésznőnek a darab szövegkönyvét.

⁵ In: Nagymihály Sándor, *A nemzet csalogánya. Blaha Lujza életregénye*, a Helikon KPT Budapest kiadása, é. n., I. k. 9.

– Menjen csak át. Itt lakik szemben, az Emke felett. (...) Első emelet, kis rácsos kapu.

Becsöngetek. Egy öreg szakácsné nyit ajtót.

Meghallgat, s bevezet a másik nagy ajtón az előszobán át. Egyenesen a szalonba, mely az előszoba torkolata volt.

Az ismert múlt század végi, selyemmel behúzott szalon (...), ahonnan egy pillanat múlva már megjelent egy feketébe öltözött fürge kis öregecske úriaszony, bodrosra zilált frufruval és pici száján édes mosollyal.

– No, jöjjön csak, édes gyermekem, jöjjön csak, kedves fiam, üljön ide szépen és meséljen magáról, kicsoda maga, hol szedte ezt a gondolatot ebbe a nagy buksi fejébe (...), hogy ejnye, ennek a vénasszonynak már egy neki való szerepet kell csinálni, öreget, csúnya öreg házsártos vénséget, olyat, amilyen ő maga, kiállhatatlant, aki mindenkinek elrontja azt az ici-pici kis boldogságát (...).

Egészen úgy beszélt, mint a színpadon.

Mintha kész, megtanult szöveget mondana. (...)

– Jó lesz a darabja, ne búsuljon miatta, a jó Isten majd csak megsegít, és ha nem lesz jó, majd megjavítjuk, már ne vegye rossznéven, úgy gondoltam, hogy megtanuljuk becsületesen, szóról szóra, abba egy szónak is eltévesztve lenni nem szabad, ha akarja, már el is fújom magának, pedig sok beszéd van benne, és én sohase szerettem a sok beszédet, csak ha van neki veleje.”

Az első felvonásban egymás sarkára léptek az emberek és egymást tolták tovább az események. A *második felvonás* Sári bíró udvarán, hátul „a színben” játszódik, és tipikus második felvonás zajlik a napsütéses téli délutánban. A mesterségesen megbolygatott-összekuszált események és kapcsolatok megpróbálnak működni, ám mivel ennek a legcsekélyebb esélye sincs meg (ezek eleve nem működésre, hanem a vígjáték megtorpanására találtattak ki), csak annyi történik, hogy minden szereplő besorol a kockára, ahol a sakktáblán neki helyet (voltaképpen helyben járást) írtak elő. És várakozik a harmadik felvonásra.

A bíróékkal kezdődik ez a helyben járás. A baljósánál is aggasztóbb jelek és a most már szöveggel énekelt Gedi-gúnydal („Sári bíró, hum, hum, hum! / Az a bíró, hum, hum, hum!”) hatására a rendíthetetlen bíróné fogadalmat (!) tesz; mint bajban-betegségben szoktak.

„Vénuram, öreg uram, csak most az egyszer csináld meg, soha többet semmit se kívánok tőled. Nem bánom ezután, ha egyebet se teszel, csak a pipádát piszkálsz. (...) Nem bánom, öregem, ha olyan bolondot teszel is, mint a tokaji hegy, nem szólok bele.”

A fiatalok (Lizi és Jóska) „gabalyodásáról” tudja az olvasó, hogy az a bíró-választáshoz kreált kisszerű „taktika”, lényegét (és tartósságát) tekintve pedig a vígjáték buborékja. Képtelenség, mely magától elhalna, ha Lizi, a bájos és naiv leányka nem gondol egy „férfiasat”, egy nyerőnek ígérkező választási taktikát: legyen bíró az ő apja; s mivel ez nincs ellenére Sári bírónak sem (egyedül Sári bírónénak lenne ellenére), a másnapra tervezett kézfogók száma a kívánatosra, Liziére és Jóskaéra csökken.

„Receptje” a következő.

Haragítsa magára Sári bíró az öreg Varjut, s akkor az elviszi a falu szegényeit a másik oldalra. Hajdók sógort pedig rá kell venni, hogy titokban (Sári előtt mindenképpen) a módos gazdákat terelje Pengő Kovácshoz.

Sári bíró örömmel kapott Lizi szavain, és elzavarta udvaráról az egyre gátlástalanabbul követelőző Varjut, mondván: „Bíz a falu tolvaját nem teszem csősznek.” Hajdók sógort pedig menesztette a gazdák közé.

A *harmadik felvonásban* a sakkfigurák lelépnek a kockáról és meglépik előírt lépéseiket.

Sári bírónéknál a férfiak (a „beavatottak”) tudják, mi lesz a választás kimenetele, ám színlelik az izgalmat. Hajdók sógor „lép”, és hozza a hírt. Ő is színlel: nem a hírközlés szabályait követi, hanem a népi történetmondását.

„...Hát úgy vót a, hogy ahogy ma reggel elmegyünk innen, nagy fittyel, hát nem is gondolt ott a világír se senki semmire. Begyütt oszt a főbíró, meg a jedző, meg a bíró úr, oszt aszonta a főbíró, hogy hát együtt bíróválasztani. Jól van. Hát akkor csak feláll Nagy Pál Istók, a kebelibe nyúl, oszt aszondi: A kösség azt kíváni, hogy Pengő Kovács gazda legyik mán a bíró, itt az írás rulla. Mind az egész falu, 186-an írták alá, hogy ők mind Pengő Kovácsot akarik bírónak.”

Lizi „lépése” – újra meglepetés. Az, hogy ideszaladt, meglepte a bírónét is.

Bíróné: (...) Na lám, milyen szerencsés lábbal köttem én ma. Én újságolhatok ilyen nagy hírt a Pengő Kovács jányinak. *(Megtörül egy székét a kötényével s megvető hízgeléssel szól.)* Tessék leülni nálunk, Lizi kisasszony, bíró kisasszony.

Egy perc múlva azonban már fullánk a szava.

Bíróné: Ó, ne tetesd magad; átlátok rajtad, mint a szitán. Hunczut a májad, a veséd, a zuzzád. Hunczutságból vagy tetőtül-talpig, mint az apád.

Új helyzet – új Lizi: bája a küzdelemben eltűnt. Az új bíró lánya úgy veszi át a régi bírónétól a váltóbotot, hogy átveszi vele a szerep teljes fegyvertárát is.

Lizi: Nem csak úgy az égből pottyant ez a ménkü. (...) Hát tuggya meg kied, velem húzott ujjat! (...) Én irattam alá a szegínysíget Varnyuval, a gazdákat Hajdók sógorral. Én csináltam ki, hogy egy szó se kerüljön a kied filibe. Mert ha kied napamasszon, én meg vagyok menyemasszon! Úgy próbálja meg tülem elvenni a fiát, hogy ott szabatom ki a Rétekalja legelőrészit, a túlsó határba, a Tiszaöntésbe, a hun ötször megy rá az árvíz még száraz esztendőbe is. Osztán ha kied bírót tudott csinálni az urából, én is fogok a magaméból.”

Lizi nemcsak a bíróné „szótárát” alkalmazza hiba nélkül („én... én... én”); utolsó mondatában Sári bírócsináló „filozófiája” szólal meg.

Felismerte-e a bíróné Liziben önmagát?

„Siralma” azt sejteti: igen.

Bíróné: *(két kezét égre emeli)* Óh mennybéli jehovaisten. Hallottál mán ijjet odafenn a Khérubimok közt?... Hiszen ez nem vércse, ez kettősfejű sárkány kigyó!... Oh jó falu, szegény falu, ídes szülőfalum; ó micsoda sorsra jutottál!...

S végül még egy kérdés: kit jegyez el Jóska (ma vagy bármikor), szerelmes Lizijét vagy Sári bíróné reinkarnációját?

Jóska: (...) Hát mi bajod?

Lizi: Aszonta az anyád, hogy –

Jóska: Mit?

Lizi: Lepocskondiázott mindennek. Annyi becsületet nem hagyott rajtam, mint a körmöm feketéje. Még azt merete mondani, hogy én fundáltam ki az egész bíróválsztás módját –

Jóska: Hát azt eltanálta.

Lizi: De ü nem tudhassa, hogy meri rám fogni? (Sír) (...) Tudom, hogy azután is hazajársz az anyád kötője mellé; csak az ü parancsát fogod mindig lenni. De nem is lesz ennek jó vége. Soha jó vége nem lesz ennek! (...) De tudom istenem, ott is hagylak az első napon, a méken anyád belepiszkál a dógomba.

Vígjáték: mégiscsak boldog befejezés kell.

Az új bíró kérőbe jön: vőlegénykérőbe (fordított világ?) – látszólag szent a béke. A fiatalok telket kapnak a falu kellős közepén. S mint a mesében:

„Ha megtollasodnak, kastélyt építhetnek ott maguknak.”

Alexander Bernát a Budapesti Hírlapban (1910, 299.) adta közre, mit látott a Nemzetiben.

„Egészeben (...) bizonyos csalódással távozott a közönség, talán többet várt, mert Móricz Zsigmond is azok közül való, akik előtt harsonások jártak.”

Valóban: a *Hét krajcár* novellái után még Ady Endre is megfújta egy „harsonát” a Nyugatban. S ha a kisprózai írások után, azokat tartva mércének, csalódott a *Sári bíró* közönsége (mondjuk így: a közönség egy része), akár érthető is: a színdarab nem múlta fölül a novellákat (vagy a novellák többségét). Nem érthető azonban, s valójában meg sem is fejthető Alexander Bernát következő mondata; mintha arra célozna, valaki(k) le akarják lapítani Mikszáthot és Gárdonyit, s éppen Móricz lenne hozzá a „dorong”?

„Amikor megjelent a lámpák előtt mosolygó, majdnem nevető arccal, mi is örültünk az ő örömének, de mégis kívántuk: Ne engedje, hogy erőtlen kezek dorongnak forgassák, mellyel Mikszáthot, Gárdonyit le akarják lapítani. Féltem – a dorongot.”

Fenyő Miksa⁶ a Nyugatban jószerivel nem is a Móricz-előadásról ír, hanem Alexander Bernát rémképeit utasítja el.

„Móricz Zsigmondnak kötete jelent meg *Hét krajcár* címen. Pompás kötet; aki ért valamit az írásművekhez, aki szereti az irodalmat: igaz gyönyörűsége tellett benne. Ezt megírta a Nyugat, megírta az Újság, az Élet, az Egyetértés, a Pesti Hírlap, az Új Idők; megírták: hogy egy kiváló íróval gazdagodott a magyar irodalom, de senkinek eszébe nem jutott Mikszáthtal vagy Gárdonyival szembeállítani, röffel mérni tehetséget. Honnan vette ezt a vádat?”

Ignotus alapos ismertetőjéből kiderült,⁷ hogy elsősorban a színmű az elemzés tárgya, a színházi előadást épp csak érintette. Őt magát idézve a következőképpen lehet összefogni a fontosabb megállapításait.

1. „(...) a *Sári bíró* meséje nem egyszerűen csak kedves vagy nem kedves történet, hanem született komédia-mese, s hogy embereit (...) a máshogy nem történhetés s az ezek következtében való történés vaskapcsa tartja össze.”

2. „Ennek az egységes parasztkomédiának a lelke drámai, mert a története végzetes. (...) Bíróné asszonyom ellen nem az ura, nem a falu, nem a fia, nem

⁶ Fenyő Miksa, *Alexander Bernát két bírálatáról*, Nyugat, 1910, I. 73–76.

⁷ Ignotus, *Sári bíró*, Nyugat, 1910. I. k. 22–26.

a leendő menyé, nem is a huncut Gedi lázad föl, hanem az élet. Az élet, mely mindennel túléleti magát... A bíróné asszonyom urasága is így túlélte magát mindenestül (...), s így mikor aztán egy cölöpe meginog, egyszerre mindenfelé jelentkezik az ingás, a repedezés, a törés, a betörés, s egyszerre az egész összeomlik."

Ignotus voltaképpen a magát túlélő helyzet modelljét ismerte fel; s bár úgy tűnik fel, ágyúval lőtt verébre (Sári bíróné komédiás „összeomlása” mégsem világra szóló dolog!), mégis: a kis világ „cseppjében” felismerszik a „tenger”, a választási ígéretések-rászedések komédiája.

3. „(...) Nagyon is tudja, mi való elmondásra és mi való megtörténésre, de a darabja részleteiben még sok helyütt beleesik abba, hogy mégiscsak elmondja azt, amit megtörténtenit kell. (...) A kihagyásos előadás, mely a novellát oly drámaivá teszi, a drámában a megokolás s az előkészítés híja gyanánt jelentkezik.” (Én a „kihagyásos előadásban” a dramaturgia erejét, úgyszólván Csehov „három-pontjait” vélem „hallani”, ám csak itt, s még a *Falu* egyik-másik egyfelvonásosában. A későbbi színművekben már nem: később „megtanult” „szabályszerű” dramaturgia szerint darabot építeni.)

4. Röviden kitért a színészekre is. Elsősorban Blaháné alakítására. Tulajdonképpen idéznem kellene mind a húsz sort, amelyben leírja a varázslatot, a mindenkorit, amikor Blaha Lujza színpadon van. Mert „(...) mily gyönyörűség tudni, hogy az ő drága személye még itt szépíti köztünk ezt a csúnya világot(...)”, csakhogy „Blaháné egyénisége elválaszthatatlan az édességtől, az elragadó bájosságtól, a darab Sári asszonyában pedig semmi sincs ezekből a tulajdonságokból”. Mindebből pedig Ignotus szerint az lett, hogy Blaháné „bájossága elejtette” az akarnok, a kemény, a kardos bírónét, voltaképpen a „Sári bírónét”, mert „a Rákóczi-indulót nem lehet viola d' amouron eljátszani”. (Tudjuk: Móricz Rákosi Szidire gondolt, Tóth Imre Blaha Lujzára. Móriczot lenyűgözte Blaha Lujza „drága személye”; Móriczban a színházi rajongó legyőzte a színpadi szerzőt.)

Dícséri „Ujházi mestert”, Ligeti Juliskát, Rózsahegyiről pedig azt írja, hogy „olyan volt, mintha nemcsak szerepét, de a játékát is Móricz Zsigmond írta volna”.

Laczkó Géza a *Falu* bemutatójáról írta a *Móricz Zsigmond a Nemzetiben* című kritikáját,⁸ de pár sorban visszatért a Sári bírónéhoz is. Méltató gondolataival alighanem túlbecsülte Móricz első színházi jelentkezését. Azt írta: „Mikor Gárdonyi *Bor*-át láttam (...), ez az élet, mondtam magamban. Más is azt hitte akkor, amit én, hogy a magyar paraszt színpadra állításában Gárdonyi kimondta az utolsó szót. És jött Móricz Zsigmond a Sári bírónéval, amelynek zamatos humorú klasszicitása is, cselekvéshiánya is Kisfaludy *Pártütőkjére* emlékeztet, – és Gárdonyi elévült.” Nem mondja meg, miben látja Gárdonyi elévülését, a Sári bíróné vonatkozó elismerés („zamatos humor”, „cselekvéshiány”) pedig *A bor* színpadának éppúgy erénye.

„**Falusi színmű**”. A „névadás” Hevesi Sándortól való, aki *A bor* című színművet „népies vagy inkább falusi színműnek” nevezte. Úgy, hogy a falu apraja-

⁸ Nyugat, 1911. ápr. 16.

nagyja, szegénye-módosabbja színen lenne a maga század eleji problémáival, nem „falusi” darab a *Sári bíró*, de *A bor* sem állna helyt ilyen rugalmatlan kritérium előtt. Baracs Imre sem bajlódik gazdaságával, nem tudjuk, szűkölködik-e, és faluja szociális helyzetéről sem esik szó. Ha azonban úgy tesszük fel a kérdést, hogy falusi élet van-e ezekben a művekben, már határozott igennel válaszolhatunk.

De így van ez Móricz ez időben írt „falusi” kisprózájában is.

A *Hét krajcár* novelláiban első ránézésre a falu apró dolgai sorjáznak. „Hó-fehérré, fényesre meszelt” ház gólyával a tetején, belül mogorva vénember, másutt évődő szerelmesek vagy tragédiába sodródó szerelem, csodabogár harangozó falut felbolygató ötlettel, „aranyos öregek” még aranyosabb humorral, anya gyermekével egy csupor sovány tejjel, anya gyermekével sok kacagással, hat krajcárral, és egy koldussal, aki pótolja a hiányzó hetediket...

Apróságok?

Ezek a szegénység novelláinak végzetes csattanói. Mert hiába volt a koldus krajcárja; szappanra elég, lámpaolajra már nem. Erre megint kacagni kellett: „(...) nagyot, nagyot”. Kacagott is az anya.

„Fuldoklás jött rá a kaczajtól. Keserves, öldöklő fuldoklás és a hogy odaálltam alá, hogy támogassam, a mint két tenyerébe hajtott arczczal hajlongott, valami meleg ömlött kezemre.

Vér volt, az ő drága, szent vére. Az anyámé, a ki úgy tudott kaczagni, a hogy a szegény emberek között is csak kevés tud.”⁹

Írjuk csak e mellé az életcsattanó mellé Ady Endre sorait a „szalmás tetejű kunyhók” szegényeinek haláláról:

„Kunyhó, olaj-mécs, munka, éhség,
Gyermek, rongy, szégyen és a többi
S végül a legnagyobb parancs jött:
Tessék a tüdőt kiköhögni.”¹⁰

Csodálkozhatunk-e, hogy ezt a nyomorlító „vérrokonságot” felismerve megszólalt Móricz üdvözlésére a legnagyobb „harsonás”?

„(...) Hej, Uramisten, hej Móricz Zsigmond, drága nagyszívű kenyeres pajtásom, milyen egyszerű és milyen egyetlenül nagy dolgot míveltél te. Meglelted a magyarságot, melyről már azt kezdtük hinni, hogy nincs is. (...)

Alig tudom a ceruzámat fogni, hogy Móricz Zsigmondot, hogy éppen Móricz Zsigmondot össze ne égessem toلولó nagy forró szavak, képzelések hirtelen forróságával. Csak egyetlenegy ujjongásomat bocsátom szabadon: ez a mi fajtánk, újra itt van egy ragyogó, kis ember belőle, tehát minket akar a jövendő, s ránk van szüksége. (...) Hogy micsoda fajta? Hajdu-szélen, Szabolcsban, Bihar-szélen, Szatmárban, Ugocsában, Szilágy-szélen él. (...) Ez a tájék Magyarország dagasztó teknője, s ennek fajtájából, a mi fajtánkból s e vidékről kellett a megindult magyar intellektuális forradalomnak vitézeket kapnia. S ebből a

⁹ Móricz Zs., *Hét krajcár. Elbeszélések*, Bp., 1909. A „Nyugat kiadása”, 11–12.

¹⁰ Ady Az öreg Kunné c. költeményéből a *Szeretném, ha szeretnének* c. kötet (1909) szerint idézek.

mi fajtánkból jött most megint ime egy Móricz Zsigmond, aki egyedül felér egy forradalmi szabad csapattal.”¹¹

Hosszú évekre szemet szúrhatott bizonyos körökben az Ady-esszé utolsó mondata; hozzájöttek még Móricz '19-es riportjai, egyebek. Tény, hogy amikor Hevesi Sándor 1923-ban a Nemzeti Színház tervébe iktatta a *Sári bírót*, politikai oldalról induló sajtóhadjárat „eredményeként” a darabot a színház nem tűzhet-te műsorra.¹² Móricz levélben köszönte meg Hevesi jóindulatát:

„Igen tisztelt igazgató úr! Ön azzal a kitüntető ajánlattal keresett föl a sze-zon elején, hogy felújítja, műsorra tűzi az én *Sári bíró* című darabomat.

Mivel azonban ez a kérdés a politika porondjára került, s mivel a politika és a művészet külön irányú emberi akciók, s mivel már Apollo kénytelen volt Mars elől visszavonulni szent csöndjének Olimposzára: én is levonom a konzekven-ciákat, s kérem Önt, méltóztassék a Nemzeti Színház tulajdonában levő dolga-imat visszaadni, illetve a *Sári bíró*, *Pacsirtaszó* és a *Falu* című színműveimnek szerződéseit megszüntetni.

Budapest, 1923. február 2.”¹³

Közben elkészült a *Sári bíró* átdolgozása, s ha nem mutathatta be a sajátos helyzetben lévő Nemzeti, bemutatta a Belvárosi Színház. És ha 1909-ben nem, most Rákosi Szidi játszotta a bíróné szerepét.

Úgy tűnik fel, a szegedi színháznál nem tudtak sem Móricz politikai meg-ítéléséről, sem a Nemzeti Színház „esetéről” a sajtóval, mert műsorra vették; természetesen Szegeden is lett „esete” a *Sári bírónak*.

„A szegedi színház 1925. szeptember 26-án Móricz Zsigmond *Sári bíró* című vígjátékával nyitotta meg az évadot. A Szegedi Új Nemzedék és Dobay Gyula, a színügyi bizottságban a szélsőjobboldali volt kormánybiztos, destruktívnek nevezte Móriczot és vígjátékát. A színügyi bizottságtól függő színingazgató, Andor Zsigmond két előadás után (26. és 27.) levette a darabot a színház műsoráról.”¹⁴

Az „esetre” Juhász Gyula a Délmagyarországban másfél flekkes dramatizált pamflettel reagált. Címe: *Sári bíró Szögedébe*. Alcíme: *Parasztvígjáték. Úri szo-morújáték. Kultúra füzértánccal. Vagy amit akartok*. Az aláírás: Gyalu.¹⁵

Íme pár sor ízelítő a „tartalomból”.

Sári bíró országjáró útja során Szegedre érkezett. Ott az ügyben illetékes „kupaktanács” vallatóra fogta.

Nyokolaj (Dobay Gyula): Aztán mondja csak, ki fia kend?

Sári bíró: Móricz Zsigmond volt az apám. (...) Az Ady Bandi kenyeres pajtása (...).

Az ostobaságon nem lehet segíteni; az előkelő patrónus, Ady neve sem törte át a tudatlanságot. Nyokolaj reflexből a húszas évek nyomvonalára tapadt: ez a Móricz nem zsidó?

És ettől fogva egy falusi bíró csatázik egy város kulturális „elitjével”.

Nem nyerhetett a város ellen; a szegedi „kupaktanács” (nem a pamfletbeli!) hatalma és ostobasága frigyre lépett, s a következő határozat született (ugyan-

¹¹ Ady E., *Móricz Zsigmond*, Nyugat, 1909. augusztus 16., 169–170.

¹² Móricz Zs., *Naplók 1924–25*, Noran Kiadó, 2010, 837.

¹³ Móricz Zs., *Ö. m.*, I. k. 486.

¹⁴ Juhász Gyula, *Ö. m.*, szerk. Péter László, 7. k., 425.

¹⁵ J. Gy., *Ö. m.*, 7. k., 207.

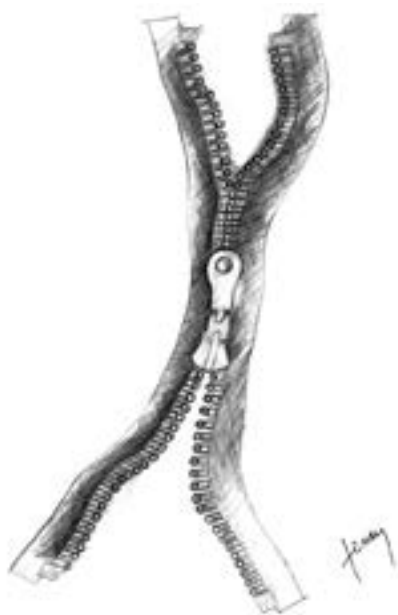
csak nem a pamfletben, hanem a valóságban): két estét engedélyeztek a Sári bírónak, „ha már egyszer a Nemzetiben is megtűrték”. („Egyszer” – valóban, 1909-ben, ám „kétszer”, 1923-ban másodjára, már nem!)

Nem a pamflet volt Juhász Gyula utolsó szava Sári bíró kétnapos „bekukantásáról” Szegedre. Az Est 1925. november 29-i számában Móricz Zsigmond című költeményében megkövette a városából kiutasított színpadi szerzőt. Nem könnyű eldönteni, hogy a költemény szépsége, márványba kívánkozó emelkedettsége gyönyörködteti-e jobban az ember lelkét, vagy Juhász Gyula emberi nagysága, bátorsága. Az utolsó három strófát idézem, döntse el, aki tudja.

Ha megdobott kövével az irigység,
Ha megcsúfolt szavával a galád,
Lelked tovább tetézte drága kincsét
S tovább pörölted néped igazát.

Nemes vad voltál hinár-rengetegben,
Hol mindig áll a hajtás, csapda int,
Hol az igaz magyarság mindig ellen
S elvéreznek legméltóbb álmaink.

De a magyar nyár termő kedve nem hül,
A magyar ősznek forr még új bora
És én hiszem, hogy győzelmedre csendül
Minden pohár e tájon, cimbora!



JENEY KLÁRA
MERRE VAN ELŐRE?

Élet-tér-képek

Képeket láthat az olvasó a színes és fekete-fehér oldalakon, és talán fel se kell hívni a figyelmet arra, hiszen első pillantásra kitűnik, hogy ezek bizony sajátos nézőpontot tükröző képek. Sajátosságuk nem abban áll, hogy valamilyen különleges technikával készültek volna, vagy kiemelkedő figyelmet érdemlő modelleket, szenzációs eseményeket, neves személyiségeket választottak volna alkotóik ábrázolásuk tárgyává – másról van itt szó. A művek létrehozói az életet, életünket mutatják be, de nem akárhogyan. Térbe helyezik a felmutatni kívánt fogalmakat, tárgyakat, jeleneteket, és persze saját magukat, meg minket, szemlélőket is. Sajátos terek jönnek így létre, amelyeket értékelhetünk szelíd mosollyal vagy kétkedéssel, fejszóvalva vagy helyesléssel, ahogy általában életünk tereit szoktuk minősíteni. Az alkotók szerepe itt nem más, mint némi megvilágítás, közel hozás, és olyan oldal megmutatása, amelyet talán egyébként nem is vennénk észre. Mert életünknek rengeteg oldala van, és ezek az élet-tér-képek közülük mutatnak be néhányat. Karikatúrák? Művészeti alkotások? Igen, ez is, az is, vagy inkább mindegyik, egyszerre. Meg látletelek is, és olyan diagnózisai a valóságnak, mindennapjaink eseménysorainak, amelyek már közel állnak a terápiához is.

Akik eddig esetleg próbálták a műfajt egyszerűsíteni, lefokozni; egyszerű, vicces rajzokká, netán primitív gúnyképekké minősíteni, jó esetben életünk görbe tükrének nevezni a karikatúrákat, ezeket az alkotásokat megtekintve korigálni kényszerülnek nézeteiket. Művészeti alkotások ezek, mégpedig a legértékesebb fajtából, ugyanis itt nem illusztrációi, nem kellemes háttér-dekorációi vonulnak fel életünknek, hanem egyúttal észrevételek, hozzáfűzések, jellegzetes képi kommentárok is kiolvashatók – legalábbis az értő, a művészetet értő és befogadni képes szemlélő számára.

Bognár Nándor







KLÍMA ERNŐ | FLESHTREE



TÓTH GÁBOR FESTMÉNYE



RÁDÓCZY GYARMATHY GÁBOR ALKOTÁSA



DLUHOPOLSZKY LÁSZLÓ | ÁRVÍZ



TESZÁK SÁNDOR RAJZA





SZÉMAN RICHÁRD | HOLDAS ÉGBOLT



TÖRŐ GÁBOR PORTRÉI



TÖRÖK TIVADAR FESTMÉNYE



SZABÓ SÁNDOR | UBORKA-MASZKOK



Latorcai Csaba

Felelősség a Földért

II. János Pál pápa társadalmi tanítása
az ökológiai problémáról és az abból kivezető útról

1.1. Az ökológiai probléma. II. János Pál pápa az ökológiai problémáról a következőképpen ír: „Az ember megfeledezve küldetéséről, mely arra szól, hogy bölcsen és szeretettel művelje és őrizze meg a Földet, sokfelé elpusztította az erdőket és a mezőket, beszennyezte a vizeket és a levegőt, fölforgatta a hidroeológiai és atmoszferikus rendszereket, és hatalmas területeket tett sivataggá.”¹

1.2. Ökológia – humánökológia. Természetesen, az Egyház az elmara-dottság problémájára nem tud technikai megoldást felkínálni. Krisztust hirdeti, az Egyházat és az emberről szóló igazságot, és annak alkalmazását a konkrét helyzetre. Az Egyháznak nem feladata, hogy közvetlenül tevékenykedjen gazdasági, politikai területen, hanem az a küldetése, hogy hirdesse: az emberek miként válhatnak valóban többé. A biblia tanítása szerint az igazi haladás mindig az evangélium átfogóbb megvalósulásán alapszik. A fejlődés kulcsfigurája tehát maga az ember. Az egyház a konkrét problémák megoldásához úgy járul hozzá, hogy formálja az emberek tudatát, kinyilatkoztatja számukra Istent, az ember méltóságát, az emberek közötti egyenlőséget, az embernek az emberek számára teremtett világ feletti uralmát, és az embernek azt a kötelezettségét, hogy az egész ember és minden ember fejlődését szolgálja.²

A Szentatya üdvözli a társadalmak az életminőség és az ökológia felé irányuló figyelmének növekedését, amely már nemcsak a túlélés problémáira, hanem az életfeltételek átfogó jobbítására is irányul.³ Az ember ugyanis, aki arra van hívva, hogy érezze és művelje a világ kertjét, különleges felelősséggel tartozik az élő környezetért, azaz a teremtésért, melyet Isten személyes méltósága, élete szolgálatába állított, nemcsak a jelen, hanem a jövő nemzedékek szempontjából is. Ez az ökológiai kérdés, melynek terjedelme az élőlények fajtáinak és a különböző életformák környezetének megőrzésétől a szorosan vett emberi ökológiáig terjed.⁴ Ebbe beletartozik a felelősség az emberi életért is.⁵ A szolidáris globalizációra való felhívás mély értelme sürgetően veti fel a teremtett világ és a föld készletei megőrzésének kérdéseit. Az ökológiai kérdésben rejlő erkölcsi kérdések legmélyebb és legsúlyosabb jele az élet tiszteletének hiánya, amit

¹ *Ecclesia in Europa*, 89.

² *Sollicitudo rei socialis*, 41. *Redemptoris Missio*, 58.

³ *Evangelium Vitae*, 27. *Sollicitudo rei socialis*, 26.

⁴ *Sollicitudo rei socialis*, 34. *Evangelium Vitae*, 42.

⁵ *Evangelium vitae*, 43.

sokféle formában lehet tapasztalni. A termelés szempontjai gyakran a dolgozó ember méltósága ellenére érvényesülnek, és a gazdasági érdekek megelőzik az egyes személyek, sokszor egész népek javát. Ilyen esetekben a környezetszennyezés vagy a természet rombolása valójában az ember megvetése.⁶

2.1. A probléma egyik oka: a mindent kizsákmányoló, erkölcstelen gazdaságfilozófia. Mindenkinek figyelembe kell venni azt a tudományosan igazolt tényt, hogy a természet kincsei korlátozottak, közülük némelyek nem termelődnek újjá. Ezeknek olyan abszolút felhasználása, mintha kimeríthetetlenek lennének, nem csupán a jelenlegi generációnak, hanem minden következő nemzedék számára is komoly veszélyt jelentenek. Beszélni kell azokról a következményekről, amelyeket az élet feltételeire gyakorol a fejlett ipari országok termelészerkezete. Valamennyien tudjuk, hogy az iparosodás közvetve vagy közvetlenül a környezet szennyeződésével jár, és ez súlyosan befolyásolja a lakosság egészségi állapotát. Világos tehát, hogy a fejlődés, az azt irányító tervezés, a nyersanyagok feltárása és a felhasználás módja nem választható el a morális követelményektől. Ezek egyike kétségtelenül megszabja a látható természeti javak felhasználásának határát. A Teremtőtől kapott hatalom, amellyel az embert felruházta, nem abszolút, nem szabad vele visszaélni vagy tetszés szerint felhasználni. A használati mód, amelyre már kezdetben a Teremtő utasította az embert, jelképesen benne van a tiltásban: „Annak a fának a gyümölcséből ne egyél!” Ez eléggé világosan megmutatja, hogy az egyetemes természet látható és elemi alkotórészei dolgában, amelyekből a kozmosz áll, alá vagyunk vetve nemcsak a biológiai, hanem az erkölcsi törvényeknek is, és ezek nem szeghetők meg büntetlenül. A fejlődés helyes értelmezése nem mellőzheti a fenti megfontolások sorozatát a természet elemeinek felhasználását, a nyersanyagok megújítását és a mértéktelen iparosodás következményeit illetően. Ezek olyan eligazítást adnak, amely alapján az ökológia kérdését folyamatosan vizsgálni kell.⁷

2.2. A probléma másik oka: a túlfejlettség, vagy más néven fogyasztói társadalom. Az ember értelmét leginkább veszélyeztetik a tulajdon értelme, akarata és keze munkája eredményeként létrejött dolgok, amelyek az ember ellen is fordulhatnak. A Föld emberi uralom alá hajtását⁸ sokszor fenyegetésként éljük meg. A Föld javainak felhasználásában tisztességgel és értelmesen kell eljárunk. A fegyverkezés és a technikai fejlődés a természetet veszélybe sodorja. A technika fejlődése és az emberi kultúra mai formája ugyanis nem tart lépést az etika fejlődésével.⁹

Az elmaradottak nyomorúsága mellett megtalálható a túlfejlettségnek az a foka, amely elfogadhatatlan, mert ellentétes az igazi jóléttel és boldogulással. Ez a túlfejlettség, amelyben mindenféle anyagi javak túlaradóan állnak egyes emberek, egyes társadalmi rétegek rendelkezésére, könnyen a birtoklás rabszolgájává és közvetlen élvezőivé teszi az embert, akinek nincs más perspektíva

⁶ Pastores greis, 70. Üzenet a béke világnapjára, 1990. 01. 01-re.

⁷ Sollicitudo rei socialis, 34.

⁸ Gaudium et spes, 10.

⁹ Redemptor hominis, 15.

vája, mint a gyarapodás vagy a birtokolt dolgok állandó cseréje a fejlettebbekre. Ez az úgynevezett fogyasztói társadalom, amely pocskékol és termeli a hulladékot. Azt a tárgyat, amelyet birtokolnak, mindig újra és tökéletesebbre cserélik, nem törődve azzal, hogy az még használható vagy a szegényebbeknek javára szolgálhatna.¹⁰ Az nem baj, hogy az ember jobban akar élni, de az már hiba, ha a jobb életet olyan életstílusnak tulajdonítja, amely a birtoklásra, s nem a létezésre irányul. Amikor többet akar birtokolni, nem azért teszi, hogy többé váljon, hanem azért, hogy még több élvezethez jusson, s ez tölti be életét.¹¹

2.3. Az erkölcstelen gazdaság és a fogyasztói társadalom közös forrása a bűn struktúráinak, amely környezetünket is tönkreteszi. A közönség elleni bűnök szociális bűnök, mert az emberi méltóság megsértésén alapulnak. Ezeket a szociális bűnöket az emberek egyéni bűneinek felgyülemelése eredményezik.¹² Ezt csak fokozza a bűntudat elsekélyesedése, ami egyenes következménye az Isten-tudat elhomályosulásának.¹³ Az ökológiai károkozás is ellenkezik az emberi méltósággal, ezért közösség elleni bűn.¹⁴

3.1. A megoldás – ténylegesen ismerjük meg a világot, és értelmezzük helyesen a fejlődést. Az észak által kialakított fejlődési modellben az emberi értékek elsorvadnak.¹⁵ Az ökológiai kérdés legmélyén is az uralkodás, a Föld művelése, de ezzel egyidejűleg az isteni képmás tiszteletben tartása, a Földért mint ajándékért való felelősség kérdése rejtőzik. A Teremtőtől kapott hatalom ugyanis nem korlátlan. A fejlődést is ezen szempontok figyelembevételével kell értelmezni. Ezen erkölcsi eligazítás alapján kell minden folyamatot vizsgálni.¹⁶ Mindaddig, amíg a pénzügyi, termelési, kereskedelmi és elosztási rendszereket nem az örök erkölcsi törvénynek megfelelően alakítjuk, a „fejlődés” fenyegetés lesz, és nem okoz igazi emberi, ontológiai fejlődést. Ezen csak szolidaritással és erkölcsi felelősséggel segíthetünk, amivel a gazdasági élet struktúráit is emberesebbé lehet tenni. Ennek módjáról szól VI. Pál pápa *Popolorum Progressio* kezdetű enciklikája. Ha nem szívleljük meg az abban foglaltakat, a „fejlődésnek” nevezett folyamat spirálként önmagába fordulva fog a semmibe veszni.¹⁷

A fejlődés erkölcsi jellege nem tekinthet el a teremtmények tiszteletétől sem, azoktól, amelyek a látható természetet alkotják, és amit kozmosznak neveznek. Fel kell ismernünk, hogy a különböző élő és élettelen dolgokat nem használhatjuk fel tetszésünk szerint büntetlenül saját gazdasági céljainkra. Ellenkezőleg: figyelembe kell vennünk minden létezőnek a természetét és kölcsönös kapcsolódását a dolgok rendjében, a kozmoszban.¹⁸

¹⁰ *Sollicitudo rei socialis*, 28.

¹¹ *Gaudium et spes*, 35. *Popolorum progressio*, 19. *Centesimus annus*, 36.

¹² *Reconciliatio et poenitentia*, 16.

¹³ *Reconciliatio et poenitentia*, 18.

¹⁴ *Katolikus Egyház Katekizmusa*, 2414. *Veritatis splendor*, 100.

¹⁵ *Sollicitudo rei socialis*, 28. *Redemptor hominis*, 59.

¹⁶ *Redemptor hominis*, 43. *Sollicitudo rei socialis*, 34.

¹⁷ *Sollicitudo rei socialis*, 16.

¹⁸ *Sollicitudo rei socialis*, 34.

3.2. Pozitív példa erősítsen minket folyamatosan a megoldáshoz vezető úton. Az óhajtott megtéréshez és a fejlődés erkölcsi akadályainak legyőzéséhez vezető úton pozitív példa a nemzetek együvé tartozásának növekvő tudata, amely abból a megfontolásból fakad, hogy a népek és nemzetek kölcsönösen függnek egymástól. Ez forrása lehet a szolidaritásnak mint erkölcsi és társadalmi magatartásnak, és mint erénynek. Ha szétnézünk a világban, sokfelé látunk eltökélt akaratot és állandó gondoskodást a közjóért, azaz mindenkiért és külön-külön egyaránt. Ha ezt nem látnánk, egyáltalán nem beszélhetnénk fejlődésről, mert megölné azt a fejlődés legfőbb akadálya: a profitéhség és a hatalomvágy.¹⁹ Hála Istennek, a szolidaritás jelei fokozódnak a társadalmakban és az egyének szintjén is. A folyamatnak tovább kell gyűrűznie az egyes nemzeteken belüli kapcsolatokra, és a szolidaritásnak kell meghatároznia a népek egymás közötti kapcsolatát. A kölcsönös kapcsolatoknak ugyanis egyetértéssé kell válniuk, hiszen a teremtés javai mindenkit megilletnek. Amit az emberi szorgalom a nyersanyagok feldolgozásával, munkával létrehoz, az egyaránt szolgálja mindenkinek a javát.²⁰

3.3. A jövő nemzedékei nevelésének fontossága, mert ők a záloga a társadalmi mentalitás megváltoztatásának. A fiatalok a jövő, testvériségben, isteni tanításban.²¹ Ezért olyan életstílust kell kialakítaniuk, amelynek elemei az igaz, a szép és a jó keresése, valamint a többi emberrel alkotott közösség a közös fejlődés érdekében. Ezeknek az elemeknek kell a fogyasztási, takarékoskodási és beruházási szokásokat meghatározniuk. Ezzel kapcsolatban II. János Pál pápa felhívja a figyelmet a felebaráti szeretet kötelezettségére, ami azt is jelenti, hogy adni kell abból, ami felesleges, és olykor még abból is, ami szükséges, hogy biztosítható legyen az, ami a szegények megélhetéséhez nélkülözhetetlen.²²

A szülőknek kiemelt feladatuk az élet lényeges értékeire nevelés. Ebbe beletartozik az anyagi javaktól való függetlenségre nevelés is, hiszen az embert személye és nem a javai teszik értékessé.²³

A család mint a társadalom legalapvetőbb sejtje²⁴ a leghatékonyabb eszköze a társadalom emberibbé tételének.²⁵ Ezért a családoknak fel kell lépniük, hogy az államokban olyan törvények legyenek, amelyek megfelelnek az Egyház tanításának.²⁶

A helyes nevelésben fontos szerepük van a katolikus iskoláknak is.²⁷ A katolikus egyetemek feladata pedig – többek között – intézményes módon reflexiókat nyújtani a társadalom és a kultúra jelentős problémáira a katolikus tanítás fényében.²⁸

¹⁹ *Sollicitudo rei socialis*, 38.

²⁰ *Sollicitudo rei socialis*, 39.

²¹ *Parati semper*, 15.

²² *Centesimus annus*, 36.

²³ *Familiaris consortio*, 27. *Gaudium et spes*, 35.

²⁴ *Apostolicam actuositatem*, 11.

²⁵ *Familiaris consortio*, 43.

²⁶ *Familiaris consortio*, 44.

²⁷ *Ecclesia in Europa*, 58–60.

²⁸ *Ex corde Ecclesiae*, 13.

3.4. Krisztus követése utat mutat a szolidaritás helyes gyakorlására.

A Krisztus-követők embertársaik szolgálóiként élnek.²⁹ A törődés a szenvedőkkel, a segítségnyújtás keresztény kötelesség, amelyet Krisztus állított példaként elének. Ez nem csupán passzív, hanem aktív magatartást kíván.³⁰ A szeretet törvényét csak úgy sikerül majd a lehető legmélyebben megélni, ha előbb fiataalként bizalomkeltő emberré válunk. A hogyan, a szeretet objektív normája az ember szívébe van írva, és arról a lelkiismeret tesz tanúságot.³¹ Krisztus követése azt jelenti, hogy az ember képes az életét ajándékként felfogni.³² Életervét, élethivatását Krisztus példája alapján felépíteni.³³ A helyes életterv teszi lehetővé a helyes képzést, fejlődést, önnevelést.³⁴

A szeretet a szolidaritás lelke és támasza, mert felkelti a szolidaritást. Az egyház ezért különösen becsüli a keresztény testi és lelki irgalom cselekedeteit.³⁵

A legfontosabb érték, az emberi méltóság előmozdítása a szolidaritás egyik fő feladata. Ez ugyanis az elvi alapja az emberek egymás közötti egyenlőségének, amelyet sokszor a gazdaság is megsért.³⁶ A szolidaritással tehát együtt jár az is, hogy keresztény kötelességünkől fakadóan fellépjünk az emberi méltóságot sértő bűnök ellen.³⁷

3.5. A szolidaritásból fakadó parancs: Krisztus tanításával újra-evangelizálni a Földet. Az egyház a nyolc boldogsághoz híven arra hivatott, hogy közösséget vállaljon az elnyomottakkal és a szegényekkel. Ez a misszió, melynek forrása a szeretet.³⁸ A missziós küldetés minden keresztény kötelezettsége a keresztség révén. Elsődlegesen saját politikai, gazdasági, társadalmi környezetükben.³⁹

Mit kell tennem? Ez az erkölcsi kérdés nem választható el a szabadság kérdésétől, sőt a szabadságot központi helyre teszi.⁴⁰ Az emberi méltóság tiszteletben tartása; amely igényli a gazdaságban a mértéktartást, az igazságosságot és a szolidaritást.⁴¹ Ezen fórumok külön evangelizálása szükséges érettebb keresztény közösségek létrehozásával a túlzott fogyasztói szemlélet miatt szekularizálódott nyugati társadalmakban.⁴² Az egyház mindig kereste és keresni fogja a dialógust a politikai és gazdasági élet szereplőivel az emberi méltóság

²⁹ *Centesimus annus*, 21.

³⁰ *Salvifici Doloris*, 29.

³¹ *Parati Semper*, 7. *Róm* 2,15.

³² *Parati Semper*, 8.

³³ *Parati Semper*, 9.

³⁴ *Parati Semper*, 12, 13.

³⁵ *Christifideles laici*, 41. *Apostolicam actuositatem*, 8.

³⁶ *Sollicitudo rei socialis*, 37.

³⁷ *Sollicitudo rei socialis*, 38, *Gaudium et spes*, 27.

³⁸ *Redemptor hominis*, 60.

³⁹ *Evangelii nuntiandi*, 70. *Redemptor hominis*, 72.

⁴⁰ *Gaudium et spes*, 17, *Veritatis Splendor*, 34.

⁴¹ *Katolikus Egyház Katekizmusa*, 2407. *Veritatis splendor*, 100.

⁴² *Christifideles laici*, 34.

megőrzéséről.⁴³ Az evangelizáció pedig mindig magában hordozza az erkölcs hirdetését és felmutatását. Ez mindenkinek kötelessége a keresztségben.⁴⁴

Teljes mértékben részesedve az Egyház küldetésében a világban, a laikus hívők arra hivatottak, hogy tanúsítsák, miként jelenti a keresztyény hit az egyetlen kielégítő választ azokra a kérdésekre, melyeket az élet minden embernek és minden társadalomnak föltesz, és bele tudják oltani a világba Isten országának értékeit, a meg nem csaló remény ígérését és biztosítékát.⁴⁵ Küldetésük: misszió szóval és tanúságtétellel. A kultúra evangelizálása és az evangélium beágyazása a kultúrába.⁴⁶ Mindenkinek bátran össze kell fognia egy igazságosabb nemzetközi gazdasági rend megvalósításáért, amely alkalmas arra, hogy minden ország és nép igazi fejlődését elősegítse.⁴⁷ Emberhez méltó várost kell építeni az Egyház szociális tanításának irányt mutató szerepével.⁴⁸ Az európai intézményeknek is fontos szerepük van az emberi méltóság megőrzésében, a társadalom helyes rendjének kialakításában, a szolidáris Európa kialakításában.⁴⁹ Európa nyitottságának kell előmozdítania a békét és a szolidaritást a világban.⁵⁰

4.1. Végső tanulság az ökológiai problémával kapcsolatban. A globalizációnak mint – többek között – az ökológiai probléma egyik fő okozójának három lényeges, egymással összefüggő tényezője van: az emberi méltóság, a szolidaritás és a szubszidiaritás. A globalizált gazdasági életet a szociális igazságosság elveinek fényénél kell vizsgálni, és a nemzetközi közjó követelményeit is figyelembe kell venni.⁵¹ A szeretet hagyományait kell követnünk, különben nem tudjuk távol tartani magunkat attól az ökológiai katasztrófától, amelynek következtében bolygónk hatalmas zónái válnak lakhatatlanná és ellenségessé az emberrel szemben.⁵² A remény evangéliumának szolgálata a természet emberi pusztításának vonatkozásában az, hogy új elkötelezettséggel kell a földi javak használata felé fordulni, fölébresztve a figyelmességet, mely nemcsak megőrzi a természetes környezetet, hanem védi a személy életminőségét, és az eljövendő nemzedékeknek a Teremtő terveivel jobban harmonizáló környezetet készít elő.⁵³

⁴³ *Ecclesia in Europa*, 87.

⁴⁴ *Veritatis splendor*, 107. Mk 1,15.

⁴⁵ *Ecclesia in Europa*, 41.

⁴⁶ *Ecclesia in Europa*, 58–60.

⁴⁷ *Ecclesia in Europa*, 100.

⁴⁸ *Ecclesia in Europa*, 98.

⁴⁹ *Ecclesia in Europa*, 113, 114.

⁵⁰ *Ecclesia in Europa*, 111, 112.

⁵¹ *Pastores gregis*, 69.

⁵² *Novo Millennio Ineunte*, 50, 51.

⁵³ *Ecclesia in Europa*, 89.

Kicsi Sándor András

Az első szómondatok

A szakirodalom holofrázis, mondatszó (Kelemen 1970: 94–100) vagy szómondat (Domokos 2005: 89–93, Lengyel 1981: 178–206) néven tárgyalja a gyerekeknek egyéves korában, kétéves koráig jellegzetes megnyilatkozásait, mivel „az összefüggő, mondatokból álló felnőtt beszéd egyes ismérvei és jellemzői (dallamvitel, a szavak ragokkal, viszonyító elemekkel történő összefűzése stb.) csak fokozatosan jelennek meg a gyermeki beszédben” (Lengyel 1981: 181). A szómondat esetében „a különböző dallamvitel és meghatározott hangsor (...) az egész közlési szituációt képes kifejezni, melyet a felnőtt feltétlenül több szóból álló mondat segítségével fogalmazna meg” (Lengyel 1981: 179–180).

Az alábbiakban nagyobbik fiam, Kicsi Gergő szómondatait közlöm 1;2 korából, néhány összehasonlító megjegyzéssel. (A jelölés hagyománya szerint 1;2 jelentése: „egy év két hónaposan”, „a második év harmadik hónapjában”). A listára csak olyan szavakat vettem fel, amelyeket többé-kevésbé valóban aktívan használt; gyakori volt, hogy felnőttek szavait, legalábbis azok első szótagját megismételte. (Tulajdonképpen ez a szók tanulásának alapvető módszere is.) Passzív nyelvtudása összehasonlíthatatlanul nagyobb volt, mint a regisztrált aktív tudás. („Bámulatos, mennyi mindent megért.”)

Nyelve a kommunikációban nem volt olyan kitüntetett, mint a felnőtteké, és szerveesebben, kevésbé önállóan illeszkedett a kommunikáció egészébe. A tagadás kifejezésének tipikus módja a fejrázás volt, egyértelműen például a *gyere* felszólításra (ez az első ige, amit használt, maga is mondta, de csak ismétlésképpen, a *gyere* az ő saját menetelét jelentette), étel vagy ital kínálására. (Ugyanennek kifejezése később: *nem, nem kérsz, haggyad* stb., 1;8). A felnőttnyelvi *papá* és *tapsi-tapsi* (búcsúzás és tapsolás) integetést és tapsolást válthatott ki. (Tapsolt akkor is, ha a tévében tapsolni látott embereket, például kongresszusokon.)

Nyelvének egységei: önállóan kiejtett szavak, gyakran felnőttnyelvi főnevek első szótagja. Ezek között legkitüntetettebbek a személyek megnevezései: (1) *apu* ‘édesapa’, még tágan kiterjesztve a legkülönbözőbb személyekre és dolgokra. (2) *tá* ‘nagyapa’ (apai nagyapa, akivel együtt lakott; megfigyelt kiterjesztés nélkül). Érdekes módon nem volt szava anyjára (bár a felnőttnyelvi *anyu* és *Erika* jelentéseit ismerte) és a szintén együtt lakó apai nagyanyjára. A ‘mama’ jelentésű szó jelentkezése az elsők közt (ha nem éppen elsőként) várható a gyermeknyelvben (Jarovinszkij 1995: 92). (3) *baba* ‘kisgyerek, baba’ (képen és élőben egyaránt).

Ugyancsak a legfontosabb szók közé tartoztak az ételeket, italokat jelölő szók: (4) *ka, kaka* ‘kakaó’ kiterjesztve más italra, így a teára is; mások kávéjára, sörére stb., sőt talán végső soron anyjára is. (A *kaka* szót elfogadta ‘szar’ jelentésben is.) (5) *aba, ama* ‘alma’. (6) *apa* ‘eper’. (7) *na* ‘narancs’. (8) *pa* ‘paradicsom’. (9) *tú* ‘Túró Rudi’.

Megérdemel némi kitérőt a Túró Rudi, ami nem más, mint ízesített túróval töltött, csokoládéval bevont, elsősorban a gyerekek körében népszerű élelmiszer-

ipari termék (henger alakú desszert). Talán leghitelesebb eredettörténete szerint 1968-ban a Budapesti Tejipari Vállalat, sőt talán csak az Erzsébetvárosi Tejüzem (VII. Rottenbiller utca 31.) fejlesztette szovjet mintára. Névadója Klein Sándor pszichológus volt. A Szabolcstej kezdte el nagyban gyártani, s itt vezértermékké vált; utóbb az ország számos helyén (Sopron, Szombathely, Békéscsaba stb.) állítják elő, többféle változatban. A magyar gyermeknyelvi leírásokban gyakori a megnevezése, például *tutu* (Marsovszki 2005: 168), *lulu* (Somogyi 2005: 204). Gergő öccsénél, Sebőnél sok változatban, *tódi*, *tódódi*, *tórudi*, *tododi* előfordult (1;10), majd mint *tódi* rögzült (2;1). Később Sebő néha magáról – nagyapja hatására – mint *babukáról* beszélt, például: *Megette a babuka a túrórudit* (2;3).

Egyebeket jelölő szók Gergő nyelvében: (10) *ku* 'kulcs', kiterjesztve 'kulcslyuk', 'konnektor' stb. (11) *ko* 'könyv' (az előző hónapban sokat játszott könyvvel, akkoriban nagyon aktív, de már 1;4: nem is használta – nem érdekelték a könyvek). (12) *gágá* egy képeskönyv libaalakja, kiterjesztve sok más állatra (például utcán galambra, műanyag kengurura – de nem a képeskönyv többi állataira). A képeskönyv kitérített a nyelvoktatásban: ismételve a benne levő állatok megnevezése és jellegzetes hangja. (13) *go* 'gomb' (gesztenye, kavics is). (14) *ga* 'galamb'. (15) *vauvau* 'kutya' (kutyaugatásra is, ha nem látta, akkor is; ha a *kutya* szó a felnőttek beszédében elhangzott, akkor is). (16) *po* 'por szívó' (szeretett vele játszani; orrszívóként is funkcionált). (17) *atyó* 'ajtó'. (18) *hú*, *hú* sok játék, kedvenc étel (például sajtos tallér) látványára. A kifejezetten városligeti dolgokat jelölő szók: (19) *bó* 'bohóc' – a Városligetben egy hatalmas, színes bohóc, amelynek belsejében nagyobb gyerekek ugráltak (szerette nézni). (20) *úa*, *húha* 'csúszda'. Első igék és melléknevek: (21) *szesze* 'szeret'. (22) *me* 'meleg' (1;4: *mele*). (23) *gyere*.

Alkalmilag előfordultak Gergő nyelvében rögtönzött, „tréfás” (pontos jelentés nélküli, hangulatkelző) kifejezések, amelyek közül a *bitye-bitye bó* vált sztenderddé.

Összevetésképpen érdemes megjegyezni, hogy egyes írók tanulságos gyermeknyelvi feljegyzéseket készítettek, melyek közül Németh Lászlóéi különösen nevezetesek (1962). Méliusz József is leírta fia, Péter szókincsét 11 hónapos korában (jegyzeteiből csak az értékelhető szókat vettem fel): *hete* 'virág', *ezs* 'Erzsi néni' (aki gondozza, amíg anyja, Klári – Méliusz felesége – dolgozik), *tata* 'tata', *te* 'te', *bom* 'gomb', *mama* 'mama', *baba* 'kisgyerek; kép, fotó róla', *pá* 'szervusztok; menjünk sétálni', *hes* 'légy' (Méliusz 2002: 21).

Irodalom

Balázs Géza & Grétsy László, szerk., *Nyelv és nyelvhasználat a családban*, Bp., Tinta, 2005
 Domokos Gábor, „Beszédtanulásom korai szakasza”, in: Balázs & Grétsy, szerk., 2005. 89–99.
 Jarovinszkij Alekszandr, „Korai szókincs a gyermeknyelvben”, *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 18, 1995, 91–101.
 Kelemen József, *Mondatszók a magyar nyelvben*, Bp., Akadémiai, 1970

Lengyel Zsolt, *A gyermeknyelv*, Bp., Gondolat, 1981

Marsovszki Viktória, „Fészekhangok”, in: Balázs & Grétsy, szerk., 2005, 165–176.
 Méliusz József, *Cédulák. Egyszemélyes kávéház*, Bp., Pont, 2002
 Németh László, *Lányaim*, Bp., Magvető, 1962
 Somogyi Erika, „Jellemző szóalkotási (és szóhasználati) módok mint a nyelvi kreativitás jegyei 1–6 éves gyerekek nyelvében”, in: Balázs & Grétsy, szerk., 2005, 203–214.

Németh András

Alma? Mater?

Hova tennéd a gyümölcsöt,
amit a féreg átjárt,
a fogaid barázdált
nyoma sem jelzi betöltött

komaószben, milyen is lett
viaszosan kevély héj,
ruha alatt, kevés kék
adatik meg, ha a rejtett,

ragacsos hús csak a szégyent,
az eladatlan egykét
memorizálja diszkrét
szemeidben, fogy a percent

nyereség, pöttyösödő ránc
lepi a vénkisasszony
vitaminarcot, alkony
jön a végén, nem a sok tánc

viszi el pénzed, erénysmink
se nagyon érne föl már
csalogatóval, ámbár
kitanult boltosinas, link

csodacsávó rekeszelget
veled azért, a lányod
valaha párba rántod
vele, mert hát ez az élet,

az idősebb feleségről
gunyorosan beszélnek
valami csuszkanylevek
ez idő tájt, de, ha, megfől

szemesebb szűz fazekában
a zodiákleső bak
mulatozósan újnak
vehető bocskora, lassan

január jön, kisezüst hó
ragyog az égen, aztán
tavasz a gólya láttán,
gyönyörű fák, a kibomló

puha szirmok, valahogy már
ürügyeket keresnél
menekülésre, nincs tél,
fene vinné, mire nem vár

rafinált mérleged, ifjú
ara meg épeszű vő
örül a sanszknak, úgy nő
a haszon, mint aki bárgyú,

te lelépsz, standjaidat kell
fiatalokra hagynod,
hocineszébe álmod
szövöd, eltűnsz, mielőbb, fel

a hegyekhez, patakokhoz,
keresel egy kis irtást,
beleremegve majd mást,
mire csend fejszecsapást hoz

a füledhez, neked ez szól,
pedig a bujdosásnak
igazi célja ágak,
levelek fénykapujától

lejebb akármilyen szent nyom
jeltelen hiányának
felismerése lenne,
pupillákkal érinteni,

akár tolakodóan, friss
gallyakat, lombvesszőket,
amiken az éretlen,
ízetlen termés édeni

teher, velük emlékezni,
felidézni azt, amit
benned meghagyott magnak,
csírának a múlt, a kígyó

előtt kúszik föl az égbe
a zsenge, tiszta ige
teste, régen még tudtad,
jól, hát megint motyorászod.

tekintetedben ív, lantív
születhet, zöld hiába
takarja el. Dieser erst
oben doch biegt sich zur Leier.

Anziks, Albionból

*– A királynő
hivatalos születésnapján,
amikor nagyon korán keltem,
munkába menet, London egyik
elővárosában.*

Distanciák nélkül ugye nincs hely
túl tökéletes szavakhoz, én sem
várhatok csodát, de mégis érzem,
szimplabuszba lépve, jobb, ha Gergely

szenthétköznapijainak előnyét
megpróbálom pardonmozdulattal
a javamra fordítani, nappal
helyett a hajnali félhomály vét

hibát, tapogató talpam úgy kér
elnézést a nevében, hogy éber
nem lesz az utastérben gavallér

sarkú cipőjétől festve is gyér
hajáig migránspipere ember,
hortyog. Itt ő az angol hidegvér.

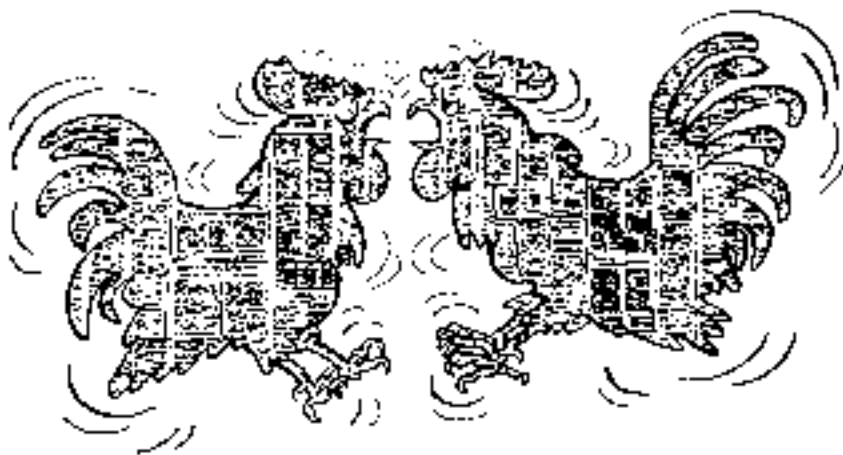
Bozók Ferenc

Időspirál

Vannak-e régies, álmos idők még?
Gyorsul a régi spirál, az idő,
és rövidül. Befelé tekeredve
szűkül a tér, hova tart: lefelé.
S húzza a mélybe vivő feszes örvény.

Isten a versrovatot viszi

Isten a versrovatot viszi, és
küldi a hóba a kis verebet.
Szökken a gyors, kicsi láb a havon,
s ázsia-rajzolatú, puha vers
így születik, sok ezer haiku.
Majd beteríti az új havazás,
s szűnik a vers, meg a költő.



FÁBRY JÁNOS
VÉLEMÉNYCSERE A VITAFÓRUMON

Birtalan Ferenc
 Búcsú Pasaréttől

a fontos dolgok is elenyésznek
 emlékeid közt nem találsz
 széthullik mint a rigófészek
 hiába keresed hiába várod

erkélyünk alatt aranyág magyal
 a sas-hegyre látni a kert fölött
 messzibe vesző lombjaival
 fekszik akár egy kutyakölyök

kapkod nincsnevű csillagokhoz
 a korlátnak támaszkodva nézem
 elalvóban fülemüle csattog
 ennyit sikerül megidézniem

évek óta magamban siratlak
 az életről mesélek neked
 hiába nyitott minden ablak
 nem rejthetem el rettegésemet

hallgatjuk a rigók rekviemjét
 megpróbálunk hinni a jónak
 milyen szemérmes is az emlék
 letakar elvisz tőlem a holnap

Elveszett világ

veled terhes álomban élek
 rabtartóim ébrenlétek

tedd a dolgodat este
 fess feketére fess be
 fészkelj szemembe álom
 nézd pillangóhalálom

testemre burkolva tested
 gyertya lángjában kereslek

Sigmond István

Hóhérok

A hóhér nem szerette a köleskását, a hajnalhasadást és a harangzúgást. Gyermekkorában ugyanis nap mint nap köleskását kapott reggelire, egy idő után kihányta, de a mamájának nem mert szólni erről, félték kisfiú volt nagyon, a mamát viszont erőszakos természettel áldotta meg az istene, hol ezért, hol azért pofozta fel a gyermekét, nem tűrt ellentmondást semmiben. A hajnalhasadás és a harangzúgás utálata választott szakmájához kapcsolódott, merthogy a kivégzésekre mindig hajnalban került sor, a vasárnapokat kivéve mindennap korán kellett kelnie, rendszerint kialvatlanul fogott neki a munkához, miközben zúgtak a templomok harangjai. Jobban szeretett volna csendben lesújtani a fatönkre fektetett nyakakra, az ilyesmit jobb, ha elmélyülten, nagyon odafigyelve végzi el az ember, tudniillik abban a meggyőződésben élt, hogy munkája, annak értékét és hasznosságát tekintve felér egy sebészprofesszor az egekig magasztalt és egyfolytában ajnározott eredményeivel, sőt, talán meg is haladja, a sebész mindig csak egyetlenegy ember életét menti meg, a hóhér viszont, akinek a munkáját általános megvetés kíséri, az emberiséget szabadítja meg egy gonosztevőtől, vagy legalábbis megkíméli a kivégzett környezetében élők életét, ha mástól nem, de a helyrehozhatatlan bántalmazásoktól biztosan. És ez nem egy embert jelent, sokkal többet.

Főnökei a hóhért igen nagy becsben tartották, soha nem fordult elő, hogy egyetlenegy csapással ne sikerült volna leszelnie a halálraítelt fejét, első kategóriájú hóhéreként tartották számon, aki a fizetése mellett minden hónapban pénzbeli jutalmat is kapott, emellett megengedték neki, hogy kizsebelje az áldozatát, amiből sok haszna nem származott, mert az illető hozzátartozói már előzőleg kiürítették a zsebeit. Tekintettel ragyogó eredményeire, őt bízták meg a kezdő hóhérok kiképzésével, elméletből és gyakorlatból. A mi hóhérunknak nem volt magas képzettsége, valószínűleg felmenőitől örökölt valamiféle logikus gondolkodásra való hajlamot, tanítványaival többek között azt kellett megértetnie, hogy minden esetben utána kell nézniük a kivégzendő életében elkövetett gonosztetteinek, a hóhérnak meg kell győződnie arról, hogy a bírósági ítélet helyesnek tekinthető-e, nemcsak egy jogász szemével nézve, hanem egy közember értékítélete szerint is, mert csak ebben az esetben lehet tiszta lelkiismerettel végrehajtani a kivégzést, egyébként gyilkosságok sorozata volna a hóhérmunka. A kiképzésre a fászkamrában került sor, egy fatönköt előkeríteni nem jelentett problémát, a tanítványok mindegyike hozta magával a saját pallosát és az aznap kivégzendő élőlényt. A mester akármilyen állatot elfogadott, lehetett patkány, nyúl, galamb, tyúk, csirke, kakas, kutya, macska, bárány, gidó. Ez utóbbiakkal könnyebben ment a gyakorlás, mert ezeknek a fejét le lehetett vágni, az apróbb élőlényeket ketté kellett szelni, mert csak a fejüket lenyesni igen nagy gyakorlatra lett volna szükség. A hóhér engedélyt kért arra, hogy a számára kiosztott öt tanítvány mellett a saját, tízéves fiát is kioktassa a szakmára. A gyermek anyja nem nagyon értett egyet ezzel, de ki figyel oda egy hóhér feleségének a szavára?

A hóhér életét sem lehetett zökkenőmentesnek tekinteni. Olyan események történtek, amelyek igencsak elbonyolították a munkáját, kiutat ugyan mindig talált az előállott helyzetből, de az is előfordult, hogy a probléma megoldásáért elég nagy árat kellett fizetnie. Amikor például a kisfia úgy emelte a magasa a apja pallosát, hogy nem lévén elég elővigyázatos, a mögötte várakozó egyik tanítványt alaposan fejbe verte. Az illető nem halálozott el azonnal, csak később, a kórházban, viszont a hóhér egy hivatalból elindított bűnvádi eljárás vádlottja lett, a gyermeket, kiskorú lévén, az ilyenfajta büntettekért, ha szándékosan tette, ha gondatlanságból, felelősségre vonni nem lehetett. A hóhér öt év börtönbüntetést kapott, viszont egyetlen hóhér lévén a környéken, továbbra is használták a szakmájában, és most is dicséretes módon helytállt minden alkalommal, olyannyira, hogy az elvégzett munkát és a jó magaviseletét beszámítva, felére csökkentették a börtönbüntetését, viszont oktatni többet nem oktathatott. Miután kijött a börtönből, titokban a fiát tovább tanította a szakmára, aki tizenhat éves korában már egy galamb fejét is le tudta nyisszantani sikeresen, anélkül hogy az állat testében a legkisebb kárt is okozta volna.

Az előbb említett eset nem volt egyedi. Egyszer egy főpapot kellett kivégeznie, egy betiltott szekta vezetőjét, aki a csoportos öngyilkosság híveként arra buzdította a hozzá csatlakozó, egyre nagyobb létszámban jelentkező embertársait, hogy az elhangzott jeladásra egyszerre vegyék be a mindenki számára kiosztott ciánkálit, ennek a nők körében igen nagy sikere volt, de a megtévesztett gyermekek is rengetegen haltak meg, már alig volt hely a temetőben, a hatóság kénytelen volt intézkedni, perbe fogták a főpapot, s gyorsított eljárással halálra ítélték. A kivégzés viszont igencsak elbonyolódott, a főpap ugyanis engedélyt kapott arra, hogy a kivégzés előtt imádkozzék, ő meg arra próbálta rákényszeríteni a hóhért, hogy vele együtt mondjon el néhány imát. Csakhogy a hóhér sosem imádkozott, egyetlenegy imának a szövegét sem tudta, így hát meg kellett tagadnia az imádkozást. A hóhér főnökei viszont úgy döntöttek, hogy a főpap utolsó kívánságát nem lehet megtagadni, a hóhérnak imádkoznia kellett, ha tudott imádkozni, ha nem, ha akart, ha nem. De hogy a feladat teljesíthetetlen volt, a hóhér úgy döntött, hogy imádkozás helyett káromkodni fog. Mondhatott volna valamilyen verset is, de verseket sem tudott, káromkodásban viszont tökélyre vitte a tudását, valószínű, hogy versenyt nyerhetett volna hihetetlenül kacskaringós, változatos ocsmányságaival. A hóhér kénytelen volt letérdepelni a főpap mellé a fatönk közelében, de úgy próbálta bömbölni a káromkodásokat, hogy lehetőleg túlharsogja a főpap imáit. De az sem hagyta magát, úgy üvöltötte a szektások sajátos imáit, hogy hívei, akik a vesztőhely mellett követték az eseményeket, őrzőgő zokogásban törtek ki. Ezt már a hóhér sem tudta elviselni. Felugrott, megragadta a pallost, és nem sokat gondolkozott, lesújtott vele a főpap mindkét lábára sorban, s a térdből levágott csonkokat bedobta a zokogó hívők közé.

A történeteket nagy nehezen elnézték neki, de a következő esetet már nem lehetett tolerálni. Egy tömeggyilkost kellett kivégeznie, akire ráordított, hogy „fejted a tönkre!”, ahogy mindegyik kivégzendővel így járt el, de az illető valahogy félloldalasan teljesítette a parancsot, ez valamelyes mértékben megzavarta a hóhért, s a tömeggyilkos vállára sújtott a pallossal. Az illető erősen vérzett, de volt annyi ereje, hogy felugorjon s lerohanjon a vesztőhelyről le-

vezető lépcsőkön, átvágja magát a báméskodó tömegen, s végigszaladjon a börtön udvarán egészen a kapuig. Ott persze lefogták a börtönőrök többen is. A hóhér is a menekülő után rohant, ráüvöltött a börtönőrökre, hogy engedjék el az illetőt, és a börtönudvar cementjén nekifogott végrehajtani az eddig soha nem látott kivégzést, fejre, hátra, nyakra, derékra, lábakra sújtott a pallosával, amíg a tömeggyilkos egy hatalmas vértócsában nem lelte a halálát. A hóhér a pallossal való hadonászás közben véletlenül agyoncsapott egy börtönőrt is, aki nek az életét már nem lehetett megmenteni. A hóhért szándékos gyilkosságért és gondatlanságból elkövetett emberölésért halálra ítélték. Csakhogy nem volt, aki kivégezze. A hóhérinasok valamikori kiképzése dugába dőlt, sikerült nekik más szakmát kitanulni, az értelmesebbje könyvelő lett és vasesztergályos, egy harmadik koldulásból tartotta fenn az életét, a negyedik lopott, az ötödik, a legértelmesebb, óriási dumájával rengeteg embert becsapott, ezzel mindennap sikerült összeszednie a mindennapit. A hóhér fia viszont közben tökélyre vitte a tudását, tizenhat éves volt csupán, de jelentkezett szolgáltatattételre, bemutatta a tudását, hogy már nemcsak egy galamb, hanem egy kiscsirke fejét is le tudja nyisszantani, nem volt más megoldás, elfogadták a jelentkezését. Egy kicsit furcsának tartották, hogy az első kivégzendő a saját apja kell hogy legyen, de miért, miért nem, a fiú szívesen vállalta a feladatot.

Amikor eljött az a bizonyos hajnal, az anya a vesztőhely mellett várta az esemény bekövetkeztét, nem sírt egyáltalán, ki tudja, mit érezhetett azokban a pillanatokban, talán csak megkönnyebbülést, hogy végre-valahára vége van, a férfiak, apa és fia, a fatónk mellett álldogáltak, egyszer imádkozzunk, mondta a fiú, és letérdepelt a fatónk közelében.

– Rohadék! – ordította a hóhér. – Pusztulj, te, gané! Dögölj meg holnap reggelig, de ha mégis élni fogsz még egy keveset, ne legyen soha semmi örömed, vessz el egy szeméttelenen kínokkal a testedben s a lelkedben!

Nemsokára a fiatal hóhér egyetlenegy jól célzott csapással levágta az apja fejét. A börtönudvaron állók közül senki sem imádkozott, senki sem gyászolt, mintha a feleség arcán végiggördült volna egy könnycsepp, de ezt a hajnali hideg csalta elő valószínűleg.

Apróhirdetők

Ebben az intézményben, ahol vagyok, semmivel sem szórakoztatják az embert, a humorérzék már születéskor messzire elkerülte őket, kénytelen voltam én magam kitalálni valamit, hogy a kötelező, unalmas tevékenységek mellett, kellemesebb időtöltést is bevigyek az életembe. Néha az apróhirdetések között találok egy-egy gyöngyszemet, nemrég ráakadtam

egy csodásra: „Várom annak a Frigyes névre hallgató fiatalembernek a jelentkezését, aki a múlt héten, szerda reggel belezokogott a telefonba.”

Kilencvenegy-ötszázhat, kilencvenegy-ötszázhat!

Frigyes mellettem áll, figyelj, hogy mit csinállok.

– Beszelnék vele, ha nem haragszol.

– Dehogy – mondja Frigyes –, alig várom.

– Halló!

– Igen, tessék! – női hang.

– Kérem szépen... Frigyes vagyok.

– Itt Törköly Izabella. Hallgasson ide, maga a tizenhatodik, aki Frigyesként jelentkezik. Nem bírom tovább! Hagyjanak békén! Érti?!

– De kérem, bocsánatot kérek, de én valóban Frigyes vagyok.

– Igen? Akkor ismétlje el, mit mondott nekem a múlt héten, szerda reggel!

– Szeretem, szeretem magát!

– Jesszus, maga az, Frigyes?

– Igen, én vagyok Frigyes, az igazi Frigyes.

– Hát, kedves Frigyes, olyan boldog vagyok, hogy újra beszélhetünk. Be kell látnom, nagyon kegyetlen voltam magához. Kérem, hallgasson meg. Ne lepődjék meg azon, amit most mondok, de ezelőtt néhány évvel még teljesen normális voltam. Aztán sikerült beszereztetnem lakásomba a telefont, néhány hónap múlva súlyos neuraszténiával betegnyugdíjba helyeztek. Nem lettem agyalágyult, ne értsen félre, de néhány hónap múlva állapotom súlyosbodott, most már hallucinálok, telefoncsengést hallok akkor is, amikor az utcán járok vagy a strandon tusolok. Nálam a reggelek hajnalban kezdődnek, a legjobb esetben félóránként cseng a telefon. Azon a bizonyos napon, szerda reggel öt órakor csengett először.

– Halló, Anyu? Anyu, te vagy? – kérdezték.

– Nem, kérem, itt nem anyu beszél – mondtam.

– Anyu, ne tagadd le magad! Be akarok slisszolni, nyisd ki az előszobaajtót. Aput nehogy felébreszd!

– Kérem, értsen meg, nem vagyok férjnél, nem szültem gyereket, követ-

kezésképpen a férjem nem aludhat, a nem létező fiam nem slisszolhat be, jómagam pedig aludni szeretnék.

– Jópofa vagy, én is aludni szeretnék, na, nyisd ki az előszobaajtót!

– Nem érti, hogy nem vagyok „Anyu”?! Téves kapcsolás.

– Ki akarsz zárni, Anyu? Ne tedd ezt velem, Anyu, igaz, ittam egy kicsit, de azért, Anyu, igazán na, Anyu!...

– Té-ves kap-cso-lás! Nem ér-ti? – mondtam tagoltan, felemelt hanggal.

– Hát, kedves Frigyes, ez volt az első beszélgetés. Aztán egy fél óra múlva, reggel fél hat lehetett, újra csengett a telefon.

– Halló, nem tudom, hogy... – bizonytalankodott egy női hang.

– Halló, Törköly Izabella beszél.

– Megvagy, nyomorult! – rikácsolta a nő. – Na végre, a nevedet is megtudtam. Te bestia! Hát mit gondolsz, hagyni fogom, hogy Rudikámat az ujjaid köré csavard? Vitriolt öntök a pofádba, te céda! Te keshedt hátú kenguru, lötytyedt fejű zsúr-némbér, körömmel tépem ki a vakbeledet, na megállj csak!

– Kérem szépen, téves kapcsolás. Rossz számot tetszett formálni. Én nem vagyok az, akivel beszélni szeretne kegyed, én... – próbáltam rábeszélni, hogy hagyjon békét nekem.

– Nem? Hát ki jár az állomási restibe hajnalonként féldecizni?! Kinek vettek egy tucat haskötőt, kinek a rúzsát kaptam meg Rudikám nyakán, mi? Jövök a vitriollal, nyomorult!

– De kérem, én nem... – hiába volt minden igyekezetem, és csak az elején voltam a tortúrának, nemsokára harmadszor is csengett a telefon.

– Halló, édeském! – mondta egy férfihang szerelmesen.

– Kérem szépen, itt a kilencvenegy...

– Ó, édeském, hát felébredt az én violaszálacskám? Puszikállak, arany-

rózsám, tündérszegfűm, nefelejtsvirágom, ó, ha meg tudnám simogatni puha kis fülecskéidet, megcsiklantanám talpikáidat, kis karocskádon mit csinál az anyajegyecske? Ó, Borbálácskám, te!

– Kérem szépen... téves kapcsolat, ne tessék folytat...

– Téves kapcsolat? Jaj, te huncut buja, te, kis díszpipikéje Apucikának....

– Értse meg, uram – mondtam erélyesebben –, itt nem a maga díszpipikéje beszél, itt én beszélek, s a keresztségben az Izabella nevet kaptam. Egyébként is gyűlölöm a Borbála nevet!

– De pipikém, lelkem kertés virága, nem szereted a saját nevedet? Na, nem baj, jövök, jövök, jövök, várjon az én turbékoló apácafátylam, ó...

– Elég, ember! Elég! – azt hiszem, ordítottam.

– Ugye, megérti, kedves Frigyes, hogy fél hét körül már határozottan rosszul éreztem magam, de nem kegyelmezett meg a sors. Letargikus állapotban vártam a telefon csengetését, már minden mindegy volt, és valóban felberregett a telefon.

– Anyu, kinyitottad az előszobajtót?

– Kinyitottam, fiam – mondtam.

– Apu alszik?

– Alszik, fiam.

– Mehetek?

– Jöhetsz, fiam.

– Ugye, nem lesz semmi baj, Anyu?

– Nem lesz semmi baj, fiam.

– Csókollak, Anyu, drága vagy!

– Én is csókollak, fiam.

– De nehogy azt gondolja, kedves Frigyes, hogy ezzel befejeződött Hét órákor ugyanis újra csengetett a telefon.

– Még mindig otthon vagy, te varangy? – üvöltött a nő.

– Itthon vagyok, asszonyom – mondtam.

– Várod Rudit, mi? Az én Rudimat?!

– Igen, Rudit várom, asszonyom – mondtam.

– Epedve várod, mi?

– Igen, epedve várom, asszonyom.

– Van pofád bevallani? Milyen lehet a pofád, ha ezt be mered vallani?

– A pofám rücskös, asszonyom, és huszonöt sümölcs van rajta, bőrom pedig oly vastag, mit ló nyakán a bőr.

– Még szemtelenkedsz is? Indulok, nyomorult, három üveg vitriolt szereztem, na megállj!

– Várom kegyedet. A körmeit szíveskedjék nem otthon felejtetni, megígérte, hogy kiveszi velük a vakbelemet, ehhez ragaszkodnék, ha lehetne.

– Néhány perc múlva, kedves Frigyes, alig néhány perc telt el csupán, még a fülemben csengett a nemrég hallott, hörgő fenyegetés, és újra csengetett a telefon.

– Borbálácskám, te vagy, tyutyulimutyulim? – jelentkezett ismét a szerelmes kan.

– Igen, itt Borbálácska, tyutyulimutyuli, apácafátyol, lelked kertés virága, tündérszegfű és díszpipike – megpróbáltam szerelmes hangra váltani.

– Ó, te, jöhettek, szívem bibéje?

– Jöhetsz, szíved bibéje.

– Nagyon akarod, csókos kis barikám?

– Nagyon akarja a te csókos kis barikád.

– Remeg az arkangyal-hangocskád, jól hallom, hogy remeg az arkangyal-hangocskád?

– Igen, remeg az arkangyal-hangocskám.

– Senki sincs otthon, ugye?

– Senki. Persze.

– Az uracskád sem?

– Az uracskám sem.

– Rohanok, csecsebecsém.

– Várlak, csecsebecsém.

– S mindezek után jött Ön, kedves Frigyes, és közölte velem, hogy „Évike, szeretem magát!” Ezt már nem tudtam elviselni. S amikor megmondtam magának, hogy gyakorlatilag és elvben, most és mindörökké, sőt, visszamenőleg hetedízíglén, utálok és gyűlölöm Önt, zokogni kezdett, s megfogadta, hogy beáll a ház elé a kivágott tölgyfa helyébe, megcsúfolt, lélekben agyontiport szentnek. Persze helyeselt a szándékát, s miközben gögösen belenevettem a telefonba, mardosni kezdett a lelkiismeret-furdalás. Másnap aztán közzétettem ezt az apróhirdetést. Nagyon örülök, hogy jelentkezett.

– Igen, csak hogy meg kell mondanom, kedves hölgyem, hogy ezek után én már nem szeretem magát.

– Hogy? Mit mond? Hogy nem szeret?

– Tudja, mit? Irtózom magától.

– De miért? Hogy mondhat ilyet? De kedves Frigyes, nézze, én hajlandó lennék...

– Tudom, kedves, maga bármire hajlandó lenne. Hát, akkor kénytelen vagyok bevallani, hogy én nem vagyok Frigyes. Maga meg, azt hiszem, egy szélhámos, aki ha férfihangot hall,

ezt a mesét adja be mindegyiknek, csak azért teszi ezt, mert pasit akar fogni magának. Egyébként az elmegyógyintézet zárt osztályáról beszélek, a mobiltelefonomat nem vették el, szerencsémre, Frigyes is itt áll mellettem, zokogása tettetett volt, nem kell komolyan venni, most meg úgy röhög, hogy esik le róla a gatyája. Ja, és nem közömbös tényező, hogy Frigyes a szeretóm, ne próbálja megkaparintani, az enyém marad mindörökké. Egyébként magácskának is itt volna a helye, valahol a női részlegen, s a kerítésen át elsuttognám, hogyan kell sikeresen pasit fogni. Merthogy a pasik is olyan csökött agyúak, mint a némberek, az utóbbiak meghódításában én császár vagyok. Frigyes mestere a hölgyek lábáról való levételnek, tapasztalhatta, úgy tud zokogni, csoda, hogy nem reped meg alatta az anyaföld. De az igazit, engem, a mestert kellene meghallgassa, kifogyhatatlannak az ötleteim. Pá, aranyom, várjuk magácskát itt, a túloldalon.

–
–
–
–
–
–

Pályázatok!

Figyelmüket honlapunkra (www.napkut.hu) irányítjuk, kedves olvasói folyóiratunknak. A *víztiükör* témájú haiku-, haibun- és haiga-pályázatunk határnapja igen közel; a két tárgyú „Weöres-pályázat”-ra alkotói idejük még bőven van; egész éven át tartó „parttalan” Cédrus-pályázatunk lezárultáig akár regényt is megírhatnak még az év végéig. Várjuk munkáikat!

Bozgor Elian

Semmiségek¹

Duplás Józsi

Örkény Istvánnak

Ennek a történetnek „nyersanyagát” ugyanattól a baráttól kaptam: ugyanattól, akitől egy fura lány történetét nyertem valamikor, fogadásból; s amiknek történetét én ugyancsak „megírtam”: a fogadás-történet történetét is „meg”, s a történetet magát is igyekeztem gyarló-magam szerint rögzíteni, utóbbi darabnak a *Barátságból nyert ajándék* címet adva.

Barátom nem képes veszíteni, bőven tudna, de nem képes. Nem úgy, ahogy mi lennénk ezzel.

E mostani történet voltaképp utóajándék nekem, amit veszteségéhez csatolt, egyáltalán nem megszegyenítésül nyújtva, hanem „gavallériából” adva azt, rá jellemző eleganciával. Mintha örült is volna a veszített fogadásnak?

Lehetne tanulni tőle...

*

Dupla nullás falu határában történt. Az egész egy nagy csattanással kezdődött, azt még a szomszéd közeli települések is visszhangozták.

Az M00-s főúton oldalára fordult egy tartálykocsi.

A mentők és tűzoltók érkezete előtt elég sok kíváncsiskodó került elő házakból-udvarokról, mezőkről. Kocsmaházból...

A sérült sofört összenyalábolták már, hordágyra rakták, a másik vezetőt épp akkor vágta ki lángvágóval a romok közül.

Alig távoztak a helyszínről, amikor Duplás Józsi, a falu bolondja, rongyosan előkacsázott bokrok, cserjék közül. Előbb, persze, árkokon is nyilván, keresztül-gázolva; a legelőt hagyva ott, amerre a falu kondáját őrizte. A csattanás-robajlás emelte fel szendergéséből, de mindjárt tudta is, hogy mi történt.

A vadalmafa egyik száraz ágára (vagy a vackoréra) akasztotta tarisznyáját, amelyben még bontatlan volt a napi elemózsia, s toronyiránt... be a faluba!

Alig kecmertgett elő a sekély, dűlőút menti sásas-gyérnadas árokból, máris a legbiztosabb hangon utasításokat osztogatott, persze csak magának dirigálva: „Oszoljanak, emberek, nincs itt semmi látnivaló...”

A kitartóbb emberek, akik még maradtak, hahotában törtek ki, s hamar kórusban harsogták ellenszólamukat: No nézd csak, a Duplajózsi!... mindjárt jönnek a duplaokosságok is...

Incelkedtek vele, azazhogy *incselkedtek volna*, de a falu bolondja nem törődött a gorombaságokkal.

¹ Mindhárom mű a szerző *Piszkozati* (vegyes) füzetekjei közül való

Leguggolt a nagy tartályhashoz, s ezeket mondta: „Katonadolog. Semmi az egész... Csak meg kell vakarni egy kicsit a hasat. Aztán majd mész is a dolgodra, igaz-e? És minden rendben lesz.”

A falusiak pedig ettől még harsabbra fogták a nevetést, meg az ugratáson is gorombítottak. Hogy majd pont egy *hibbant* fog nekik tanácsokat osztogatni itten! Stb. Tehát Józsi leguggolt a tartályhoz és vakargatni kezdte az acéloldalt, vakargatta, vakargatta egy darabig, dűnnyögött becézón a „hashoz”, aztán hirtelen... csodák csodája (az emberek vissza is hőkölte): prüszkölt nagyot a tartálykocsi. Majd megrázta magát, mint valami ismeretlen, lusta szörnyeteg. Amikor annak elege lett már a vakargatásból vagy a dagonyázásból.

Nekiemelkedett s gurulni kezdett. (Előbb még lerúgta kerekeiről a súlyos és csak *merő kényelmességben* rászállott pihenésnek a porát.) S a báméskodók várakozását meghazudtoló fürgeséggel, sofőr nélkül, magától: neki is vágott az útnak.

Igen nagy lett a csend akkor.

Mire meg felhangzott Józsi lelkendező hangja. Hogy „nagyon jó-ó! Ez a-az!... kisöreg...” Meg más efféle buzdítások is hallatszottak tőle; örömeben ugrált, és csapkodta magát, amerre csak érte...

Az emberek, valamitől, eléggé elbizonytalanodtak. Bámultak a kocsi után, csak bámultak.

Közülük némelyik le is vette a kalapját, feje búbját tapogatta, visszatette a kalapot, megint levette, grimaszolt..., mások fogadkoztak, hogy senkinek se beszélnek az esetről, mert bolondnak nézik majd őket, mesélőket... s más se hiányozna.

Némelyek a szemüket is dörzsölték. Vagy annak bölcs kételkedéséhez jutottak, hogy most már kezdik érteni a régi mondást, miszerint nem szabad hinni az embernek... a szemének.

Józsi hosszan nézett a hegyláb alatti fordulóra, mellkasán, a kulcscsontja felett görcsbe szorította a kezét. Úgy drukkolt, finoman rázta ehhez az öklét... néha meg is görbedt.

Várt, amíg a „disznó” elfordult, aztán leporolta a tenyerét, maszatos állán simított egyet, s mint aki jól végezte dolgát, talán mosolygott... („legyintett” abban?), átvágott a vizesárkon, békében, át a réten, s ment, hátra se pillantva; ment, ment, hogy most már utánajárjon a rábizott jámbor jószágoknak.

És mért félénk, ha újságíró?

A jövevény a negyedosztályú „Jobb Mint Bárhol” tejió és kávézóba lép; a sarki asztalnak tart, amerre a Költő dolgozik.

Szabad?

Tessék.

Mert ki a költő?...

Parancsol?... hogy tetszik?...

Olvasta az Öreget! Mondom... kérdem én vele; hogy „mi a költő”?...

Ááá... vagy úgy... (*Kis gondolkodásra.*) A költő egy számár, aki verseket ír. (*Folytatná, de a másik tovább kérdez.*)

Mért ír verseket?

(*Bizonytalanul.*) Mert azt hiszi, hogy abból meg lehet élni.

Miért lehet megélni?

(*Asztalra teszi a tollát; még jó-hiszeműen.*) Mert némely lapkiadó-tulajdonos elhitheti magával (s a szerencsétlennel is el) azt, hogy a költőnek meg lehet élni.

Mért csak némely?

(*Kezd kitérni...*) Mert nem lehet mindenki ennyire hiszékeny.

Miért hiszékeny?

Mert ha nem az lenne, akkor ő is verseket írna (*emeli a hangját; majd méltatlankodva is*), és nem ő ülne párnaszékben, hanem a költő, és a lapkiadó-tulajdonosnak meg felkopna az álla.

Mért az álla?

Na, ide figyeljen! (*Ingerülten.*) Ezt csak úgy mondják, maga hatókor. Honnan szalajtották magát? A Holdról?... Igaz, ott *szélcsend is lenne*... És különben is: hagyjon engem békén, hogy megírhassam ezt a nyúlfarknyi mekkoraságú izét!... ezt a versikét... (*Az asztalnak fordul; írna...*)

Miért versikét? Nagyot nem tud?

(*Fölcsattan, a székről is fel...*)

Mi...i?

Jól van, jól van, na!... (*Ijedten.*) Ne hergelje már magát, és... ne ijesztgessen!... Én ugyanis újságíró vagyok, és riportot írok egy költővel, aki meg itt... ízé, kezét emelne...

Ez mindjárt máshogy hangzik... (*Látszólag enyhülten, de úgy szintén, mint az, aki valamilyen csínyre készül: mosolyogva visszaül.*) Mért nem ezzel kezdte?... kolléga. Szóval?

Szóval... ő... ö... és ez... mármint ha... felkop, ugye?... az fáj a költőnek?...

Hóóogyne (*várakozva, türelmese- sen*), de még mennyire hogy fáj neki.

És mi fáj ebben a költőnek?

A költőnek ebben minden fáj; mert a költőnek egyszerűen minden fáj.

Akkor mért nem megy orvoshoz?

(*Kicsit váratlanul éri.*) Mert a doktor... még a mindennél is jobban fáj a költőnek. A doktorok még egymásnak is fájnak; hiszen tudja... És még fizetni is kell értük...

És az emberek?

Mi lenne azokkal?

Hát... azok mit szólnak ehhez?

Hogy nem megy hozzá?! (*Baljósan.*)

Dehogyis!... Ahhoz, hogy minden-nél jobban fáj neki... ott. Nála...

Az emberek nem szólnak semmit se.

De azért mind és mind többen keresik a költő könyveit, verseit...

Egy frászt! Le se köpik a költőt, meg a verseket se...

És mért nem köpik?...

Mert akkor... ezt megfojtom (*félre*) jót tennének a... lapkiadó-szerkesztő-vel meg a költővel is...

De a költőnek hogy tennének jót? ha rosszat tesznek...

Úgy, hogy nem törődnek azzal, hogy ő költő. És fütyülnek a verseire.

Nem értem. Hogy tennének ezzel jót?

A költőt semmibe veszik (*magas-ról, foghegyről*), vagyis az még szebb verseket ír nekik.

Nem önzők az emberek egy kicsit? (*Hitetlenkedve és reményekkel.*)

Egy kicsit nagyon is önzők. Mért ne lennének azok? Ők is csak emberek. És akkor, ha nem vennék semmibe a költőt, akkor a költőnek értelmetlen lenne az élete.

Hogyan?... És ha szeretnék mégis a költőt?...

Megbolondult maga?... Hova gondol, ember!? Minek szeressék?... Valóságos katasztrófa lenne... Akkor saját magukat meg egymást is szerethetnék! És akkor meg minek törődni a fájdmakkal, amiket naponta okoznak egymásnak; és ezzel vége: befellegzett a költőnek... nem lenne

szükség rá... Ha egyszer az ember életét nem keserítik, minek akkor költőnek lenni? Mire jó az?! Akkor már inkább a doktor.

És így szükség van rá?

Jó ég!... Így sincs, úgy sincs szükség rá, de most már igazán... *(Előmagasodnék, de gondol egyet, mert érkezik a kérdés...)*

És mire jó a kritikus?

Az bizony, semmire se jó.

Mit mond? Akkor meg minek van? Mégis...

Azért, amiért egyebek is vannak... haszontalanok. Meg vannak emberek, akik nem szeretik a költőt meg a kritikust se, meg egymást se, meg még saját magukat se szeretik... ugyan nincs is bennük sok szeretnivaló... olyanok, mint... *egyese!*... *(Elhallgat.)* A kritikus hivatala az, hogy minél inkább keserítse a költő életét.

Ez borzasztó! Az ember azt gondolná...

Borzasztó; borzasztó, bizony. („Na, most megvan!”) És mivel keserítheti leginkább?! Na?!

(Erre a fordulatra nem számított.)

Hát, izééé... Nem azzal, hogy... rosszakat ír róla?!...

És miért róla?! Mért róla!

Mert az ember... magáról, ugye... *(vigyorogva, fészkelődve)* nem írhat mégse rosszat. Még akkor se, ha kritikus... *(Erőtlen kíséreltet!)* Meg aztán mért kritikus akkor? Nem?

(Nem veszi be.) Én, azt, nem tudom... *(Ruganyosan-dallamosan, ké-*

szülődve, már feszülnek az idegek.) Mindenki maga tudja!... *(Nyomatékkal, gunyorosan, rejtélyeskedve.)*

Elnézést, de én... én igazán, nem is izélnék ezzel... én nem is tudom, mért...

Szóval nem tudod, te csibész!... Csak azért nem, mert ha szerződéses kidobólegény lenne a sarki Balfácán bárból, s egyben a barátom, akkor te már rég úgy repülnél innen, mint ősz szélben repül a...

No de kérem!... *(Nem érti.)* Én csak... csak egy félénk újságíró vagyok!... Hiszen már...

Igen. Ezt már hallottuk... És miért félénk, ha újságíró? *(Játszott szigorral, hangot emel.)*

Tudja, mit?... *(Szedelőzködik.)* Ö-ö-ö... Pardon, bocsánat; pillanat... Nekem most mennem kell. Majd máskor, ö-ö... izélnék; jó? Tudja, beteg az édes... a mama... kórházban fekszik *(Óráját nézi.)* Fú-ú-ú! *(Nőiesen, énekelve.)* Máris mekkora késés-be-e-en!... *(Rohanva el, vissza se néz.)*

Jónap! *(Derűsen utána. Majd a pincérhez, aki érkezik.)* Samuka. Első osztályú kávé!... tudja: abból... amelyekre elő-ihlet érkezhettek!... a költő szorongatott világhelyzetéhez.

Ahogy parancsolja, szerkesztő úr.

(Már ír... ír; fejét csóválja.) Hallatlan! Hehe... *(Fel se pillant, Samuka után.)* Micsoda alak... S legyen benne jó mekkoraságú jamaicai cukornád-rum is!

Körhiba

Imént még vitatkoztak. Egymás hiányait, hibáit – bűneit! – hánytorgatták. Szitkokat szórtak egymás fejére.

Amilyen mozgalmak voltak szemrehányásaik közben, lassan hasonló olvadékonyak lesznek. Már nem annyira merevek. S nem bánják, hogy összeérhet a válluk.

Hallgatnak. Ülnek.

Beláttak? vagy fáradtak? Nem vádolnak; mindketten kitettek magukért.

Mindegy; lapos pillantásokat vetnek bajaik közepe felé. Egyensúlyba hozták magukat a világgal. Korábbi terveik morzsáit lesik?

A remény hal meg utoljára – hirdetik a drapp népcsoport sámánjai. A bioklinikusok meg arra hivatkoznak, hogy azok a vegyületek, s éppenséggel mostani maradványaik..., úgy a vágyadta-bágyatta szerelemben, mint eszükment ványatta degeréknél, imbeci-litereseknél és súlyosabbaknál - - - - -

Fejekben: metrikák formanyelvtana készül. Bonyodalmasan s egyszerűen. Végtére is: körnek nevezzük a gömbfelület azon pontjainak halmazát, melyek adott (A) gömbfelületi ponttól r távolságban – sugárnyilag – található; avagy mondhatni így is: a kör azon pontok mértani helye, melyek egy adott ponttól – a kör középpontjától – egyenlő távolságra vannak. Vagy mégse? Igen; a kör fogalmához más úton-módon is eljuthatni... akár egyenesseregek pontjainak halmazában...

Itt azonban a kérdés az, hogy ki a „középpont”?... Az, aki körül más kering?

Avagy inkább az a kérdés, hogy éppenséggel melyikük köröz: folytonpontocskaként – szabott távolságban – személyes végének sosincs-közepétől. S persze, kvantumgravitáló sajátidő szerint.

Kiderül. És nem derül ki?

(Egyelőre – ülnek. Nő, nő, férfi, nő stb. Legkeményebb, legsűrűbb, kanyarokat leginkább tűrő mérőeszközökkel kezükben... Ember, kecske stb. Vagy: arapapagáj... Hosszú szünet. Aztán valamelyik kezdi. Mindegy, hogy melyik.)

EGYIK Bocsáss meg, amiért neked ugrottam!...

MÁSIK Ja-a-aj! már hogy ugrottál volna!?...

EGYIK De, de; neked ugrottam. Ez az igazság.

MÁSIK Áá, mondom, hogy ne-em!

EGYIK De, igenis, méghozzá csúnyán!...

MÁSIK Na jó. Nekem ugrottál. És mi van ilyenkor? Én se vagyok egészen ártatlan.

EGYIK Ugyan; miket beszélsz!? Te, igenis, az vagy.

MÁSIK Dehogy! Ne viccelj!

EGYIK Dehogynem! Akármit is mondasz, te egészen ártatlan vagy!

MÁSIK Hej, te kis ravasz! Átlátok ám rajtad. Tudom én, miben sántikálsz!...

Csakhogy engem nem olyan könnyű kihozni a sodromból.

EGYIK Na, jól van... ha ragaszkodsz hozzá; akkor nem vagy ártatlan...

MÁSIK Ezzel meg mit akarsz mondani?!

EGYIK Én?! Semmit.

MÁSIK Hogy te milyen sunyi alak vagy! Semmit?! Azt mondtad, hogy nem vagyok egészen ártatlan!...

EGYIK Én csak...

MÁSIK Igen; te csak először szépen letagadod, hogy nekem ugrottál, teljesen igazságtalanul! Aztán meg azt mondod, hogy én vagyok a hibás! Ez már tényleg a pimaszság teteje, hogy mindenért engem okolsz!

EGYIK De hát, én... miről beszélsz?

MÁSIK Arról, hogy milyen ronda alakok vannak. Olyanok, akik elárulják azokat, akikhez tartoznak... Bárcsak sose hozott volna össze bennünket az élet!

EGYIK Ööö...

MÁSIK Még hogy nem vagyok ártatlan! És csak ennyit tud mondani: ö-ö-ö...
Jellemző! Siralmas!

EGYIK Én csak, izé...

MÁSIK Akkor lássalak, amikor a hátam közepét! Soha-viszont-nem-lá-tás-ra!!
(El.)

(Végeztek egymással?

Végeztek. Valóban?...)



GEDEON PÉTER
NAPRAFORGÓ

Juhász Bence

Lágy beolvadás

Milyen régen fordult elő, hogy gondtalanul, lazán, görcsök nélkül tettem volna valamit – gondolta a fiatalember, és elhatározta, hogy márpedig holnaptól ez másképp lesz. Igen, mostantól változtatok az életemen! Na nem harsányan, hogy mindenki lássa és tudja, hanem olyan szolidan, ahogy ebben a korban azt már illik – csak semmi felhajtás. Ezzel a jóleső és egyre közelebbinek ígérkező tudattal ejtette fejét a párnára, s mint egy ravatalon, összekulcsolt kézzel aludt el – még talán valami kis huncut mosoly is megbújta a szája szegletében, hogy: háhááá... háhááá... holnap milyen furfangot ejtek az idő vasfogán... és ezt csak én tudom! Egyedül én.

Aztán, mint ahogy mindig, újra megvirradt. Emberünk némi bambaságban birkózott a tudattal, hogy megint fel kell kelnie, de aztán valami derengeni kezdett fejében olyanokról, hogy máshogy is lehet élni, pozitívan felfogni a komorabb vagy akár kétségbeejtő dolgokat, könnyedén venni az életet, mint régen. És eszébe jutott az is, ahogy tegnap este elképzelte magát egy ravatalon, büszkén és boldogan, hogy mindenki azt hiszi, amit lát, pedig amit ők látnak, az a valóságtól mérföldekre van. Önmagával cinkosan, ezzel a tudattal szinte leszökölt a képzeletbeli ravatalról, a virágok csak úgy röppentek szerteszét, a fény mágikus sugarakban játszott testével, ahogy átment az ablak előtt, hogy hozzákezdjen szokásos reggeli tevékenységeihez. Csak úgy siklott a beretva, surrogott a fogkefe, akár a reklámokban lehet látni és hallani – de valahogy ma mindennek más illata is volt, a nap fényesebb, a tükrök tisztábbak, a ragyogás igazabb, az ízek természetesebbnek hatottak.

Az utcára kilépve pajkos kis szellő lebbentette meg ingét, s befűva alá azt susogta: jó reggelt, jó reggelt... hallottam, hogy maga az, aki... hát sok sikert, fiatalember, sssssok sssssikert! – és azzal huss, már tova is röppent. Sütött a nap – sugarai finoman, lágyan kezdték el olvasztani azt a jégréteget, amely az évek során elzárta őt a világtól. Érezte, hogy újra a teljes testével lélegzik – örömmel szívta be a régi-új illatokat, és élvezte, ahogy bőrét újra simítja az a kellemes meleg fény, amit tavasszal érez az ember, ha fekete, meleg ruhában kiáll a gyenge napra. Hát határozott léptekkel és magabiztosan indult útjára, amelyről még nem tudta pontosan, merre fog vezetni, de afelől nem volt kétség, hogy fontos út lesz. Mérföldkövet jelentő út, melynek során neki, de talán az egész városnak, az egész országnak s világnak megvilágosodásszerű élményben lesz része – ja, természetesen inkább belsőleg, a szív tájékán, mintsem valami amerikai akciófilmben vizionált, látványos séma szerint. Útközben – még ki sem ért a megszokott belvárosi utcából, ahol lakott –, szinte a semmiből kerekedve (merthogy nyugodt, csendes idő volt amúgy) egy hirtelen és meglehetősen erős fuvallat tette próbára eltökéltségét. Felkapván az út majdnem összes porát és szemetét, a faleveleket, a cigarettacsikkeket, elszórt buszjegyeket egyetlen nagy gombóccá gyúrta, s olyan könnyedén és pontosan célozva vágta az arcába, hogy... szóval olyan emberesen, na, nem részletezem tovább,

mindannyian jártunk már így. De míg más ember, aki nem tudja, hogy a mai nap milyen nap, bizonyára szitkozódva porolta volna magát, a mi emberünk szinte rezzenéstelen arccal, de azért persze némileg összehúzott szemhéjakkal tűrte a hirtelen ellentámadást – ami azzal a lendülettel, ahogy jött, tova is tűnt. Útvonalát csak néhány ablaktábla csapkodása jelezte, de aztán ez is megszűnt, és újra nyugodt lett minden.

Hősünk a Blaha Lujza téri aluljáró forgatagában egy kicsit megállt, mintha várna valakit, és nézte az embereket. Az volt az elképzelése, hogy először csak figyel, aztán próbál kontaktust keresni. Nem másképp, csak tekintettel. Persze ez veszélyes művelet, de csak észnél kell lenni, és akkor nem lesz baj – így győzködte magát. Sokáig nézelődött, jobbról balra, balról jobbra, keresztbe-kasul rohanó alakokat látott, akik tülekedve, lökdösődve próbálták leküzdeni magukat a mozgólépcső-torkokon át a metróhoz. Voltak nagyon élénk öltönyösök, amolyan magukkal meglehetősen elégedettnek tűnők, akik a hivatalban másoknak parancsolgatnak olyan dolgokat, amiket nekik is csak úgy parancsoltak olyanok, akik drágább öltönyökben vannak – hiszen ismerjük, hogy az „én csak a munkámat végzem” mondat minden felelősségtől mentesít. Ugyanilyen kosztümösök is voltak természetesen, meg hátizsákos diákok, baseballsapkás srácok, akik szotyit köpködtek elmerengve valami nagyon gondterhelt tekintettel, meg voltak viccelődő munkások, akik stírólték a csajokat és füttyögtek meg huhogtak nekik, hátha ez majd beindítja a szerelmet. Meg persze a gyanakvó tekintetű biztonsági őrök, akik ráncolt homlokkal és tarkóval, nagyon szúrós tekintettel nézegettek körbe, kicsit lehajtott fejjel és alulról, úgy biztos jobban belelátanak a lélekbe. Hasonló felépítésű harcosok voltak természetesen a sötét oldalon is, de nem nagyon volt éles a határvonal. Aztán lehetett látni temérdek kövér háziasszonyt, akik – hősünk szerint – jobbat nem tudván, napról napra ugyanazt tették, mert ebből legalább nem lehet baj. Kamasz lányok és kamasz fiúk tömkelege, egymásba csimpaszkodva és egymást heccelve, néhányan bambán, néhányan élénkebben. Szolid rendszergazdák, a monitortól kocsonyássá dagadt szemekkel. Mások életét szigorú kategóriákba sűrítők, lelküket kifacsarni kívánók, valami nagyot alkotni vágyók, magabiztosak és alig hallhatóan zizegő falevél-lelkűek, kiélt arcúak és várakozók, ilyenek és olyanok. Meg amolyanok is, minden bizonnyal. Ki nyitottabban a világra, ki magába fordulva.

Remek – gondolta a fiatalember, ott az aluljáró szélén ácsorogva –, most van itt az én időm! Megmutatom a saját példámon keresztül, hogy máshogyan is lehet! Vidáman, derűvel és nyitottan is lehet élni! – ezt gondolta, s azzal a lendülettel vidáman, derűvel és nyitottan – szinte némi felsőbbrendűséget is érezvén egyben –, lendületes léptekkel indult fel a Blaha Lujza térre (szimbolikusnak ítélnélhető kép, vegyük észre, ahogy a föld alól az emberünk szinte kitor a fényre).

A lépcsőfokokat szépen, kímérten, egyiket a másik után vette: egy, kettő, három, satöbbi, tizenegy, tizenkettő, tizenhárom, tizennégy, inkább vissza egyet: tizenhárom – és itt megállt. Észrevette ugyanis, hogy a tizenharmadik (higgyen mindenki, amit akar) lépcsőfokon állva szeme síkja épp egy vonalba esik az aszfalttal. Mármost joggal kérdezhetnénk, hogy hé, uram, hé, fiatalember, miért jelent ez magának valamit, egyáltalán, jelent ez magának valamit, vagy csak elbizonytalanodott? Na? Halljam! Vallja be, hogy nem tudja, mitévő

legyen! – de nem kérdezzük. Hagyjunk mindenkit a maga útján, a maga ritmusában lépkedni. Szóval igen, egy ideig eljártszott ezzel a rendkívül frappáns és az ő helyzetében vizuálisan is értelmezhető effekttel, hogy van a két világ, az egyik a föld alatt, a másik felette, és hogy valójában azt egy nagyon is éles határvonallal el lehet választani, és hogy ennek ellenére mennyire könnyedén lépnek a mai emberek ki a felszínre és le a föld alá... és ott közlekednek, akár a vakondok, mert a felszínt már annyira benépesítették, hogy szinte talpalatnyi helyet sem hagytak. Kell ez nekem? – gondolta. Nem lenne jobb itt az aluljáróban, a biztonságos anyaföld melegében? Hát persze. Persze hogy vissza kell mennem, mert például mi lesz, ha... ha... ha épp most ered el az eső, teszem azt? Esernyő nélkül esőben? – és már érezte is, hogy egy aprócska csepp a jobb kézfejeére hullott.

Felnézett, de az égen felhő nem volt, ragyogó fényben úszott minden. De érezte a következő cseppet is, aztán a harmadikat, és aztán már a nyakán is, és látta a kövön az apró pöttyöket, melyek egyre sokasodtak. Felnézett újra a derült égre, a nap csak úgy vakított, hogy hunyorítania kellett. Mindegy, mondta, ha egyszer esik, akkor esik, akkor vissza kell mennem – és azzal szépen meg is fordult, ott a tizenharmadik fokon, de még mielőtt elindult volna, felnézett egy utolsót, mert azért roppantul furcsállotta az egészet. És ekkor meglátott egy szinte fényglóriával övezett női arcot – pont felette állt a korlátnál, és könnyei egyre növekvő csöppekben szóródtak lefele, s ahogy ott nézett fel, végigfolytak az arcán, a szája szélén, beszivárogtak a szájába a sós könnyek, és lassan átázatták az ingét is. Moccanni sem tudott, vagy inkább nem akart. A nő hangtalanul, rezzenéstelen arccal sírt, mígnem teljesen elapadtak a könnyei. Emberünk meghiúsult állt, megtisztelve érezte magát, vagy legalábbis azt érezte, hogy: ez az! Végre megtörtént! Itt van a változás, itt van az a csoda, ami elindít majd az Úton! – és azzal nagyon lassan, de jókedvű magabiztossággal elindult felfele a lépcsőn. Közben valami nagyon mélyről jövő melódia hangjai kergetőztek egymással a fejében, és lassan-lassan dallammá álltak össze, zongorán játszott nagyon dramatikus és bódító dallammá, amely egyre közelebb és közelebb vitte a felszínhez, fel a fényben úszó arcú nőhöz. Szívét melegség öntötte el, már szinte érezte a teste melegét, ahogy összeölelkeznek, érezte annak nyugalalmát, ahogy lágyan beolvadnak egymás testébe-lelkébe, egyetlen finom öleléssel.

Ünnepélyes meghiúsultsággal odalépett a nő háta mögé. Csak most, hogy nem ellenfényben látta, vette észre, hogy fekete fátylat visel, melyet éppen finoman meglíbbentett egy röpke szellő. Várta, hogy a nő majd megfordul, de csak nem történt semmi. Állt így percekig is talán, ám érezte, hogy tennie kell valamit. Hát óvatosan, nagyon finoman, megérintette a nő vállát. Semmi. Aztán nagyon lassan, a vállánál fogva próbálta maga felé fordítani, el a korláttól, hogy a szemébe nézhessen végre. De nem mozdult. Hát nem volt más lehetőség, a korlátot áthajolva, oldalról hajolt oda az arcához, ám ekkor a meglepődéstől majd kővé meredt: a nő arca fekete volt. Fekete, repedezett festék, talán zongoralakk borította, melyet néhány helyen felmárt már valami savas folyadék, mely kikezdte a korhadt fát is. A fiatalember csak nézte, csak nézte, és lassan észrevette, hogy a repedések egyre sokasodnak, a festék felülete egyre fakóbb lesz, hólyagok jelennek meg rajta, s végül már csak a parázslón égő fa látszik egyre vörösebben, a lángok nélkül elhamvadó anyagban a hő, az energia fura

táncot jár, sötétebb és világosabb foltok cikáznak szerteszét, míg minden el nem szürkül, kialszik a parázs, és csak egy hamukupac marad az aszfalton, a korlát mellett. A zenének már nyoma sincs. Most csak monoton zúgást hall, melybe az autók néha bele-beledudálnak, morognak, villamosok kereke nyüszít a síneken, zúg-búg a város, emberek jönnek-mennek, végzik megszokott napi rutinjaikat, hogy táplálkozhassanak, szaporodhassanak, aztán meghal-hassanak. Egymást idegesen kerülgetve, tülekedve, egy nagy gomolyaggá áll össze az egész népség, melyből egy öregember lép elő, szájában cigaretta, kezében lapát és seprű – nyugodtan, kimért, gyakorlott mozdulatokkal söpri össze a csikkeket, szotyihéjat és egyéb szemetet. – Megbocsát, fiatalember? Odébb menne, hadd húzzam össze ezt is? – és már készen is van, még mielőtt hősünk felocsúdíthatott volna révületéből. Az öreg továbbmegy, és vissza sem fordulva azt mormogja: – Ne vegye túlzottan magára, naponta többször történik hasonló. Tovább kell lépni, nem szabad az élettől túl sokat remélni. Emlékszik? Csak lazán, fiatalember, csak lazán!

Emberünk nem tudott megmozdulni. Nem maradt más benne, mint valami mérhetetlen nagy szomorúság és csalódottság. Nemcsak azért, mert rendkívül megérintette, ami történt, hanem mert átverve érezte magát. Érezte a sós könnyek arcára száradt rétegét, érezte, ahogy a nap egyre inkább égeti bőrét, de nem értette, hogy miért. Miért történt ez az egész? Miért, ha nem vehetett részt benne, ha nem ért semmit belőle? Miért vonta be valami ebbe a szürreális valóságba, ha nem élhette át teljesen?

Válaszai természetesen nem voltak. Leült a korlátra, és csak bámult bele a semmibe. Lassan felmerengett benne a tegnap este, visszaidézett néhány szót, hogy „csak lazán”, meg hogy „holnaptól minden másképp lesz”. Ott lebegett előtte a fekete bálvány szomorú tekintete, ahogy egyre homályosodik és fakul, míg végleg elveszik a múltban. Hallotta a zenét, érezte teste melegét, bőrének tapintását, de mindezt egyre távolabb fújta az aluljáróból előszökkenő gúnyos kis szellő, és emberünk újra érezte, hogy minden így marad. Nem tud elbújni önmaga elől.

Kezében tartja lapunkat, Kedves Olvasó – hadd higgyük, hogy „nyert ügyünk van” így, mert törekvéseinket megítélheti, s határozhat arra, hogy adójának egy százalékát alapítványunknak ajánlja föl.

Ezt megteheti, ha kedvezményezettként

a **Cédrus Művészeti Alapítványt**

nevezi meg, adószámunk pedig:

18110661-2-41.

Köszönjük.

Stanczik-Starecz Ervin

Fehér folyó

Mintha egy tündérmesét hallanánk

Vettünk a fővárosban, Santiagóban, a szabadpiacon egy élemedett Szamurájt. Eléggé használt volt, néhol pergett le róla a négyszeres festésből valami, de mégis keményen tartotta magát. Tünde ellenezte az üzletet, mert a francia és a jenki kocsik híve volt, de beadta a derekát. Mondtam, hogy Dél-Chilében fil-lérekbe kerülnek az autószerelők, s ha lerobbanunk, hamarost megjavítatjuk az öreg japánt. Elfogadta, ittunk rá egy Piscót, amit kiköpött, pedig mangólével kértem. Imádta a mangót, legszívesebben egy kádryiban fürdött volna minden reggel.

Nem milliomos örültekként kerültünk a világ másik felére – dolgozni men-tünk, csak épp úgy hozta az időjárás meg az egyetemi beosztás, hogy hat hónapot hagyott nekünk, hogy száguldozzunk a Csendes-óceán mentén vagy tízezer kilométert. Persze ez olyan hosszú út, hogy még Isten sem engedte, így két részletben adta meg a nagy Kreátor a vándorlást.

A Kárpát-medence közepén találkoztunk Tündével. Mindketten lazák, köny-nyedek: harminc körül. Szerettük nagyon az életet, amit akkoriban kevesen mondhattak el a vasüzemekben meg az idióta munkahelyi megbeszéléseken, de nem cseszem el negyvenkét év visszapolitizálásával ezt a történetet, bár elmehezt ez az emlékezés magától is, ha nem így tervezte az utókor s a rá em-lékezők – akkor omlik a semmibe. Legyen meg a sorsa!

Már húszéves koromban az öreg komcsi „nagy írók” terpeszkedő pofázása ette a májamat, hogy a prózai írásoknak milyen a klasszikus szerkezete; régen is köptem rájuk, ma is, hogy mit mondanak.

Szóval, Tündével összejöttünk, majdnem absztinens volt, én meg borozós, és mégsem támadt közöttünk kibékíthetetlen ellentét, mert megvolt a Mag. Ezt nem magyarázom, mert félresiklik előbb vagy utóbb az egész. Röviden: boldogok voltunk, nem retrospektive... mangólével. Csak akkor még ennek a gyümölcsnek a nevét sem hallottam. A mangó megmaradt nála, nálam meg a jó bor.

Nos, visszakanyarodva, vagy inkább előre – Szent Ágoston húsz évig töpren-gett az idő lényegén, pedig azért nagyobb kvalitásnak tartom magamnál. (Ezen a téren!) Nem nagyon tudjuk megmondani, mi is a visszakanyarodás az időben, mert a végén, amit az ember talált ki, egysíkúvá leszen.

Az Aeroflott gépe, ez volt a legolcsóbb, úgy bukdácsolt az óceán felett, mint egy törött szárnyú albatrosz, nem Baudelaire szerencsétlen sorsú madarára gondolok, annál jóval szegényletesebb gépezet: néhány tucat légörvény, mo-

torleállítás, vízbeömlés(?), de hozták a vodkát, s az utazóközönség vedelt, mert maga alatt csak vizet látott. (Ez is oka lehet az orosz alkoholizmusnak...) Kész csodának számított, hogy másfél nap alatt landoltunk Szent Jakab városában. Rögtön hálát is adtunk a főapostolnak a róla elnevezett székesegyházban, hogy elértünk Santiago de Chilébe.

Én nem kértem a cipőpucolást, mivel szandál volt rajtam, de a mucsácsoló bőrostól barnára fényezett, elégedett is volt magával. Tünde Mistrált olvasott, a Nobel-díjast, és jót nevetett a fehér bőrű, nordikus lengyel bebokszolásán.

A szívem fáj, persze próbáltam imádkozni, s ekkor a templomi főhajóból, ahová egyébként sem voltam érdemes, a bal kis hajóba szólítottak. Nem ember, nyilván, csak nem tudtam, ki lehet, hiába az angelisztika. Ott Szent Mihály fogadott márványba faragva. Épp megvakította a sátánt, de arcán megmagyarázhatatlan értetlenség. És ott állok a félszürkeségben, Tünde nélkül, hallom, hogy ezer évre meg lesz köttetve a letaszított, és most mit csináljak, mert ver erősen belülről a halál szele, közben hallom: „No subida...” Ne emelkedjete magasra, és vége, aztán teljesen megnyugodtam, izzadság, vér, lihegés, depresszió elmúlt. Tünde mélyen imádkozott, s akkor szikrázott át az agyamon, szívemen, lelkemen, hogy Tünde agyonajnározott angyala: Szent Mihály. Csak megköszöntem, nem is csodálkoztam, továbbra is a stalumra hajtotta a fejét, hosszú haja elfedte, mint minden angyalt, ha emberi hangon szólal meg.

Vártuk sokáig a jobb időt – el is jött, bemásztunk a vén, de végtelen erős japán szamurájba száz könyvvel, jegyzetekkel, térképekkel, és száguldottunk dél felé az óceán mellett tán száz méterre. Láthattuk volna a kegyetlen konkvizistádorok hajóit innen, csak 500 év választott el tőlük... Araukánia, ahová tartottunk, nagyon messze volt, de soha nem unatkoztunk. Az óriás víz parázslott, zöldellt, foszforeszkált, hajnalonta ólomtükörré változott mellettünk. Az alkonyati fényekben sötét és világos árnyak tűntek fel a vízfelszín közelében. Hol halrajoknak láttuk őket, hol óriásmedúzáknak, de rá kellett jönnünk, gyors és bizarr alakváltozásukból, hogy arra hasonlítanak, amit szeretnénk látni. Tünde óriáscsecsemőt látott lebegni, meg fényesen forgó grafitgömböt, én meg egy mélybe vezető fehérmárvány lépcsősort. Egyikre tudtuk a választ, másokra nem – egészen jó arány, mert alig tudunk valamit az életről. A Jaima-vulkánról sem tudunk semmit, csak jóval később.

Araukánia határán megálltunk késő este egy kék-fehérré festett, rusztikusan ácsolt kivilágított panziónál. „Éjszaka nem vezetek »füvesen«, mondtam, mert ezer kilométer lepergett alattunk már. Egyedül a szamuráj nem panaszkodott.

A panziónak különös neve volt: „Bosque de océano”, Az óceán erdeje. Még bejelentkezésünk előtt kérdeztük a recepcióst, honnan ez a különös név. A fiatal férfi mosolygott, és annyit mondott, reggel majd az emeleti szobából kinézve választ kapunk kérdésünkre. Egy egész lakosztályt adtak, amin csodálkoztunk, hisz csak egy szolid szobát kértünk. A tulajdonos kedveskedése volt ez, aki a földszinten koktélozott, s kedvesen invitált minket az asztalához. Udvariasságból ittunk mi is egy pohárával a társaságában, de mondtam, ezer kilométer van mögöttünk, mire kedélyeskedve felvezetett minket a nyikorgó falépcsőkön, közben igen nyájasan az után érdeklődött, mi az úti célunk.

„A temukói egyetem. Ott fogunk tanítani, s időre oda kell érnünk...” – mosolygott rá kényszeredetten Tünde. A jovialis, üzletemberszagú férfi lakáji alázattal hagyott magunkra jó éjszakát kívánva. A forró zuhany után szinte ájultan zuhantunk az óriási, ízléstelenül faragott és bearanyozott franciaágyra.

Mivel ébresztést nem kértünk, dél körül tértünk magunkhoz. Szinte ösztönösen a hatalmas ablakhoz léptünk. Az óceán oly nyugodt volt, mint egy csendesen lélegző, hosszan elnyúló, titokzatos élőlény. Halk, monoton létezése a világ legmegnyugtatóbb látványa. Jártunk tengereknél is, de az óceán egészen más, szavakba nem önthető a különbség. Talán az óceánnak nincs is partja, sem földön, sem égen... A tenger meg valahol előmlik a semmibe...

És egészen közel a panzióhoz észrevettünk egy vízen ringatózó hosszú-hosszú, keskeny zöld fátlyat. Mi lehet? Kint a parton megdöbbenve láttuk, hogy végestelen-végig az óceánban fenyőerdő nő. Irdatlan fák. Gallyaik közt fényes testű halak úszkáltak. Suhogást is hallottunk. A víz alatti szél hangját.

A diszkrét, fiatal recepciós mesélte el, hogy 1961-ben borzasztó földrengés rázta meg ezt a vidéket, s több tíz kilométer hosszan a part sziklástul, erdőstül, mindenestül az óceánba szakadt. De minden tovább él a hullámok alatt. Érthetetlen, mondta, senki nem tudja megmagyarázni.

Ebéd előtt a tulajdonos körbe-körbejárta az asztalunkat porcelánmosolyával, ajánlgatott tucatszámra ismeretlen ételt, végül „Piján tüzé”-nél maradtunk, melyről oly sok mindent mesélt, hogy el sem tudtuk képzelni, miféle étel lehet. „Tudják, Araukánia legnagyobb vulkánja a Jaima, 3300 méter magas”, magyarázta a panziós. (Két pincér folyvást szervilisen bólogatott mögötte.) „Az ott élő mapucse indiánok szerint Piján isten robbantja fel a hegyet, ha úgy tartja kedve, de ő duzzasztja meg a folyókat; sziklákat csiszol fényesre a nyelvével; a vadállatoknak enni ad, s a szelet a hajába köti fénylő dísznek.” Mindezek után az étel csak isteni lehet, gondoltuk. Csakhogy az isteneknek egészen másféle az ízlése, mint a halandóknak. Nem tudtuk megenni. Erős, édes, savanyú, keserű, dohos, halszagú, sós, erjedt, füstös...

Minden benne volt, ami az életben is létezik, csakhogy hirtelen a gyomor nem birkózik meg a túlzott sokféleséggel, mint ahogyan a lélek sem a hirtelen rázúduló csapásokkal, segítségekkel, bizonytalanságokkal és bizonyosságokkal, mert eredendően az egyszerűség talajából sarjadt, teremtetett.

December 23-a kora délutánján már a mapucse indiánok földjén dübörgött a terepjárónk. Percre pontosan, ahogyan Araukánia földjére értünk, szakadni kezdett az eső. Esett, esett vigasztalanul. Húsz-harminc méternél messzebb nem láttunk, pedig négy reflektor világította meg előttünk az utat. Hatvanas sebességnél nem mertem többel hajtani, pedig még 700 kilométer állt előttünk, hogy elérjük Temukó városát. Megállni nem mertünk, mert a vendéglős búcsúzásakor említette, hogy tele van a vidék szétszórt indián falvakkal, körülöttük kiéhezett kutyák farkái. Nem kiéheztetik őket, hanem gyakran nekik sincs mit enni. Így védekeznek az idegenek, a winkák ellen.

Így tanultam meg az első indián szót. Tehát, winkák vagyunk. Próbáltam gyorsítani a tempón, de amikor egy enyhe kanyarulatnál majdhogynem szakadékba zuhantunk, visszavettem a sebességet. Vak sötétség vett bennünket körül, mintha a semmiben repültünk volna. Tündét kértem, hogy nyúljon hátra egy üveg Piscóért, mert halálosan fáradt vagyok; ég a szemem az erőltetett

figyelemről. Jót kortyoltam a szőlőkacspálinkából, s fellélegeztem. Éjjel 11 óra volt, s még 200 kilométer állt előttünk. Tünde láthatóan félt, úgyhogy beleerőltettem néhány korty szeszt. Némileg megnyugodott. Adtam neki feladatot, hogy ne a fekete utat nézze mereven. Nem tesz neki jót. Mindig is hajlott a depresszióra.

„Keresd meg a város térképén, hogyan jutunk a katolikus egyetem lelki-gyakorlatos házába, ahol megszállhatunk, hogy Temukóban már ne tébláboljunk”, kértem, s ő lelkesen keresgetni kezdett a térképek halmazában. Néha hangtalan villámok cikkantak fel a sötét égbolton, s pillanatokra látni lehetett az óceánt. Félelmetes arcát mutatta. Őrjöngött az óriási szélben. Arra gondoltam, hogy vannak hajók, s rajta emberek, akik most sokkal jobban félnek, mint mi, s furcsamód ez erőt adott. Megint gyorsítottam, pedig az eső úgy esett, mintha dézsából öntenék. Fél óra múltán megláttuk a város fényeit. Én megint ittam, de közben láttam Tünde rosszalló arckifejezését. „Értsd meg, nem jutunk el a szállásunkra, ha nem stimulálok magam, halálosan fáradt vagyok.” Tünde csendben, beleegyezően bólintott, s megsimította a hátamat. Temukóban már könnyen tájékozódunk, mert német telepések építették, minden szögletes és geometrikus volt. Igaz, a földet a spanyolok után ők vették el az indiánoktól, arra viszont már nem volt hatalmuk, hogy az utcaneveket is németesítsék. Mint később megtudtam, csupa araukán indián harcosról nevezték el az utcákat, tereket: Lautaro, Caupolicán, Sindram.- A spanyolok egykor rettegtek ezeket a neveket, mert soha nem tudták legyőzni a mapucsékat. Ezért élhetnek még mindig ezen a földön, a sajátjukon.

Tartalék benzinnel értük el éjjel kettőkor a lelki-gyakorlatos házat. Halkan kopogtam, hogy ne verjük fel a többi lakót. Nehezen nyitottak ajtót. Maga a házfőnök engedett be minket.

„Bocsánat a késői zavarásért, monsigneur Hourton rektor úr meghívására érkezünk Európából, Magyarországról...” – mondta Tünde, s hozzáfűzte, hogy két évig fogjuk tanítani az egyetemen a kulturális antropológiát, és...

A házfőnök közömbösen legyintett. „Megmutatom a szobájukat. Reggelig ne zuhanyozzanak, mert mindenkit zavarnának. Éhesek?” „Nem, csak pihenni szeretnénk.” „Helyes, hisz ma már szenteste napja van, regulázzuk meg magunkat. Tekintettel, hogy fáradtak, kilenc óráig alhatnak itt. Tisztálkodjanak, utána keressék fel a rektor urat”, adta ki keményen az utasítást a szigorú férfi.

A rektor, ősz hajú, magas férfi ötven és hetven között, szóval kortalan, nyájasan fogadott minket. Rögtön kávéval, teával és frissítőkkal kínált minket. „A pályázati munkájuk remek; nem is volt kétséges, hogy magukra szavazok. Január 15-én kezdődik a munka, addig akklimatizálódjanak: sok gyümölcsöt egyenek, s meg ne kóstonálják a helyiek marhasültjeit, mert a külföldiek nagy része rosszul lesz tőle. Ingyenszállást biztosítunk önöknek az egyetem kollégiumában, ha igényt tartanak rá. Január vége felé megszűnik az esőzés, gondolom, ez sok nehézséget okozott az úton, s hirtelen meleg lesz. Nappal 30 fok körül, de éjszaka a Jaima lehelete miatt fagypont is lehet. Meg fogják szokni. Ez a klíma edzi a testet, de még inkább a lelket.”

Úgy döntöttünk, hogy a város határában bérlünk egy kis faházat, s onnan járunk be az egyetemre dolgozni. Vaktában, térkép nélkül, megnyugodva keresgélünk kiadó házat. Egy hosszú vashídon el is hagytuk a várost, és megpil-

lantottuk a Temukót körbevevő csodálatos tájat. Dombok, óriás erdők, sziklák, patakok, tavak csillogtak a napsütésben, elíziumi érintetlenségben. Mintha soha nem járt volna erre ember, ez volt az érzésünk. Barbár megszállónak éreztem magam a vad Szamurájjal, amely bömbölt alattunk, mert a kerekei mélyen belesüppedtek az átázott talajba. „Induljunk vissza”, kérte Tünde, s bölintottam. „A következő elágazásnál visszafordulok.” A kereszteződésnél fölnéztünk a dombtetőre, s egy csehovi hangulatú nagy faházat vettünk észre. Szavak nélkül is megegyeztünk, hogy feltétlen megnézzük. Egy idős házaspár lakta az emeletes faházat. „Rég nem adtunk ki szobát, kedveském – mondta Tündének a ház asszonya –, de ha annyira tetszik maguknak, és a férjem is beleegyezik, megalkudhatunk. Rövid időre úgysem adnánk ki, de két év nagy idő. Menjenek fel az emeletre. Öt szoba van ott. Addig én beszélek az urammal. Mit is mondtak, Euróából jöttek?” „Igen, Magyarországról.”

Minden poros volt odafönt, de látszott, hogy valamikor pazar életet élhettek egykori lakói. Üveges szekrények, szecessziós bútorok, süppedős perzsa-szőnyegek, porcelánzuhanyozó és vörösréz kád, régi családi olajfestmények...

Gyorsan eldöntöttük, hogy a keletre néző szobát vesszük ki. Innen látni lehetett az egész őserdőt, a dombokat, s furcsamód, mintha folyosó nyílt volna a fák között, pillantásunk elérte az óceán szikrázó vizét is.

Fent vártunk, a kiválasztott szobában a válaszra. Kinyitottuk az ablakokat, mert áporodott volt a levegő. Az erdő fűszeres illata hatalmas erővel tört be a házba. Eukaliptusz, araukáriefenyő és ezer ismeretlen növény küldte üzeneteit, és szokatlan nagy csend percegéseit hallottuk. Álltunk, álltunk ebben a szépségben. A nap kékessárgán égett az óceán fölött, de már éreztük a melegét, s hogy hamarosan átveszi az uralmat a nedves, átfázott táj fölött. A délelőtti fények sziporkázásába néha-néha belecsillant nyugat felől néhány hideg fehér fénypászma, s amikor feltámadt a szél és széthajtotta a százéves fenyők ágait, egyszer csak megpillantottuk a Jaima-vulkán havas tetejét. Ekkor lépett be a ház asszonya, ahogyan a spanyol mondja, alma de casa, a ház lelke. Mosolygott, és átölelt minket. „Örült a férjem is, hogy megbízható, kedves emberek laknak megint a házukban. Minden biztonnyal remekül ki fogunk jönni egymással. A férjem azt üzeni, csak már tüsténkedik a konyhában, hogy vacsorára szeretettel látja magukat.” „Megható a kedvességük. Köszönjük, elfogadjuk.” „A szoba rendjéről én gondoskodom, csak nem hiszik, hogy elhanyagoltan adjuk ki?! Mivel szép az idő, eső sem lesz, amíg körbenéznek, rendet teszek.” „Kiváló ötlet. Csodálatos a vidék” – mondtam.

Az első benzinkútnál lemosattam az öreg Szamurájt: benzin, olajcsere, keréknyomás, meg minden egyéb. Addig a szemközti étteremben korai ebédbe kezdtünk. Tünde persze csak salátákat és szószokat kért, én pedig a rektor intelme ellenére csilis, paradicsomos, fokhagymás félig sütött marhasültet kértem temukói módra, ami azt jelentette, hogy vörösborda kevert curryvel kellett locsolgatni a kéttenyérnyi húsdarabot. Tünde elképedt, amikor meglátta szervírozáskor a húst. „Úgy érzem, most kell az erő!”, mondtam, így erről nem is beszélünk többet.

Az öreg terepjáróra alig ismertünk rá, csillogott-villogott, s a végszámlát böngészve azt hittem, egy nullát lefelejtettek. Megbízható információ volt, hogy

Dél-Chilében olcsók az autószerelők. Busás borralalót adtam a fiatal, olajos képű szerelőnek, aki meghajolt, s annyit mondott: „A fékcsovét is kicseréltem, de az nincs a számlán. Jó utat!”

Már kifejezetten meleg volt, amikor ráfordultunk egy széles, meredek útra. Párallott az egész vidék a nap erejétől. A föld, a fák, a víz és a nap illata együtt a legfinomabb parfümökkel vetekedett. Testet, lelket pihentető táj.

Még nem gyorsítottam fel, amikor a bozotos, sűrű erdőből egy férfit látunk kilépni. Az utat szemlélte, s lestoppolt minket. Elhanyagolt külsejű, szakállas, nyurga fickó volt, tán ötven körüli. Fékeztem. Tünde rugdosta a lábam: „Ne állj meg! Ki tudja, ki ez?” „Mégiscsak Szenteste napja van” – néztem a feleségemre.

A férfi ennyivalóra kért pénzt. Az erdőben lakik, állította. Nem tud minden nap halat fogni, az erdei gyümölcsök pedig még nem értek be. Adtam neki két ezer pesót. Kevesellte. Én meg sokalltam a tolakodását, de azért megköszönte, úgy sziszegve. „Ha szépet akarnak látni, menjenek fel a menedékházhoz, látom, idegenek. Onnan csodálatos a kilátás, még Argentínába is átér a tekintet. Csak egyenesen ezen az úton, föl a Jaimára, s úgy 2500 méter magason, a Rio Blanco másik oldalán megtalálják. Ott olyan keskeny még a Fehér-folyó, hogy át lehet rajta lábalni.” Gázt adtam. Mindkettőnkben rossz érzést hagyott ez a találkozás. „Nagyon különös alak volt...” – jegyeztem meg. „Igen – gondolkodott el Tünde –, a legfurcsább dolgot észrevetted?” „Nem én!” „Minden rongy, amit viselt, tökéletesen száraz volt rajta, pedig egy erdőlakó. És heteken keresztül zuhogott az eső...” „Nem is figyeltem. Fölmenjünk a menedékházba?” Tünde elbizonytalanodott: „Bírja majd a kocsi?” „Attól ne félj, hamar fent leszünk!” A Szamuráj motorja erősen és egyenletesen dolgozott, pedig egyre meredekebbé vált az út. „Figyelj, Tünde, minden eligazító táblát: átkelés, menedékház, lavinaveszély, úthiba, mindent. Nekem sincs sok gyakorlatom a hegyi vezetésben.”

Kétezer méteren le kellett kanyarodnunk a betonútról földútra. Itt már szinte csak lépésben mehettünk. Tünde egyre nyugtalanabb lett a sok rázkódástól és a vadidegen tájtól. „Forduljunk vissza. Nem érdekel a csodálatos kilátás” – mondta váratlan. „Két-háromszáz méter magasság választhat el minket a menedékháztól, most már ne forduljunk vissza.”

Találtunk egy barátságos, napsütötte kis tisztást. „Pihenjünk itt egy keveset, megnyugszol, aztán pillanatok alatt már ott leszünk.” Tünde megcsókolta a homlokomat. „Jó nagyon veled” – mosolygott rám. Bekapcsoltam a terepjáró rádióját. Hatvanas évekbeli country-zenét találtam, a többi állomást már nem lehetett fogni ebben a magasságban. Ittunk némi lélekerősítőt, és meglepetésnek Tünde igen finom francia lágysajtot kotort elő a kocsi valamelyik zugából.

„Látod, milyen nagy az Isten, minden jóval elhalmoz minket! – nevettem rá. – Gyönyörű karácsonyt tervezett nekünk!”

A tisztástól jobbra, teljes meglepetésként, keskeny, repedezett aszfaltos útra bukkantunk. Biztos voltam benne, hogy ez a menedékházhoz vezet. Tünde is felsóhajtott. Csirojepapagájok százai cserregtek fülsiketítően az út menti óriásfenyők ágain.

És az út szélesedett. Teljesen megnyugodtunk, amikor megláttuk a táblát: „Menedékház – 500 m”. De evvel egy időben mást is megláttunk.

Nem akartunk hinni a szemünknek. Egy kövér asszony, vagy csak alaposan fel volt öltözve, nagy batyuval baktatott az út bal szélén. Melléértünk, s láttam, hogy öreg indián asszony. Hogy kerülhetett ide? – villant át rajtam. Hosszan néztük egymást. „Winka!” – mondta lenézően. „Mapucse?” – kérdeztem. Bólintott, és indult tovább közönyösen. Lassan követtük a kocsival. „Nem tudja, hol van a menedékház?” – kérdezte a feleségem. Nagyon rossz spanyol kiejtéssel válaszolt az indián asszony: „Itt, szemben kell átmenni a folyón, a Rio Blancón, de a maguk helyébe visszafordulnék, mert Piján haragszik ma. Forró a feje, mint a maguké.” A semmiből felbukkant mapucse asszony hirtelen befordult a vadonba, s eltűnt az óriás fák között.

Egy roskatag fahídon keltünk még át egy kicsi patak fölött, amely eresztékeiben recsegett a kocsi súlya alatt, s végre megpillantottuk a Fehér-folyót. Nem volt szélesebb nyolc méternél, de kristálytisza vize fortyogva, sebesen zúdult alá a völgynek. A kettős csúcsú, hófedte Jaima-vulkánt egész szépségében és vadságában láthattuk innen. Még egy hidat kellett elérnünk 500 méterrel feljebb, legalábbis így mutatta egy tábla. Igazából már 2800 méter magasságban voltunk, a hegy tetejétől alig fél kilométerre. A „Puente” feliratú táblát végre megtaláltuk: „Híd”, le is fékeztem, de átkelőhelynek nyoma sem volt. A Fehér-folyóból hatalmas, laposra csiszolódott sziklák álltak ki. „Mintha Piján isten nyalta volna őket ilyen simára...” – jegyezte meg Tünde nehéz sóhajjal. „Mi a baj?” – kérdeztem. „Olyan, mint egy híd, vízszintes, és a sziklák közt alig van résnyi távolság. Megbízhatóbb, mintha emberek építették volna.”

Tünde becsukta a szemét arra a fél percre, amíg áthajtottam a folyó szikláján. A másik oldalon, miközben kért egy kis mangólevet, ennyit mondott: „Mindig örült voltál, de hát mit tehetnék veled?”

A térdig érő hóban fölfelé kaptattunk; Tündét valósággal húznom kellett – nem fizikailag, idegileg fáradt el. Láttam az arcán, nem is érti, miért vándorzunk a hegytető felé. „Mindjárt pihenünk, iszunk egy jó teát forró rummal, megebédelünk, és csodáljuk a tájat – biztattam. – Karácsonykor kevés embernek van ilyesmiben része.” A hó közben egyre gyorsabban olvadt; vékony, ezüst vízerecskék jelentek meg a keményre fagyott jégkéreg tetején.

Menedékháznak nyomát sem láttuk. Kezdtem én is elbizonytalanodni, hogy jó irányt választottam-e. Sokáig csak lefelé tudtunk nézni, meggörbedt testtel, de amikor már a hószemüvegen át is csak káprázott a szemünk, felemeltük tekintetünket a magasba. Irdatlan látvány tárult elénk. Éppen velünk szemben megláttuk a Fehér-folyó születési helyét, egy gigantikus jégbarlangot, ahonnan lassan csordogált elő a Rio Blanco.

Istentől való, boltíves jégépítmény. Emberi kéz nem tudna még csak hasonlót sem alkotni. Szikrázó, gyémántkeménységű bejárat az ismeretlenbe. Lassan végigpásztáztuk tekintetünkkel a tájat.

Jobbra tőlünk, kissé a hátunk mögött, tán száz méterre, észrevettük az egykori menedékház méteres betonalapját és a belőle kiágaskodó girbegurba, rozsdásodó vasrudakat. Micsoda erők söpörhették el ezt a hatalmas, erődítményszerű menedékházat?! Két méter vastag betonfalak váltak itt percek alatt semmivé. És az emberek, a hegyjárók? Mi lett velük?

Tündén is nyilván átfutottak ezek a gondolatok, és reszketve bújt hozzám. „Menjünk gyorsan innen el” – suttogta dideregve a félelemtől.

Megdöbbsentem a romok láttán, de a szívem akkor kezdett el igazán kalimpálni, amikor a lábam alá néztem. A jeges hó rohamosan olvadt körülöttünk. „A kocsihoz! – kiáltottam Tündének. – Olvad az egész hegycsúcs. Igaza volt az indián asszonynak. Forró a feje Piján istennek. Mindent megolvaszt.”

Eszelős rohanásba kezdtünk, többször belebukva a hótakaróba. De fogtuk, szorítottuk egymást, amennyire csak lehetett. Végre észrevettük az öreg Szamuráj sziluettjét. A kerekeit már elérte a Fehér-folyó jeges vize. Már nem látszottak Piján isten laposra nyalt sziklái, melyeken nem is olyan rég átkeltünk.

„Talán 25-30 centivel emelkedett meg a vízszint. Át kell mennünk most azonnal, mert lejjebb még szélesebb lesz a Fehér-folyó... Vagy itt, vagy sehol!”

Tünde sírt és veszkődött, félt: „Beleveszünk a gleccserfolyóba. Nem látod a sziklákat a víz miatt.” Igaz, a víz irdatlan erővel zúdult a völgy felé. Én sem voltam magamban biztos, de erőt mutattam Tünde felé. „Átmegyünk!” – mondtam, és ugrottam be a kocsi, nehogy lássa az arcomat, amely a hidegtől, az italtól és a halálfélelemtől minden bizonnyal szürke lehetett. Szeretett szentemhez imádkoztam magamban, László királyhoz: „Imádkozzál érettünk, dicsőséges Szent László! Közbenjárásodra, Uram, őrizd meg minket a gonosztól.”

Nem tudom, hogyan – átvágtam a vízen. A kocsi a túlparton nekivágódott egy fatörzsnek, s két reflektor azonnal kiégett. Alkonyodott, az erdőben pedig már szinte teljes volt a sötétség. „Nagyon figyeljük az utat – mondtam Tündének –, mert tartok attól, az ócska fahíd összeroskad alattunk.” Nem kellett volna hangosan gondolkodnom, mert a feleségem a könnyeitől fuldoklott.

Az erős, de már élemedett Szamuráj hörögve csúszkált a mély, veszélyes talajon, persze a „fél szeme” is hiányzott, így én sem láttam rendesen. Még háromszor vágódtunk fenyőtörzsekhez. Szerencsére, a kocsi oldala belülről meg volt erősítve acélcsővekkel. Tünde halálos csendbe burkolódzott. Én sem tudtam beszélni a fáradtságtól, csak az útvonalon járt az eszem, hogy leérjünk Dante vaksötét erdejéből a városba.

A fahidat elsodorta a Rio Blanco kiáradt vize. Nem sokon múlt, hogy belecsúszunk a patakmederbe. Elemlámpával néztem körbe a környéken, miként lehetne átvinni a kocsit. Isten megint kegyesen ránk tekintett. Az egykori híd roncsait vagy 40 méterrel eredeti helyétől megtaláltam, s a legnagyobb deszkák keresztben álltak meg, ellenállva a víz sodrásának. Tünde is kiszállt a kocsiból, s az egyre jobban szakadó esőben a nevemet kiáltozta. Visszamentem vele a Szamurájhoz, s eget verő hazugsággal kijelenttem: „Egy óra múlva otthon leszünk a meleg szobában.” Valamennyire megnyugodott.

Igen, a terepjáró csörlőjére eddig nem gondoltam. Azt sem tudtam, működik-e? Az ötujjnyi vastag deszkák köré tekertem a drótkötelet. A tenyeremből ömlött a vér. Közel álltam a Szamurájjal a mederhez, ittam egy kortyot előtte, s megnyomtam a csörlő gombját. Legalább egy percig semmi jelét nem adta a motor, hogy megmozdulna a „zsákmány”, de utána szép lassan, mert ez tényleg szép volt, a sokmázsás rakomány kezdett kiemelkedni a vízből.

Fél óra alatt lefektettem a „rég-új hidat”, s át is keltünk rajta.

Lent, a hegy lábánál, ahol már nem nőttek az óriási araukariák, balra ki néztem az ablakon, s egy iszonyatos széles, nagy folyót láttam: az volt a Fehér-folyó.

„Szenteste – mondta Tünde –, ilyen nem lesz több.” És nem is lett, mert három hónapra meghalt a feleségem hirtelen, egy Peruból összeszedett trópusi vírustól.

Az óriási faház ki volt világítva. Minden ablakában gyertyák égtek. A két öreg szállásadónk ünnepi vacsorával várt minket aggódva, s a nyakunkba borultak. Ott fagyoskodtak az esernyő alatt, az ódon ház bejáratánál, pedig csak egy napja ismertük egymást.

Felhúztam apám óráját...

Az időtlenség Rengetegének ura, hogy ő se zavarodjon össze Évmilliók és évmilliárdok fagyos-forró szálderdejében, újjával megborította kevéské múltam, és a létez ő semmiből mint bűvészkalapból Előrántott egy pusztá számot: ötven év.

Ötven éve temettük Apámat.

Aludtam. A profán angyalok kártyáztak köröttem.
Kint hó volt, hideg, és állt a közeli dombon a nyéki Vörös.
Dehogy állt – lobogott!

A Bűvész tovább játszott: „Az íróasztalban keresd! Csajka. Made in USSR.” –*Részállt az agg karóra címere: felkelő nap!*

HAT ÓRA LESZ 8 PERC MÚLVA...

Felhúztam, s a vénség újra ketyegett.
Fél évszázad behozta a lemaradást, mely nem is létezett.

Szent Ágoston rögos agyának képze az idő, mely ócska ereszték, hogy nagyon ne féljünk.

*Miféle orosz tankok?! Miféle lobogók?! Apám vére kezemen, holt
Órgróf vagyok, kést ölgető.*

Hísz, eltűnt a cro-magnoni, a neanderi – magyarázat nélkül.
Szépek, erősek és okosok voltak. – Eltűntek a Szálerdőben!

Mi végre a látás, ha a láthatatlan bele-beletúr

cikkanásnyi

Eszmélésünkbe???

William Butler Yeats

Egy ír pilóta szembenéz a halállal

Itt lesz vége életemnek,
Hol a felhők sosem érnek véget:
Az ellenséget nem vetem meg,
Azt gyűlölöm inkább, akit védek:
Kiltartan Cross az én hazám,
Szegényei az én népem.
Életüket nem érintik igazán
A változások a térképen.
Nem az vagyok, ki parancsra vért ont,
Nem vezető, sem éljenző tömeg,
Hanem egy magányos késztetés vont
Ide, ahol süvít a sok löveg.
Mérlegelve, túl önös érdeken,
Az ember csak hasztalan éveket talál
Múltban, jövőben is. Hát többet ér nekem
Ez az élet, ez a halál.

Michael Drayton

Elválás

Nincs mit tenni, váljunk ma el végleg –
Nem vagy a jövőm, már csak a múltam;
És boldog vagyok, örülök tényleg,
Hogy ilyen tisztán megszabadultam.
Nyújts kezet, esküncet ez oldja fel,
S ne rezdülj, ha ujjad újra érzi
Bőrömet, és szemünk se mondja el,
Hogy a régi vágy szikráját őrzi.
Most, Szerelmünk végső sóhajában,
Mikor a Vágy leteszi hangszerét,
A Hit térdel ágya oldalában,
S az Ártatlanság lefogja szemét,
– Most még, bár lemondtak egytől egyig róla,
Neked tán mégis feléledne egy szóra.

Christina Rossetti
Ültettem egy kezét

Ültettem egy kezét
És egy pálma nőtt ki élém,
Ültettem egy szívet
És balzsam eredt a helyén.
Akkor óhajt ültettem el,
De tövis tört elő,
Míg a menny megfagyott, a föld
Tétova lett, kezét tördelő.

Pálfy Erika fordításai

William Butler Yeats (1865–1939) ír költő, drámaíró, elbeszélő, irodalmi Nobel-díjas (1923), a XX. századi irodalom egyik kiemelkedő alakja.

Michael Drayton (1563–1631) angol költő, Erzsébet királynő uralkodása alatt alkotott.

Christina Rossetti (1830–1894) angol költőnő, számos romantikus, szerelmes- és gyermekvers szerzője.



Rafael Alberti

Havannából jött egy hajó

minap kötött ki egy hajó
rákacsint szobám ablaka
nosza rajta fűrge fickó
kél a hajnal csillaga...

hűvös éj tetőterasa
a kedves édes narancsa
s pár cipellő aranyló
benne hús víz jó mandula...

az Antillák hívogató
éneke a keserű menta
zöld tengerárja...

Sophia de Mello Breyner Andresen

Pénélopé
a pók
fonja
hálóját
a saját
Odüsszeáját

Pénélopé
mindig
otthon
ül

Odüsszeusz
absztrakt
Pénélopé
konkrét
a háló
absztrakt is
konkrét is

Pénélopé
hozzámegy Homéroszhoz
Odüsszeusz
soha nem
ér partot

Tua Forsström

Borostyán

Tó türkiz tükre alól csillámlik
borostyános gyűrűm

Lemerülök, felzavarom az iszapot
ásványszemcsék kavarnak s lebegnek tova

a meder, mint tölgyfarügyek csillaghaja
úszott és végül a kőbe zárult

azután, a kardfogú tigrisek és
a törpelovak századaiban

a szubtrópusi erdőkben bodzabokrok
és kámforfák közt itt, ahol házainkban élünk

Jobban látunk a víz alatt
Jobban látunk ha betegek vagyunk

Lemerülök a hús vízbe, felkavarom az iszapot,
szemcsék lebegnek lassan, ásványok,

mint a tölgyfarügyek csillaghaja úszik
a borostyánban harmincmillió éven át, csillámként

a türkiz tó vizében, ha lemerülök, minden
felkavarodik, befelhősödik, csillámlik

Lantódi-Káliz Endre fordításai

Rafael Alberti (1902–1999) spanyol költő, a spanyol irodalom ún. ezüst korszakának egyik meghatározó alakja.

Sophia de Mello Breyner Andresen (1919–2004) számos díjjal kitüntetett portugál költő és író.

Tua Forsström (1947–) svéd nyelven alkotó finn író- és költő.



Anatolij Gavrilo

Nincs hová menni

Álmosnak, betegesnek tetszett. Fekete pulóvert viselt. Átadtam a levelet. Leült a díványra, és nekifogott olvasni. Szemüveget hordott.

Háttal ültem az ablaknak, amely mögött zúgott a fagyos márciusi szél és fényesen tűzött a nap.

A szobát por és füledt levegő ülte meg. A szellőztető ablakszem zárva volt. A fűtőtest bordái közül kikandikáltak a lyukas zoknik és talpbélések.

Hosszasan olvasott, kétszer is átrágtta magát a levélen.

Nálam akadt egy üveg sör. Megkínáltam vele. Előteremtett két poharat. Azt mondta, kristályból vannak. A poharam fenekére odaszáradt valami maradékféleség.

Az asztalon, amelynél ültem, a poros könyvek és régi újságok kupacai között állt valamiféle műanyagból lévő, zöldbe játszó, sáros ízé.

Tudatta velem, hogy ez inhalálókészülék, és ő belélegzi az eukaliptusz páráját.

A falra nyári tengert ábrázoló akvarellrajz volt szegezve.

Azt állította, a rajz eredeti. Nekifogott mesélni a rajz alkotójáról, még hozzá olyan hanglejtéssel, hogy én már valósággal nagy alkotó kiváló munkáját láttam magam előtt, és nem holmi siralmas utánzatot.

Emlékezetébe idéztem, hogy feleletet várok a levélre.

Erre ismét nekifogott tanulmányozni a levelet.

Most már kezdtem ingerült lenni.

Még be kellett mennem Pucskovhoz.

Közöltem is vele.

– Persze, rögtön, rögtön válaszlok – felelte, s közben le sem vette szemét a levélről, amely csak néhány sima, konkrét tételt foglalt magában.

– Tehát nem osztod a szerkesztőbizottság álláspontját? – kérdezte végül.

– Így van – hagytam helyben.

– Úgy gondolod, hogy az ő álláspontjuk zsákutcába visz?

– Igen, úgy gondolom.

– Jó, akkor kíséreljük meg más oldalról megközelíteni.

– Jó, kíséreljük meg.

– Rendben, képzeljünk magunk elé, mondjuk, egy erdőt. Legyen téli erdő. Sehol egy lélek. Csönd van. Téli nap ragyogja be az erdőt, nyomok a hóban. És képzeljünk magunk elé befagyott folyót, mezőket, dombokat, szakadékokat. Az úton Belarusz márkájú traktor fut zötykölődve utánfutóval – s az utánfutót megrakták szalmával. Az sötét, tavalyról maradt meg. A fán harkály ül. Száraz fa ez, a harkály szereti. A „Ráknyak” karamellre hasonlít, meg a matrózra az árbocon, és az ötvenes évek végi divatmajom hosszú nyakára kötött rikító nyakkendőre. Te pedig, lám-lám, ott állsz e fa alatt és a harkályt bámulod...

Semmit sem értettem a monológjából.

Arra jutottam, hogy egész egyszerűen bohóckodik.

Már nem maradt senki, akihez el lehetne menni.

És nem is megyek sehová.

Arató János fordítása

Alekszandar Prokopiev

Ezt a mesét ne meséljük békacombevés közben.

A zarándok, a suszter és a bolond

Egy zarándok, egy suszter és egy bolond együtt indultak hosszú vándorútra.

Mindegyiknek megvolt a maga oka, amiért útnak eredt. A zarándok többéves lelki munkáját akarta megkoronázni a Célba érkezéssel. A suszter azt gondolta, a zarándoknak, és más zarándokoknak is, a sok gyaloglásban elvásik majd a cipője, s szükségük lesz valakire, aki megjavítsa vagy új cipőt adjon el nekik. Tisztes árért, természetesen. A bolond meg azért indult útnak, mert végre társasága akadt.

Így mentek egy napot, kettőt, míg a bolond végül elfáradt. Szólt hát a zarándoknak, ugyan vinné őt vagy tíz kilométeren keresztül, amíg kipiheni magát. A zarándok azt gondolta, a Mindenható küldte neki ezt a jelet, hogy próbára tegye a hitét, hát belement a dologba. Vitte is a bolondot nem tíz, nem húsz, hanem harminc-egynéhány kilométeren keresztül, görnyedve terhe alatt, de zokszó nélkül szívében, míg csak a cipője teljesen el nem vásott, s talpát a kövek össze nem szabdalták. Akkor a suszter, tisztes árért, egy majdnem teljesen új cipőt ajánlott fel neki; a zarándok az ajánlatot hálásan el is fogadta, s az árat duplán megfizette.

Továbbhaladtak tehát. Egy kis tóhoz értek, vagy inkább tócsához, amely teli volt ebihállal, s néhány béka is lakott benne. A legnagyobb béka volt a királynőjük, aki varázserővel

is rendelkezett. A békakirálynő egy nagyobb kőre felugorva szemlélte a három vándort. A suszter el akarta kergetni, de a zarándok e szavakkal állta útját: – *Ő is Isten teremtménye, akár csak te vagy én.* A bolond meg ezalatt belegázolt a tócsába, és így szólt a békához: – *Teljesíted a kívánságokat?* – A béka nyugodtan, mintha számított volna a kérdésre, így felelt: – *Hát tulajdonképpen, igen. Hárman vagytok, mindenkire jut egy kívánság.*

Először a suszter nyilatkozott: – *Én egy manifaktúrát kérek (egy kicsit összekeverte a „mani”-t és a „manu”-t).* A zarándok rövid gondolkodás után ünnepélyesen kijelentette: *Nekem az egyetlen célom az, hogy elérjem vándorlásom Célját. Mennél hosszabb és mennél inkább nehézségekkel teli az út, az én érdemem is annál nagyobb lesz.* A bolond meg a szemét kidüllesztve, mint egy béka, így kiáltott: – *Én politikus akarok lenni!*

A susztert hazaérve egy „Manifaktúra” feliratú épület várta. Bizonyos idő elteltével a kézi cipőkészítésről átnyergelt a használtautó-kereskedésre.

Sok év múltán hazatért a zarándok is: megöszülve, ráncosan, betegen, de boldogan. Néhány otthon töltött hét múltán mosollyal az arcán halt meg.

Amikor a bolond hazavergődött, a ház előtt a legmodernebb limuzin várta egyenruhás sofőrrel, a limó mögött még egy autó parkolt, két borotvált fejű, öltönyös alakkal (akik azonban

nem sofőrök voltak). Így hát, a bolondból politikus lett. Választói egy második négyéves mandátumot is megszavaztak neki. Időközben, amint már tudjuk, a zarándok meghalt, a suszter pedig a bolond jó barátja és munkatársa lett.

A bolond egy palotába költözött át, az ún. dombtetői rezidenciába, a város legelőkelőbb részébe. Szépen éldegélt ott, csak a békák gyűltek minden este a palota köré, és brekegtek, csak brekegtek, bre-ke-ke, bre-ke-ke...

Ezt a mesét ne meséljük állott víz közelében.

Kígyócska

A kígyócskát még magányossága kezdetén találta. Mostanra, öt közösen eltöltött év után olyan bizalom alakult ki köztük, ami csak az egymáshoz igazán közel állókat jellemzi. A kígyócska a tenyeréből evett, fakó, de még mindig jó meleg bundája zsebében szundikálva elkísérte erdei sétáira, s ha kisütött a nap, kúszva követte. Téli éjszakákon hosszan, nyugodtan aludt ágakból, levelekből, mohából rakott kis fészken összetekeredve, melyet a tűz mellé készített el neki.

Tarka kis kígyó volt, legfeljebb tíz centiméter hosszú. Élvezte, amikor az állat kis nyelvvel vígan sziszegve felmászott a karjára, szerette nézni azt is, ahogyan a prédáját leste, vadásztáncot lejtve a transzba esett bogárka körül.

A második év vége felé kezdte tanítani, hogy megértse a füttyentését. Addigra az állat már megismerte a hangját, de most azt próbálta neki megtanítani, hogyan különböztesse meg egymástól a füttyentés különféle módozatait: egy éles, rövid füttyentés azt jelentette: „gyere ide”, egy hosszú, elnyújtott fütty jelezte, hogy ennivalót hoz neki, két egyforma füttyentés egymás után annyit tett: „ágaskodj felfelé”, s ilyenkor a kígyócska a fejét és a teste egy részét a földről felemelve ide-oda ringatózott a levegőben.

Legjobban az tetszett neki, amikor elrejtette előle a pipát. A feladat összetett volt – az egy rövid és egy hosszú füttyentés több, egymással összefüggő tevékenységre szólított fel: a kígyócskának meg kellett találnia a pipát, a fogacskái közé kellett szorítania és odahoznia neki. A pipán a kígyócska szája nedves nyomokat hagyott – beszippantva ezt a párat, gyengédség költözött belé.

Öt év után azonban a magány kezdett számára terheissé válni. Míg szórakozottan simogatta a kígyócska tekergő testét, a hibát magában vélte felfedezni. Lehet, hogy megsértették, az emberek talán gonoszak voltak hozzá, de neki nincs joga ilyen sokáig haragudni rájuk. Nem szabad elfeledkeznie a gyermekkor és a fiatalság szép napjairól. Nem szabad elfelednie, hogy egykor őt is szerették, s hogy néha ő is megsértett másokat, hiszen ő is csak ember.

Elhatározta, hogy visszatér a városba. Felöltötte bundáját, és a kígyócskát a zsebébe csúsztatva útnak indult. Az első házakat meglátva szinte szaladni kezdett.

A várossal szembesülve mégis újra érezte magában azt a láthatatlan féket, amelyet érzett mindannyiszor, amikor magányossága idején barlangjából leereszkedve a városba

ment enivalóért. Önkéntelenül újra rátört az érzés, hogy kifogy a levegőből. A város fojtogatta.

El-elkapta a szembejövők csodálkozó-lenéző tekintetét. Bozontos haja szakállal benőtt arcába hullott, rongyos, fakó bundájából úgy állt ki a két keze, akár két rozsdásodó lapát. Minden erősebb zajtól összerendezte; a városlakók szemében a koldusoknak azon fajtájához tartozott, akik alkonyatkor tűnnek fel a kukák környékén, és folyton körbetekintve, mint az éhes kutyák turkálnak a szemét között.

Mire a kávézóhoz ért, már úgy remegett, mint egy részeg. Csak az utolsó pillanatban, az ajtóban jutott eszébe, hogy a kígyócskát kivegye a zsebéből, az villámgyorsan tovasiklott a járdán és behúzódott a ház falában lévő résbe. Ott, mélyen a kő hűvösében, megnyugodott. Barátja nyugtalansága őt is nyugtalanná tette. A sötétben ösztönösen védve érezte magát. Várt.

A kávézóban a tulaj meg a bent ülő öt-hat vendég egy futballmérkőzést hallgatott a rádión. A kommentátor visító, eunuchszerű hangja, az izzadt férfiak hangos gesztikulálása és káromkodása a legtávolabbi asztalig űzte. Összekuporodott a széken, széles tenyerét a fülére tapasztotta. Saját bőrének érintése lassan megnyugtatta.

Csak ekkor vette észre a szomszéd asztalnál ülő férfit. A közvetítést hallgatóktól elkülönülve, nyugodtan figyelte az utcát a kávézó kirakatüvegén keresztül. A mellette lévő széken két bot hevert. Amikor feléje fordult, a férfi elmosolyodott: – *Szép napunk van ma...*

Aztán tovább beszélt, csapongón, de természetesen – a tavasz ébredéséről, a városok szennyezettségéről, a valódi kommunikáció lehetetlenségéről. Ugyanaz a keserűség, a tömeggel szembeni megvetés érződött a szavain, mint amit ő is érzett.

Először csak bólogatva helyeselt, aztán egy-egy szóval – „Igen”, „Így van”, „Én is így gondolom” – fejezte ki egyetértését, majd amikor amaz az emberi kapcsolatok sivárságáról kezdett beszélni, hevesen bekapcsolódott a monológba: – *Hol találsz itt őszinteséget? Az emberek önzőek, csak a saját érdeküket nézik.*

Öntudatlanul is közelebb húzódtak egymáshoz. Nekitámaszkodott a másik asztalának, s amaz is felé hajolt. Ekkor hirtelen kiszaladt a száján: – *Mutatnom kell magának valamit! Egy igaz barátot!*

Míg a másik jóindulatúan, szinte vidáman nézett rá, ő – élesen és röviden – füttyentett egyet. A közvetítést hallgatók dühösen fordultak feléjük.

A kígyócska nem reagált. Soha nem hívta még be egy helyiségbe, ahol más emberek is voltak. Megtanulta, hogy óvakodjon tőlük. Úgy döntött, a rejtekhelyén marad.

– *Hallgass rám!* – kérlette. – *Gyere elő! Csak most az egyszer!* – Még egyet füttyentett, a hívás most kétségbeesett könyörgést fejezett ki. A vendégek káromkodással nyugtázták az éles hangot, a tulaj meg rácsattant: – *Fogd már be! Nem látod, hogy a meccset hallgatjuk, te nyomorult!*

A férfi a szomszéd asztalnál a füle tövét vakargatva így szólt: – *Elnézést, de nem igazán értem.*

Ebben a pillanatban a bejárati ajtó alatti résen át előbújt a kígyócska feje. Szívét melegség öntötte el.

– *Itt van* – suttogta –, *már jön is.* Ám a következő pillanatban a szomszéd asztalnál ülő férfi arcán, akár egy lassított felvételen, a kíváncsiságot felváltotta az undor, s keze fenyegetően megmarkolta a botot...

Czinege-Panzova Annamária
fordítása

Peter Sloterdijk

Gyorsfénykép Nietzsche-ről

Friedrich Nietzsche nevének hallatán a demokratákat bosszúság fogja el, a tudósok sületlenséget emlegetnek, de ez a név még mindig megdobogtatja a művészek és a revizionisták szívét. Maga Nietzsche rakta le műve egyenetlen befogadásának alapjait azzal, hogy egyesektől többet vesz el, mint amennyit adni tudna, másoknak meg többet ad, mint amennyit elfogadni tudnának. Így hát az egyik fél el van ragadtatva, míg a másik aggályoskodik. Ha Nietzsche egyfelől a közerkölcs komolyságának hagyományos világnézetét meg is rendítette, másfelől esztétikai komolyságot adott a világnak, amelyet megragadni még azoknak is nehéz, akik pedig szívesen hivatkoznak rá a maguk igazolására. Nietzsche ellenségei és barátai egyetértenek abban, hogy műve egyfajta művész-metafizikaként határozható meg: egyként elismerik, hogy esetében az esztétikai világszemlélet kultúrtörténeti fordulópontjáról van szó. Ám mindkét félnek nehezebbre esik azon kérdés megválaszolása, honnan kapja evolúciós súlyát ez a titokzatos, dicsőítésekől és fenntartásoktól terhes esztétikai világszemlélet. Idézgethetjük a lét esztétikai igazolásának képletét, ahányszor csak akarjuk, mindezzel csupán egy látszólag veszélyes szójátékot űzünk, amíg meg nem világosodik előttünk, mennyiben lehet számításba venni az esztétikai minőséget a legkomolyabb dolog, az emberi élet egésze igazolási alapjaként. Az esztétikai világnézet Nietzsche számára nem a könnyelműség szabadjára eresztését jelenti. A művészek és egyéb soha fel nem nőtt emberek valami jutányos, akciók etikára irányuló igényét sem elégítheti ki. A realitás elvének megrögzött pártütői Nietzsche-nél nem találják meg a számításukat. Mert az esztétikai minőség fogalma alatt Nietzsche fölfedezi a vészhelyzetek másik látásmódját, amelyekről a háborús vészhelyzet hagyományos kultúrája klasszicista sztereotípiáival együtt mit sem tud. Az antik városállamok és a modern nemzetállamok ifjúsága persze elég komoly, ha úgy hozza a sors, hogy életével és vérével kell megvédenie hazája érdekeit.

Ám Nietzsche messze túlpillant a katonai és állami vészhelyzetek láthatárán; azzal, hogy saját életének alakulását példaszerűen vizsgálja, fölfedezi az önmegvalósítás komolyságát, amely önmegvalósításért az individuumnak önmagával és sorsával keményen meg kell küzdenie. A végletekig hangsúlyozva világítja meg Nietzsche az eddig alig hangsúlyozott tényt, hogy a feladat nem egyéb, mint hogy a saját életünket a nyersanyagyszerű állapotból ki kell mentenünk, egy *sui generis* művé kell alkotnunk, és e harc pedig élet és halál kérdése lehet. Ezért ő végelemzésben inkább lelki vezető, mint pszichológus, még akkor is, ha lélektani zsenije a XX. század bejáratánál mintha a pszichológia monumentális őralakjaként tornyosulna: magának Sigmund Freudnak, a pszichologizálás előhírnökének, a maga idejében jó oka volt tagadni, hogy Nietzsche kapuján jutott át a saját területére.

Nietzsche a modern ember lelki vezetőjeként a nagyszerű kísértés vezéralakja, hogy tehetségünkől és jellemünkől pompás életművet alkossunk.

Olybá tűnik, hogy Nietzsche itt a saját nehéz életéből adódó tanulságok levonásánál sokkal többre vállalkozott. Pedagógiai-lelki vezetői impulzusaival a modern világ nevelési viszonyainak évszázados változásaira ad választ. Szociálpszichológiai szempontból a modernséget az individuum nevelésének befejezhetetlenségeként határozhatnánk meg: csak évről-évre vannak, érettség nem létezik immár. Éppen ezért a szülők és nevelők szisztematikusan sohasem „készülnek már el” növendékeikkel, és pedig azért nem, mert maga a kész világ, amelyre a nevelői alkalmazkodás előmozdításának munkája támaszkodott volna, az állandó dinamizálás folytán szétforgácsolódott. A nevelés mint a világ és az ifjúság összecsendítése üresben jár, és aki a saját tényyszerű eredményeit végérvényesen próbálja beállítani, mint valami nietzschei „utolsó ember” (lásd: *Ím-ígyen szóla Zarathusztra*), az a filozófus mélységes megvetésével találja szemben magát. Ami Nietzschénél esztétikai világszemléletként előbukkan, az nem egyéb, mint erős lelki vezetői program a posztklasszicista, az emberiséget megsokszorozó stratégia korszakára. Arra a szükségyszerűsége ad választ, hogy a modern individuumoknak eddigi nevelésük láthatárán túl kell tekinteniük. Nietzsche balemlékezetű szava az emberfölötti emberről e kontextusban nem jelent egyebet, mint felhívást arra, hogy az emberi félkész termék-ből anyákat és tanárokat kell küldeni a világba, hogy ott egy önmagát művelő, önmagát állandóan továbbképző én-műalkotást hozzanak létre. E programból logikusan következik az önmagunk megismeréséről az önmagunk megvalósítására való áttérés.

Akinek mindez túlságosan magasröptű volna, az gondolja meg, hogy száz évvel Nietzsche után maguk a szakszervezetek szintén állandóan az élethossziglani továbbképzés szükségességét prédikálják. Ha az emberfölötti ember fogalmából a vallástörténeti elemet elvonjuk, akkor automatikusan a tanulás társadalmának fogalmához jutunk. Mindenesetre ebben a sajátosan nietzschei túske, az isteni individualizálásra való buzdítás, hatását veszítené. Efféle individualizálás újból érvényre juthat a radikális elit koncepció visszatérése folytán, amelyet nem semlegesíthet egy rosszul működő emberfölötti ember-piac vagy művészet-piac. Mindennek azonban manapság égen-földön semmi nyoma, ha ugyan tekintetbe nem vesszük a világviszonylatú sztárrendszer öntömjező isteneit, akik bohócok inkább, mint azok, akik inkarnációinak látszani akarnak.

Mindezen körülmények között, Nietzschét, a veszedelmes gondolkodású emberi magasra törekvés elmagányosodott mesterét, afféle háziasított szerzőnek tekinthetjük. Mindazonáltal művének egyik legexponáltabb pontján önmagának a bohóc nevet követeli. Ilyen premisszák alapján – és csakis ilyenek alapján – tekinthetjük az emberfölötti ember tantételét a világot előmozdító hasznosság és sürgősség gondolatának. Rámutat, hogy az aktuális kultúrának egy nevelési és önnevelési rendszert kell föltalálnia, amely a világviszonylatban általánosan alkalmas individuumokat megfelelően nagy számban tudná előállítani. Ilyen önnevelő és öntenyésztő forradalom nélkül az aktuális emberiségnek semmi esélye felmerülő problémái megoldására. Arról volna szó, hogy az önnevelés vészhelyzetét összhangba kellene hozni a környezetvédelmi vészhelyzettel. Ami Nietzschét illeti, ő művének döntő fontosságú pontján saját munkáját az értékek átértékeléseként írta le. E képlet kultúrforradalmi relevanciája kimeríthetetlen, még akkor is, ha eddigi értelmezései, Nietzsche

önértelmezésével együtt, nem voltak kielégítőek. Nietzsche átvette az „érmét újraverni” antik cinikus motívumot, hogy aztán keresztényellenes fordulatot léptessen életbe; mint tudjuk, Nietzsche reformatori álma az volt, hogy az egészség ellenforradalmát robbantja ki a *morbus metaphysicussal* szemben, amely a nyugati világot Szókratészról és tarsusi Páltól kezdve szorongásokkal verte béklyóba. Aki az érmét újra akarja verni, annak át kell írnia a szövegeket, a platónit ugyanúgy, mint az Újtestamentumét. Nietzsche legfontosabb hatását a tehetségének köszönhetjük, hogy a szent írásoknak komolykodó paródiák segítségével egymásnak ellentmondó, meglepő jelentéseket tulajdonított. Régi szövegeket új dallamon énekelt és régi dallamokra új szövegeket írt. Parodista zsenije a beszéd minden hagyományos műfajának minden alacsony és magas hangfekvését szétrobbantotta. Bohóc-vallásalapítóként újra megtartotta a hegyi beszédet és újraírta a Sinai tábláit; anti-Platónként a nagy magasságokba felszárnalni készülő léleknek földi erő- és hatalmi vezérlést írt elő. Kétkedhetünk benne, hogy általános siker koronázta-e szövegátírásait és erőátírányításait. Ám mindmáig eldöntetlen és fontosabb, mint valaha az a nietzschei kísérlet, hogy a morális törvények szellemét a jelenkornak megfelelően kell újrafogalmazni. Talán tanulhatunk valamit Nietzsche parodista művészetéből a táblák újraírását illetően, amelyekben majd a *homo sapiens*, e szorgos állat túlélésének szabályai olvashatók. Bebizonyosodhat, hogy az értékek átértékelése és a hűség a földhöz azok a feladatok, amelyek megoldása ugyanazt a célt szolgálja.

Romhányi Török Gábor fordítása

Anatolij Gavrilov 1946-ban született az ukrajnai Mariupolban. Írói pályája 1989-ben indult. A közölt novella a *Berlinszkaja flejta (Berlini fuvola)* című kötetében (KoLibri kiadó, Moszkva 2010) jelent meg.

Alekszandar Prokopiev (1953–) az egyik legismertebb és legelismertebb kortárs macedón író. esszéista, az összehasonlító irodalomtudomány doktora. Belgrádi egyetemi éveit alatt az Idoli nevű legendás zenekarban játszott.

Emberke (mesék a bal zsebemből) című novella- ill. „mese”-kötetért megkapta a Balkanika 2010 irodalmi díjat.

Írásai, könyvei tucatnyi nyelven olvashatók, magyarul is jelent meg fordítás tőle.

Peter Sloterdijk (1947–) filozófus, szociológus kritikus, kultúrtörténész és esszéista. Az 1980-as évek óta mintegy hatvan kötetet adott ki. 2001 óta a Karlsruhei Formatervezési Egyetem rektora; a ma élő leghíresebb, legnagyobb hatású német filozófusok egyike.

Esetében a legmélyebb gondolkodás kifinomult irodalmi igényességgel párosul. Magyarul eddig két műve jelent meg.

Kányádi András

Giacomo Casanova nyolc levele Faulkircher uramhoz

1791. december tizenegyedikén Karl Wiederholt, Waldstein gróf futárja, botlat támad Casanovára a duxi utcán. Felbujtója Georg Feldkirchner nyugdíjas katonatiszt, a gróf asztalnoka, akivel a könyvtárossá lett velencei már három éve hadakozik. Január tizedikén a sértett huszonegy levelet ír ellenségének, ezekben részletesen beszámol meghurcoltatásáról. Bár a levelek a fiókban maradnak, igazi címzettjük, az Olvasó, kétszáz év elteltével is gyönyörködhet Faulkircher uram és cinkosa, a csirkefogó Viderol gaztetteiben. Magyarul újdonságnak számító fordításunk válogatása az események nyomon követhetőségére törekszik, széljegyzeteink pedig a casanovai (levél)írás különféle funkcióit próbálják felvázolni.

Első levél. Rendes körülmények között, Faulkircher¹ uram, semmilyen közös ügyünk nem akadt volna a duxi kastélyban, ahol én könyvtárosi, ön pedig asztalnoki tisztségben teljesít szolgálatot; de a rendkívüli ma annyira divatos, hogy nem győzünk rá eléggé felkészülni.

Ön három gyalázatos bünténnyel gázolt becsületembe, és mivel az a céloom, hogy az ön pere annak rendje és módja szerint jogi keretek közt folyjon le, nem emelhet az ellen kifogást, hogy legelőször is a közönséget tájékoztatom, e pártatlan bírát, akinek nem csavarhatja el a fejét, mivel efféle hőstett véghezviteléhez nem áll rendelkezésére elegendő, Waldstein gróf úr pincéjéből származó bor. Döntse el hát a nagyérdemű, valóban gyáva senki-e ön, valamint azt is, hogy tisztában van-e a becsület törvényeivel.

Bátorság hát, Faulkircher uram, válaszoljon e levelekre; de legyen önben elég tisztesség válaszát franciául, latinul, olaszul vagy akár spanyolul megküldeni, ahogy magam is vagyok annyira becsületes, hogy leveleim németül postázom. Fizessen, ahogy én, ön is egy fordítót, és ne féljünk tudatlanságunkat megjelentetni, ön a világegyetem összes nyelvén, én pedig németül. Amúgy nem e csekélység az ön legnagyobb bűne. Képmásomat goromba és megalázó módon függesztette ki, kénytelen lesz hát elviselni, hogy olyan törvényekre hivatkozzam, melyek ön felett ítélkeznek.

Az összes jelentéktelen cirkalommal, amelyet a levelek végére szokás biggyeszteni, maradok az ön...

¹ A Georges Coppel gondozta kiadást használok: *Lettres écrites au sieur Faulkircher par son meilleur ami, Jacques Casanova de Seingalt*, L'Echoppe, Caen, 1988. Casanova névválasztása, gyatra némettudása ellenére, tudatosságról árulkodik: lusta semmittevőnek ábrázolja ellenségét, aki bizonyára hasonló véleménnyel volt róla.

Második levél. Bár sohasem tudtunk egymással társalogni, mivel ön csak egy hibás német nyelven gagyog, legalább látszólagos egyetértés honolhatott volna közöttünk, Faulkircher uram, ha a betű kultúráján vagy jó társaságban csiszolódik, ahol az ember megismeri az erkölcs és a becsület törvényeit; ám ön nem volt ily szerencsés. Abban a korban, amikor én írni-olvasni tanultam, ön már katonáskodni kényszerült, ezért a testőrség és a kaszánya életterében nem ismerhette meg az érzékenység mibenlétét. Így nem állt módjában farragatlanságától az értelmet tágító tudományok elsajátítása révén megszabadulni, sem tanult emberek társaságában kiművelődni, nem nemesíthették szellemét épületes olvasmányok, s a társasági élet tisztességet és erkölcsöt illető szabályaihoz sem igazodhat, ahogy nekem sikerült, szegénységem és szerény származásom ellenére. Ezért legalább annyira szánom önt, mint amennyire gratulálok magamnak, hálát adván a sorsnak és a szerencsének, hogy ezeket az értékes előnyöket biztosította számomra, melyeknek köszönhetően oly magasan ön fölött állok. Egyébként szolgálati kötelességének eleget téve ön oly remekül kamatoztatta tehetségét, hogy ötvenéves korára elérte a tiszteletré méltó alhadnagy fokozatot.

Miután e nemes rangot megszerezte, a megelégedettség babérajain pihenve ambícióinak megálljt bírt parancsolni: szabadságoltatását és az azzal járó nyugdíjat kérte, sikerrel.² Mindezt egy olyan betegségre hivatkozván, melynek a neve restség, és amely lehetővé teszi a szolgálat alól való kibúvást minden egyes alkalommal, amikor az terhessé válik az ember számára. Az ön által bemutatott igazolványon nevének kellett volna neveznie rokkantságát, de hát a haditanács nem ismer tréfát, s ezért, ha kiderül az igazság, megvonták volna a kétszáz forintos nyugdíjat és az egyenruha-viselés kiváltságát, mely önt Mars összes olyan hívével egyenrangúvá teszi, aki nem asztalnoki minőségben eszi egy külön nagyúr kenyerét. Való igaz, hogy ön nagyvonalúan osztogatja ura pincéjének borát, s a pincéje tárva-nyitva áll nemcsak a Duxban állomásozó tisztek, hanem azok számára is, akik oda hivatalból vagy kedvtelésből látogatnak. Affelől azonban biztos lehet: a tiszt urak tudják, hogy tiltott mesterségét tudatosan űzi, csak azt hangoztatják, nem az ő feladatuk szóvá tenni. Sőt, egyenesen titkolják; ha netán üzelmei mégis Jupiter vagy tanácsa fülébe jutnának, egyenruhája nélkül rúgnák ki önt és elveszítené kétszáz forintos nyugdíját. Igaz, hogy Waldstein gróf úr kárpótolná egy négyszáz forintos apanázzsal, de nem szólítanák önt többé hadnagy úrnak, márpedig ez a cím csiklandozza hiúságát, jóllehet ön egyáltalán nem úgy tiszt, mint a többiek.

Maradok, stb.

Harmadik levél. Faulkircher uram, öt éve, amióta megérkezett Duxba és megpillantott, majd megtudta, miféle beosztásban dolgozom, egyre csak azon törté reménytelenül a fejét, hogy kiderítse, Waldstein grófnak mi szüksége évi ezer forintot pazarolni egy könyvtárosra. Érdekvédelmi buzgalmban meg-

² A hétéves háborút is megjárt Georg Feldkirchnert (1730–1805) 1783-ban nyugdíjazták, hópénzét a prágai hadirokkantak kasszájából kapta, 1787-től azonban Waldstein szolgálatába lépett, amiért elesett volna a katonai szervek támogatásától. Emiatt a gróf „meghívott vendég”-eként szerepelt a kastély nyilvántartásában.

próbálta rávenni, szabaduljon meg tőlem, ám mivel nem ért célt, azt a ravasz tervet dolgozta ki, hogy temérdek bosszúságot és kellemetlenséget okoz nekem, amelytől oly mértékben megcsömörölöm, hogy saját elhatározásomból felmondok. Az első két esztendőben ez nehezen ment, mivel olyankor, ha a gróf úr nem tartózkodott Duxban, egyedül étkeztem a szobámban, saját költségesen, így nem nyílott alkalom összetűzésre; de sajnos, miután a lipcsei Hilscher könyvkereskedő négyezer forinttal becsapott,³ és arra kényszerített, hogy jövedelemem feléről lemondjak, kénytelen voltam elfogadni a gróf úr kegyes ajánlatát, hogy távollétében a személyzettel étkezzem, s e végzetes kedvezmény következtében találtam magam szemben olyan alakokkal, mint ön. Ez a körülmény tette ön számára lehetővé, hogy szép lelkéhez hasonlatos nyomorúságokat kövessen el irányomban, hol közvetlenül, hol közvetetten; hiszen számár létére szeret oroszlánbőrbe bújni és természetével ellentétes módon viselkedni. Az ön számára sajnálatos módon a számfül vége mindig kikandikál, lehull az álarc és megmutatkozik valódi turpissága. Kezdetől fogva felismertem a magafajta alakok természetét, mely álnok, alattomos és vaskos tudatlansága ellenére fölényeskedik. Eltökéltem: úgy teszek, mintha nem látnék át a lelkén, s ezzel sikerült is megtévesztenem, mert – vallja csak be – azt hitte, valamennyire becsülöm, más szóval némi tisztelettel adózom önnek. Hát ki kell ábrándítanom. Mindig is tudtam, ha egy olyan országban lennék, ahol a párbajt eltűrik, és az első rajtam esett sérelem miatt karddal vagy pisztollyal kérek elégtételt, dermedt félelmében Viderol barátját hívná segítségül, hogy meggyilkoljon. Minden, amit 1790 szeptembere óta elkövetett, megerősít jellemének kiismerésében és feljogosít e feltételezésre.

Hatodik levél. Engedje meg, Faulkircher uram, hogy figyelmébe ajánljam a gazfickó Viderolhoz fűződő barátságáról kialakult közvéleményt. Ez a semmirekellő, aki most huszonhárom-huszonnégy év körül lehet, tizennyolc éves koráig istállóban töltötte életét és gazdája parancsára gyakran megfenyítettet. Első szerelmi története közismert... és inkább szánni való, mint elítélendő, hisz éhenkórász lévén, lányos külsejével nehezen tudott volna ellenállni az aprópénz csábításának, melyet a Németországban és Itáliában előforduló szodomiták csörgettek. Angliából való hazatértekor Waldstein gróf úr, az ön jelenlegi alkalmazója, Viderol lakóját futárrá nevezte ki, s ezzel a cselédasztalhoz fogadta. Ez az aljas egyén, akit minden becsületes ember megvet, több tiszttel is szemtelenkedett, mint azt ön is jól tudja, s egyikük, még nála is megvetendőbb, Bacchus miatt szemet hunyt gyalázkodásai fölött, sőt, aljassága odáig vitte, hogy nyilvánosan mutatkozott egy kocsiiban a jobbján feszítő Viderollal.

Miként arról ön is értesült, barátja a konyhalánytól nyavalyát szerzett, melyet, ahogy az orvos elmesélte, továbbadott a derék erdősz szegény lányának, aki ennek következtében kiszenvedett.

³ Casanova élete fő művének az *Icosameron* című utopisztikus regényt tekintette. A saját költségén Prágában kiadott és a lipcsei Hilschernél forgalmazott mű teljes anyagi csődöt hozott, kétezer (és nem négyezer) forintos adósságát a gróf fizette ki, de ennek fejében Waldstein távollétében a cselédkonyhán kényszerült étkezni. Éves jövedelme egyébként nem érte el a félezer forintot sem.

Ez még csak amolyan semmiség lenne, de ugyanaz a személy, akit ön oly rendkívüli módon pártfogol, álkulcsot fabrikált, mellyel a kastély összes szobájába behatolhatott, így a könyvtáramba⁴ is, ahonnan valószínűleg ellopta azokat a könyveket, amelyeket majd hiába fognak keresni a polcokon. Ön tudja, hogy a lakatos jelentette fel, mégis megvédte, senki sem tudja, miért, engem kivéve. Egy ilyen csirkefogó csakis önnek lehet barátja, az ön természetellenes szenvedélye miatt, melyet ildomosabb lenne jobban titkolni. Ez egyébként az általános vélekedés, és ha téves is, ennek egyedül ön az oka, mivel Viderol *páciensnek*, ön pedig *agensnek* tűnik. Én nem szólok semmit, bár igen jól tudom, csak azért szereti Viderolt, mert ő az egyetlen ebben a kastélyban, aki inasként hajlandó az ön utasításainak eleget tenni, s ezek a cselekedetek ugyanolyan gyalázatosak, mint az azokat kiváltó utasítások.

Nyolcadik levél. Az ön gaz Viderolja, igazi hóhérsegéd, kitépte képmásom az egyik művemből, ráfirkantotta az ön által tanított jelzővel ellátott nevem, majd kiragasztotta az illemhely ajtajára a saját vagy az ön anyagával, ezek ugyanis a gyalázatos üzekedés miatt könnyen összekeverednek.

Caumont úr, ki elsőként vette észre e gyalázatot, letépte a Viderol által ellopott portrét és elhozta nekem megmutatni. Megkértem, tegyen panaszt. Írt is az elvetemültnek, számon kérve tőle tette aljasságát, de az csak gúnyolódott és élőszóban azt felelte, hogy „tisztelete jeléül cselekedte”.

Megkértem hát Caumont-t, hogy a gondnoknál, azaz önnél panaszolja be, ám Baumauer úrral együtt azt jelentették nekem, hogy ön csak nevetett ezen. Ezért fölkerestem önt Caroline⁵ szobájában, ahol épp a hölgygel és Viszkocsil őrnaggyal kockázott. Kezébe vette arcképem, és hosszas töprengés után azt méltóztatott válaszolni, hogy a tett megvetést érdemel, ám semmi jelentősége, és különben is a legjobb, ha megvárom panaszommal a gróf úr hazatérését, mivel önnek nem áll hatalmában elégtételt szolgáltatni. Erre én azt feleltem, hogy ez bűncselekmény, mire ön, a tudatlanság magasiskolája, nemmel válaszolt, s azt is mondta, elképzelhető, hogy nem is Viderol volt a tettes. Erre én azt vettem ellen, hogy a gazfickó még hancegett is vele, mire ön, nyilvánvalóan meglepetten, hogy nem tartotta be az utasításait, amondó volt, hogy az illető bolond és megvetést érdemel, majd hozzáfűzte, hogy az én helyemben ezt a tanácsot követné. Ekkor én gratuláltam az ön tapintatos becsületességéhez, és megcsodáltam sztoikus bátorságát, mely egy ehhez hasonló esetben lehetővé tenné a gróf igen bizonytalan hazajövetelének kivárását, és arra kértem, hogy legalább a szobámba küldje az ételt. Ezt megtagadta, Faulkircher uram,

⁴ Waldstein gróf könyvtára negyvenezer kötet körül lehetett, Casanova feladata elsősorban az újdonságok, illetve a folyóiratok beszerzéséből állt, kölcsönzéshez nemigen akadt olvasó. Igaz, a családi kéziratokban gazdag állományt maga Schiller tanulmányozta *Wallenstein*jához, s a velencei is átböngészte töredékben maradt hőskölteménye, az *Albertiade* megírásához. A könyvtáros vádaskodása súlyos üldözési mániára vall.

⁵ Caroline Werthmüller a gróf ágyasa volt, akit a sűrűn utazó Waldstein, anyja minden rosszalása ellenére, duxi tartózkodása alatt kitüntettet kegyeivel, bár a hölgy így is csak feleannyit keresett, mint az öreg könyvtáros. A velencei rossz szemmel nézi a gondnokkal való barátkozását; lehet, hogy féltékeny?

és visszautasításából kitetszett aljassága csimborasszója; abban a pillanatban felismertem önben a tett értelmi szerzőjét, és megértettem, hogy kötelessége volt utasításának galád kivitelezőjét védelmébe venni.

Ön egy hétpróbás gazember, akiből hiányzik a legcsekélyebb becsületérzet, erkölcsi tartás és törvényismeret! Biztos vagyok abban, hogy szívesen meggyilkoltatna, de sohasem lenne mersze becsületes kardom elé kiállni, mellyel nemes egyszerűséggel egy egészséges csapást mérhetnék lapított képére, melyet elég megpillantani, hogy felfedezzük benne az álnok lényt, kiből minden cinizmus ellenére hiányzik a józan ész. Maradok...

Tizenkettedik levél. Emlékszik-e arra, hogy három évvel ezelőtt Waldstein gróf urat azzal az elbeszélésemmel szórakoztattam, amelyben a prágai fővágróf igazságot szolgáltatott nekem egy császári dohányügynökkel szemben?

Szokásos szemérmertlenségével kétségbe merészelte vonni az eset hitelességét, s én rájöttem, honnan ered tamáskodása: nem bírta elviselni, hogy a fővágróf olyan nagyra becsül, hogy kész a javamra ítélni. Ifjúkoromban gyalázatos kételkedése miatt betörtem volna a fejét, de most megelégedtem azzal, hogy biztattam, nézzen utána a dolognak Prágában, ahová a grófi ügyek intézésére készült. Hazatértekor kénytelen volt igazat adni, jóllehet igen kényszeredetten, mert látszott, dühös a vágrófra, amiért az kiállt mellettem. Úgy gondolom, s ennek nagy a valószínűsége, ha ön lett volna a helyemben, az ügynök kerül ki győztesen, mivel lapos ábrázatának puszta látványa eleve az ellenfelei igazát erősíti.

Ha tudná, mennyire szánalmas ön, amikor valamilyen tudományos témához hozzászól! Csak egy vállrándítást váltott ki belőlem, mikor két éve az asztalnál ostobán azt mondta, a mechanikus kocka megkettőződését talán meg tudnám oldani, a geometriai kockáét soha.

Nyilván fogalma sincs az egésze, maga szerencsétlen! Akitől ilyesmit hallott, az matematikus lehetett vagy az volt valamikor, ki ebben a nagy műveletben leküzdhetetlen akadályt látott; de ön, tudatlan papagáj, meg tudná-e mondani, mit értünk geometriai duplikáció alatt? Ugyanannyit tud erről, mint Viderolja, kinek ön az apostola. Amikor gazdájától, a gróf úrtól Karlsbadban értesült arról, hogy az én módszeremet több akadémikus is megfelelőnek találta,⁶ s a szász választófejedelem egy aranyórát ajándékozott nekem emiatt, elképedtségében és bosszúságában számár természetébe burkolózott, s Duxba hazatérve még csak nem is köszönt nekem, mivel csak a hasonszőrűeket bírja tisztelni, és beleit irigység mardossa.

Tizenötödik levél. Pályafutása ott ragyog ábrázatán, mégpedig oly tisztán, hogy már első pillantásra és akarata ellenére is szemet szúr. Vén arca ráncos útvesztőjében bosszúállás, aljasság, káröröm és nagyravágyó tudatlanság rej-

⁶ A déloszi problémaként ismert geometriai feladvány – a kocka megkettőződése – a görög antikvitás sokat vizsgált, megoldatlan szerkesztési feladata. Casanova értekezést írt erről, *La solution du probleme deliaque* címmel (Drezda, Meinhold, 1790). Nyilván neki sem sikerült megoldást találni. Apró csúsztatás, hogy páduai levelezőpartnere, Simeone Stratico, az Olasz Tudományos Akadémia tagja elolvasta ugyan az értekezést, de igen tapintatosan elutasította.

tőzik. Csak azért szeret rossz társaságba járni, hogy pöffeszkedjen, ha pedig véletlenül jó társaságba csöppen, megjelenése és magatartása spicli benyomását keltik. Élcelődése, mely azért mulatságos, mert elsőként saját maga mulat rajta, mindig gúnyos és rágalomtól fröcsögő, s gyűlölködő, mindenre gyanakvó elméje gyümölcse. Ennek alapján mondja néhány ostoba, hogy ön elmés, és emiatt fél a kastélyban mindenki öntől, kivéve a rangidős házmestert, az öreg Frigvest, ki goromba és morcos, de megbízható, s bár fukar paraszt, derék ember, ki teszi a dolgát, és önt mindenféle félsz és gátlás nélkül megveti. Még a szobámban történt, hogy az ön fejéhez vágott egy Bayle szótárt; azóta behalhat az ön által keltett lelkiismeret-furdalásába.

Az ön Caroline-ja hallatlannak nevezte az aggastyán bűnét; ez csak természetes egy olyan lénytől, aki rabszolgaként viselkedik, valahányszor meg meri önt szólítani, és nem mulasztja el minden mondatát a kötelező fűszerrel ízesíteni: „hadnagy úr”. Ezért nagyon is előzékeny vele. Lakást utalt ki számára, ahol a hölgy kedve szerint fogadhat bárkit, és nem függ a hóhér Videroltól, akinek a barlangján azt megelőzően át kellett haladnia, hogy bejusson kegyencnöje szobájába, és azt beszéljük...

Gyűlölködő irigységétől vezérelve arra törekedett, hogy egyfolytában zaklasson, nos, ez sikerült; ám gyávasága, mely megóvta kardomtól, nem bírta megvédeni pennámtól; lelepleztem önt és visszanyertem régi nyugalmam.

Egy olyan ember, aki egy rendőrállamban⁷ a törvény kezére juttatja a becsületére törő bűnözőket, ne törődjön többet ilyesmivel. Méltatlan viselkedése a duxi kastélyt botrányos helyszínné változtatta, melyet a bölcsebbje jelenleg elkerül, hiszen a kastélyban és környező utcáin büntetlenül lopnak és gyilkolnak. Minden szerencsétlenség kútforrása egy visszataszító lény iránt érzett mocskos szenvedélye. Egyik nap eltúrte, hogy ez a köcsög előbb üljön asztalhoz, mint a Duxba érkező sorozóhadnagy kadétja, kit egyébként tábornoki fogadtatásban részesített. Én tudom, hogy a hadapród nemesi családból való, és azt gondolom, örömét lelte a megalázásában, mert noha egy nagyúr kenyerét eszi, ön nyíltan jakobinus. Ami a toborzóhadnagyot illeti, katona volt és altiszt, épp mint ön huszonöt éven keresztül, így minden tisztelet kijárt neki...

Gaz ágyasa aznap diadalt ült, ám ön később mégis kénytelen volt őt megalázni: a kastély általános meglepetésére, Ambrosi doktor és neje látogatásakor muszáj volt elkergetnie az asztaltól. Bevallom, én is meglepődtem, és megcsodáltam erőfeszítését, mellyel legyőzte önmagát. A doktor felesége megmondta valakinek, hogy biztos abban, a gaz Viderol nem lesz jelen, s ön ezt megneszelte. Mindazonáltal, hogy ne kelljen visszakoznia, az ő terítke is ott állt. Ostoba húzásán, szegény alhadnagyom, mindenki szánakozott. Gyálázatot hintett gazdája nemes hajlékára, és nyilvánosházat csinált egy olyan asztalból, amely, noha cselédasztal, illedelmes és elviselhető lehetett volna; mert Caroline egy tisztességes hölgy külsejét ölti magára, a szakács és felesége jóra való emberek, s egy másfajta viselkedéssel ön is méltó asztaltárs

⁷ Casanova sohasem táplált túlzott szimpátiát a Habsburg-birodalom iránt: ifjúkorában kitoloncolták Bécsből és öregkorában sem sikerült a fővárosban megkapaszkodnia, ám a franciaországi véres események hatására méltányolni kezdte a Monarchia törvénykezését, mely az erőszakos jogsértés ellen határozottan lépett fel.

lehetne. Elégedett lettem volna, ha józan észről vezérelve, jól szervezi meg az étkezést, és nem lennék azon a véleményen, hogy rossz vásárt kötöttem Waldstein gróf jótékonykodásával. Olyan vagyok, mint egy nemes paripa, akit a szerencsétlenség szamarak közé taszított és rákényszerített az oldalrúgások türelmes elviselésére, mivel közös jászolból kell táplálkoynom. Ha ifjú lennék, bottal látnám el a baját, s bevallom, az öreg házmester bátorságától elpirultam. E derék ember, mikor a fejéhez vágta a könyvet, ügyet se vetett a nyolcvan évre, vagy arra, hogy ön, aki erősebb, letaglózhatja, és alaposan megijesztette. Irigylem hőstettét, de én egy szál karddal szeretném önt a másvilágra küldeni; csakhogy túl gyáva ahhoz, kivénhedt katona léte, hogy akár két perc erejéig is összezsapjunk.

Elfoglult tudatlanságának még ezt is felrónám: ön szerint tévesen vádoló Viderolt, hogy azt írta, megöl, ha sikerül nekem megbüntetését kieszközölni. Ugyan ki mástól jöhetett ez a névtelen írás, ha nem ötöl? Azt gondolja, én találtam ki, hogy vétkét súlyosbítsam? Ön egy szörnyeteg! Tán új sérelmeket kell kiötlennem, hogy mindkettőjüket gályarabságra ítéljék?...

Tizennyolcadik levél. Végül, Faulkircher uram, bemutatta mesterfogását is azzal, hogy megparancsolta hóhérlégény szeretőjének, támadjon rám bottal Dux utcáin, 1791. december 11-én, vasárnap délelőtt tíz órakor. Nem is lehetett volna egyszerűbben: öreg vagyok, fegyvertelen, még a sétabotom se volt nálam, így nem is fejthettem ki ellenállást, csak az előljáró házába tudtam bemenekülni, aki nem tartózkodott otthon.

Tette után a hóhér sietett figyelmeztetni az előljárót, hogy csak az ön parancsának engedelmeskedett, amikor kezét emelt rám, s ez a hivatalnok, akinél panaszt tettem, biztosított, hogy ezentúl a gazfickó békén hagy.

„Hát nem csukja börtönbe?” – kérdeztem. „Ez – válaszolta – a gróf hatáskörébe tartozik.”

Hát azt gondoljátok, hitvány, gyáva lelkek, hogy II. Lipót törvényeit csak úgy áthághatjátok?

Ön az, Faulkircher, aki e szerencsétlen hivatalnokot romlásba döntötte, mert, még önnél is ostobább lévén, hagyta magát ön által befolyásolni. Kénytelen vagyok őt feljelenteni, és előre szánom a családját. De miféle tudatlan vagy korrump bírósági az, aki egy nyilvánvaló bűntény megtorlása helyett a gyilkos hóhér ügyvédje lesz, s közli, hogy a tettes kifogásolja a minősítem? Eh! Tán nincs jogom illetékes helyen hóhérnak nevezni egy megtörtént bűncselekmény elkövetőjét addig, amíg meglakol, s amíg egy jogi vizsgálat be nem bizonyítja, hogy ön az első számú hóhér, s a másik csak parancsát teljesítette vagy sugallatát követte?

Győzött, Faulkircher; mindent elkövetett, hogy elhagyjam Duxot; de nem nyert vele sokat, és meg fogom nyerni a magam igazát. Luser csak Duxban van,⁸ s én találok egy ügyes és független prókátort, ki ellenáll majd csábításainak, egy olyan embert, aki számára a becsület mindennél többet ér, stb.

⁸ Az eset után Casanova rövid ideig Oberleutensdorban (ma: Horní Litvinov), a gróf közeli birtokán húzta meg magát. Luser, a duxi előljáró, valóban nem torolta meg a sérelmet, viszont a hazatérő gróf a rá következő évben elbocsátotta a gondnokot, aki visszatért katonai hivatásához.

Nyolc széljegyzet a Faulkircher-levelekhez

Pamflet. Casanova levelezése igen kiterjedt, levelezőpartnerei közt találunk neves akadémikusokat és ismeretlen dilettánsokat, tehetős grófokat és élelmes szerencselovagokat, nagyvárosi pártfogókat és kisvárosi rajongókat, sikeres írónőt és tudatlan varrólányt, dohogó fogadóst és lelkendező olvasót. A kapcsolattartáson túl az írás gyönyöre vezérli a velenceit, ahányszor csak pennát ragad. A viszonytagságos évszázadok következtében sajnos mindössze egyetlen hiánytalan levélváltása maradt fenn, az is egy vidéki inspektor⁹ buzgalmának köszönhetően. A Feldkirchner asztalnoknak írott, duxi archívumban megőrzött huszonegy levél a pamflet jegyében fogant: gúnyos, lekezelő, sziporkázó, megsemmisítő szöveg.

Vádirat. A jog mindig is vonzotta Casanovát, röpke páduai jogi tanulmányok után a barcelonai börtönben írta meg a velencei állam apologetikáját, a *Confutazionét*.¹⁰ Duxban a személyi jog sérül, vakmerő inzultus után védtelen öregembert támad meg egy bottal felfegyverkezett agresszor, aki ráadásul felsőbb utasításra cselekszik. A városka előljárója azonban nem ítélkezik, a császár törvényeit figyelmen kívül hagyja, továbbra is a bomlófélben levő feudális rendhez ragaszkodik: tegyen a gróf igazságot. A velencei annak rendje és módja szerint pontokba foglalja sérelmeit és az erkölcsre apellál, arról azonban mélyen hallgat, hogy egykor ő is jelentéseket írt az állambiztonsági hatalmaknak.

Krimi. A levélíró apránként derít fényt az ármányos ellenség mesterkedéseire, s legalább annyira foglalkoztatja a gatzett előkészítése, mint a támadásban kulmináló bűncselekmény. A nyomozó szerepét is játszó Casanova saját bevallása szerint már kezdettől fogva átlátott a szitán, s csak alakoskodott az ostoba gazfickóval, mert sokáig azt remélte, Feldkirchner megbékél a gróf kivételezett könyvtárosával. A tettlegességet kiváltó ok végső soron az irigység, melyhez egy förtelmesnek vélt bizonyítatlan deviancia társul, meg egy elvetemült szövetséges, akit a háttérből lehet manipulálni. Némileg meglepő a szerző homoszexualitással szemben tanúsított intoleranciája, korábban egészen más álláspontot képviselt.¹¹

⁹ A prágai születésű Johann Ferdinand Opiz a csehországi Czaslauban (ma: Čáslav) volt pénzügyi ellenőr. Közös barátjuk, Lamberg gróf biztatására kezdett Casanovával levelezni, és rendkívül gondosan minden elküldött, illetve a duxi könyvtárostól kapott levelet lemásolt. A végén csúnyán összekülönböztek.

¹⁰ *Confutazione della Storia del Governo Veneto d'Amelot de la Houssaie, 1769 Amsterdam* (tkp. Lugano). Casanova a velencei francia nagykövet titkárja által publikált, hazája ellen vádaskodó művet cáfolta meg egy háromkötetes, saját állítása szerint negyvenkét nap alatt megírt értekezésben. A velencei hazatérés reményében fogant írás nem az egyetlen vitairata: az *Icosameront* ért, jénai Allgemeine Literatur-Zeitungban megfogalmazott kritikákat is vehemenciával utasítja el.

¹¹ Isztambulban Izmail, Péterváron Pjotr csábításának nem tudott ellenállni. Vö. *Emlékiratok*, II. kötet, 4. fejezet és 10. kötet, 6. fejezet.

Krónika. A levelek rendkívüli helyzetjelentésként olvasandók: a tudósító tényeket mutat be, helyszínt és időpontot jelöl meg, szemtanúkkal konzultál, akikről ráadásul még néhány kiegészítő információt is közlétesz, zárasképp pedig az úgy további fejleményeivel kecsegtet. A duxi mindennapok szűrkeségét megszakító fontos esemény krónikájaként tárul tehát elének a velencei meghurcolása, melyről a lehető legnagyobb nyilvánosságot kell értesíteni, hisz egy nem akármilyen ember ellen történt durva kihágás. Egy fontosabb, és pláne dicsőbb esemény árnyéka vetül a botrányos eseményre, a hajdani lengyelországi párbajé, ahol Giacomo Branicki grófon vett elégtételt, és ezzel az európai sajtó napi szenzációját¹² szolgáltatta.

Fegyver. Casanova párbajhős múltját büszkén hirdeti varsói diadala, pisztolya egykoron a lengyel koronaórt életveszélyesen megsebesítette. A karddal vagy lőfegyverrel vívott párbaj már abban az időben is tiltott műfaj volt, ráadásul sok év eltelt azóta, s az agg könyvtáros nyilvánvalóan harcképtelenné vált. Bár időnként erős kísértést érez ellenfele ráncos képét összeszabdalni, mégis célravezetőbbnek látja az írói tollforgatást. A toll pedig az utókor számára mindenképp hatékonyabb fegyver, mint a kard: a *Duello* sikere¹³ már életében is erről győzi meg, s bár az alhadnaggal folytatott szócsatát túlzás lenne szellemi párbajnak minősíteni, a postázatlan levelek halhatatlan kegyelemdőfést adnak ádáz ellenfelének.

Zsarolás. Faulkircher csapra veri a gróf hordóit, jogtalanul kapja nyugdíját, fajtalanokodik a „gaz” Viderollal, azaz a levélíró csupa olyan dolgot hánytorgat fel, amely miatt a gondnok könnyen bajba kerülhet. Sakkban tarthatná ezzel ellenfelét, mégsem dönt a nyílt zsarolás mellett. Nemeslelkű megbocsátás ez, vagy átmeneti tanácsstalanság a felbujtó személyét illetően? Az is lehet, hogy egyszerűen csak félti az életét. Pedig a revolverezés nem esik távol a velenceitől, Londonban¹⁴ például meglehetősen sikerrel alkalmazta. Kész szerencse, hogy a megértő Waldstein gróf az ominózus eset után nem sokat teketóriázik, kiadja az alhadnagyt útját, és csak a szégyentelen futárt tartja meg szolgálatában.

Műveltség. A származás az *ancien régime* alapköve. Érdekes módon Casanova többre tartja ezt a számára is diszkriminatív rendet,¹⁵ mint a jakobinu-

¹² A bécsi *Wienerisches Diarium*, a berlini *Vossische Zeitung*, a kölni, francia nyelvű *Gazette de Cologne* vagy a londoni *Public Advertiser* egyaránt beszámol 1766. március ötödikének hírhedt eseményéről.

¹³ Az «*Il Duello ovvero saggio della vita di Giacomo Casanova, Veneziano*» a hét lapszámot megért *Opuscoli miscelanei* (Velenca, Modesto Fenzo, 1780) hatodik, júniusi számában jelent meg, de több különnyomata is készült.

¹⁴ A hannoveri lányokkal való kaland (*Emlékiratok*, 10. kötet, 1. fejezet) kíméletlen oldaláról mutatja be Giacomót, aki az éhhaláltól csak azzal a feltétellel menti meg a kisasszonyokat, ha gyöngédségét viszonozzák.

¹⁵ Tanulságos a Sieyès abbé híres, *Mi a harmadik rend?* röpiratát elítélő kézíratos *A francia nép munkájának Egyenlőség* címet viselő fejtegetése, melyben a forradalmár szerzőt „fanatique demi scélérat”-nak, azaz „félíg-meddig gazember fanatikus”-nak titulálja.

sok által hirdetett egyenlőséget, s a műveltséget dicsóíti, mely osztályrészéül jutott. A műveltség teszi az embereket egyenrangúvá, nem a barbár erőszak, ennek köszönheti főúri, értékes levelezőpartnereit, diplomáciai kapcsolatait, könyvtárosi állását. Az írástudó magasan felette áll a barbárságnak, a velencei haragosa viszont csupán egy iskolázatlan altiszt, aki a jó modor és a literatura területén egyaránt betlizik. Érthető hát, miért fitogtatja előszeretettel nyelvtudását, irodalmi, jogi, filozófiai, matematikai ismereteit: az entellektüel nemesi gögje nyilatkozik meg.

Terápia. Casanova az *Emlékiratok* saját bevallása szerint azért írta, hogy leküzdje a duxi magányt, az öregséget, a könyörtelen unalmat. A valójában fióknak készült huszonegy levél bizonyára a gondnok és a futár által vérig sértett öreg könyvtáros indulatait hivatott szublimálni. A szöveg a gyalázkodás retorikájának kis mesterműve, a kíméletlen jelzők, a groteszk jellembrázolás, a fortyogó indulatok és a megsebzett pátosz kézikönyve. Amikor pontot tesz a végére, megkönnyebbülten sóhajt fel, és a kéziratot a kastély emeletén található kis szobájának szegletében álló ládába helyezi, ahol már könyvtárnyi mennyiségű, kiadásra váró, telerótt papiros tornyosul,¹⁶ a töretlen libidó megannyi tanúságtevője.

¹⁶ Az ún. »duxi archívum«, a casanovai kéziratok hagyatéka, ma a prágai Központi Állami Levéltárban található. Teljes katalogizálását egy holland kutató, Marco Leeflang végezte el.



KOROMPAY DÓRA
BUDAPESTI KÖZLEKEDÉS

Emlék az ember

„Az igazi múzeumok a föld alatt vannak.
Az igazi képeket bemészeltte a tisztaság.
Az igazi észak nem olvad.
Az igazi dél halálos napszúrás.”

Dobai Péter: *Tudom*
(*Kilovaglás egy őszi erődből*, 1973)

Dobai Péter új verseskötete nagy kérdéseket feszeget. Mi értelme van az életnek, a sok erőfeszítésnek, szépségnek, ha minden elmúlik? Hogyan függ össze a jelen pillanat és az örökkévalóság?

– *Egyszer azt nyilatkozta, hogy a verseket ajándékba kapja, a próza inkább munka.*

– A vers esetleg egy szép álomban, esetleg nappal egy gyönyörű vidéken vagy egy nagyszerű festmény előtt megvalósul, szinte nélkülülem. Ebben kétségtelenül benne van az én grammatikai, stílári, szókincsvilágom, de az epikai műformákhoz viszonyítva a vers ajándék. Mindig igyekeztem megteremteni az egyébként más-más térben, más-más országban és más-más időben született versek szerves egységét, de olyan is van, amikor ők maguk teremtenek meg egy szekvenciát. Nem feltétlenül tematikus kapcsolat ez, mint például a *Vitorlák emléke* (1994) című kötetemben, amelyben tengerész ifjúságomat írtam le, de valamilyen lelki vagy emléknyom összeköti őket. Szeretem, ha egyik vers visszahangozza a másikat, és megmutatják, hogyan mentem tovább, előre vagy hátrafele az emlékezetemben, időben-térben a korábbi kötetekben megjelenített emlékektől, időségektől és terektől, amiket szerettem. Amikor egy verseskötetet, már lapokban megjelent versekből elkezdek szerkeszteni, akkor kezdődik a munka. De látom, hogy a vállamról a versek úgy veszik le a terhet (és ilyen egy epikai műfajban sincs), hogy nem helyezkednek el teljesen egy síkban, hanem felvesznek nyelvileg és stílárián – sokszor tematikailag is – egy spirált, így adnak dinamikát a kötetnek. Örömmel tölt el, hogy a különböző lapokban publikált versek a kötetben még több kifejezést, még több fájdalmat, érzést, búcsút, emléket hordoznak együtt. Már-már eufórikus fokozatú örömszint, amikor látom, hogy a szerkesztés publikált verseknek – részben az én révémen természetesen – nagy közük van egymáshoz, és megőrizve konkrét jelentés-tartalmukat, elvont, metaforikus jelentés erőterébe lépnek a kötetben. Mint a kardiogramnál a kiugró jelek, nem egyforma erejű lökést, dobbanást adnak, és együttes könyvbe „vetettségükben” így építkeznek, szervesen egyesülnek. Különböző üzenetek, vagy különböző emlékek és fájdalmak – amelyek más-más térben és időben értek engem – együtt szólalnak meg. Bármilyen szép egy szólóban megjelent vers, szárnyakat kap, és égboltot, légteret is a szárnyakhoz, amikor a többivel egyesül.

– *Nagy témája a kötetnek az emlék, emlékezés. „Hová lett a múlt?” – teszi fel a kérdést a címadó versében.*



– Az emlék igazán a búcsúval kezdődik el, és az emlékek révén újra lesz valóság. „Létezésünk legtisztább állapota a búcsú” – hogy csak egy mondatot idézzek az *Önmúltszázad* (1997) című kötetemből. Búcsúzunk, amikor integtünk egy hajó után, vonat után, valaki után, akit igen szeretünk, és lehet, hogy nem látjuk soha többé. De a búcsúnak nem pusztán érzelmi tartalma van, a búcsú egy magatartás és egy méltóság, hogy végleg el tudjunk búcsúzni, mindattól, amitől búcsút venni: lélekcsapás. Nagyon szeretem a könyv borítóját, a feleségem, Máté Mária fotójának felhasználásával Kecskés András festőművész készítette. A cím – *Emlék az ember* – arra a nőre is vonatkozik, aki a könyvből a semmibe néz és nem láthatja a megtett utat, még kevésbé a még reá váró utakat. A lélek keresztútján áll: egy pillanatra? Örökre?

– *Nagyon tetszik témáiban és kifejezésmódjában is a magas kultúra. Műtárgyakról ír, emberekről, alkotókról, reflektál valamire.*

– Nagyon sokat kaptam bizonyos emberektől, városoktól. Az előző kötetben, a *Latin lélegzetben* rengeteg vers van, Mária színes fotóival: Róma, Velence és más itáliai városok, ahol az embert megállítja a messze múlt századok világító fénysugara és mély árnyéka. Minderről gyönyörűen ír Falk Miksa vagy Elek Artúr, ő például azt, hogy Rómában minden él: ma történik több ezer év. Kortárs képzőművészek, festő barátaim sokszor megtisztelnek azzal, hogy én nyissam meg a tárlatukat. Két-három hét elteltével az élmények és a fényképek is megélednek, és az az erő, amit sugároznak: verssé válik. De nemcsak szobor vagy festmény ragad meg, hanem építészeti élmények, városok, természeti szépségek, tengerek is verseket szülő hatóerőként működnek. Nem varázslat, hanem szerencse, hogy verssé tudnak válni mindezek az inspirációs erőterek. Ezek a versek külön időt hódítottak maguknak a világmúlás időfolyamából. Öregkorában sokat foglalkoztatta Einsteint az a kérdés, hogy mi az idő és miért az idő, hiszen a TÉR elvileg létezhetne idő nélkül is. Sajnos ezt tapasztaljuk meg életünk múlásával is. Einstein végül arra az igen szellemes következtetésre jutott, hogy az időre azért van szükség, mert minden nem történhet egyszerre. Aligha szánta ő ezt tréfának. Néha azt remélem, történhet az idővel csoda, abban az értelemben, hogy soha nem ér véget. Legalábbis abban az értelemben nem, ahogyan Henri Bergson gondolta a *durée*-t, a tartamot mint egy jelen idejű és memoriaális *idővégtelent*, mely különválik a megállíthatatlan időtörténetéstől. Ha egy fényképet nézek, mindig úgy érzem, hogy egy fényképnek, mintegy a nézésemmel, elkezdődik a saját ideje. Kosztolányi és Anna Ahmatova csaknem azonos kifejezést talált a fényképen kívüli és a fényképen belüli időre: ha valaki meghal, akkor a fényképei is vele halnak. Az idő „megélése” sohasem azonos életünk korlátozott idejével, ezért vagyunk gazdagabbak a halálnál, ezért lehetünk bátrak az örökkévalóságra gondolni.

– *Megvolt a könyvbemutató, ezek után is születnek versek?*

– Most prózát írok. Regényt és életrajzot. Nagy merészség, mert nagyon régen írtam prózát. Sokáig szinte csak forgatókönyveket írtam, amelyekből világsikerű film lett. Életem néhány évében, nem folyamatosan, naplót is vezettem, de ezeket olykor idegenül fogadja az ember, egy az egyben nem lehet beépíteni egy életrajzi prózába, az emlékezetet úgyszólván jelen időben kell aktivizálni. Újra- meg újraolvasom például Thomas Bernhard, Enquist és más írók életrajzi prózáit, például a *Hagymahántást* Günter Grass-tól. Régesrégí szerzők

életrajzait is olvasom, hogy visszanyerjem egykori készségemet a prózáíráshoz. Cs. Szabó László, amikor elkezdte írni a *Római muzsikát* és más életrajzi írásait, szellemesen jegyezte meg: addig, amíg életrajzot ír az ember, biztos, hogy nem hal meg. De én nem ezért csinálom. Úgy látszik, újra érdekes, izgalmas téma lettem a magam számára.

Szepesi Dóra

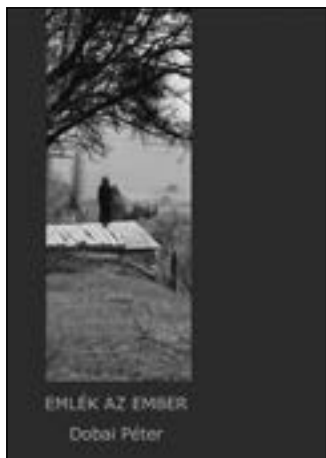
(Az interjú rövidebb változata a Könyvhét 2012. novemberi számában jelent meg.)



SZUNYOGHY ANDRÁS

AKT

Bonthatjuk az idősíkokat



Dobai Péter: *Emlék az ember*, Napkút, Bp., 2012

Egy személyes beszélgetés alkalmával feltettem a naiv kérdést Kossuth-díjas költőnknek, Tózsér Árpádnak: mikor dől el, hogy egy gondolatból esszé, novella, elbeszélés, regény vagy éppen vers lesz? Természetesen a pillanat megfoghatatlan, a műfaj „önmagától jön”. Hogy mit válaszolna erre Dobai Péter, nem tudható, csak sejthető, biztosan filozofikus értelmezést nyerne mondandója.

Dobainál még jogos is lehetne e felvetés, hiszen több műfajban alkotott maradandót. Hogy mást ne említsünk, az Oscar-díjas *Mephisto* forgatókönyve feszesebb, jobb, mint maga az eredeti mű, Klaus Mann alkotása. Regényeitől sem lehet egykönnyen elszakadni, és itt vannak ráadásnak finoman rajzolt, olykor indulatos versei.

Ritkán találkozni ennyire következetes, gondolatközpontú, mégis lágy lírával, mint az övé. Már az első verseskötetében is az idő, vagyis az

időtlenség foglalkoztatja. A 2003-ban megjelent *Ma könnyebb. Holnap meszebb* című könyv harminc évvel később született, mégis *A kilovaglás egy őszi erdőből* szerves folytatása. Az utóbb megjelent könyv kapcsán írja Szalai Zsolt: *Egyfelől az emlékezés, a múlt, másfelől azonban a körülményektől való elhatárolódás igénye, a dolgok okának, esetleges voltának kutatása is megjelenik... Azok az általános egzisztenciális kérdések, amelyek verseinek lényegi ihletői, időtlenek, jöllehet éppen az idő, az elmúlás és az emlékezés problémája köré szerveződik költészete.*

Most megjelent verseskötete beleillik ebbe a sorba. Már az *Emlék az ember* cím is sejteti (és az alcím is: *Előrehagyott versek*), hogy itt bizony az idősíkok eltolódnak, lesz min gondolkodnunk.

Igen erős verssel indul a kötet, ami azzal a veszéllyel is járhat, hogy hátrébb óhatatlanul feltűnnek laposabb szövegek, de itt erről szó sincsen; egyenletesen a színvonal. A *Kezdetben volt az emlék* című költemény tagadással indul: *Kezdetben volt az IGE. Így szól a Szentírás. / Kezdetben volt a TETT. Ezt hirdette Goethe. / De nem! Mégsem. Kezdetben volt az EMLÉK. / Sem Ige, sem Tett, az Emlék volt a Kezdet!* Lehet továbbgondolni. A határozott kijelentéseket líraira hangolt, személyes megközelítéssel, múlt s jövő emlékeivel oldja, emeli meg a szerző. Természetesen a szövegben megjelenik Mari (mint korábban is mindig, ő az állandó pont), akivel egy elmúlt jövőben újra találkozik a költő. A címadó vers, az *Emlék az ember* lett a könyv záró költeménye. Dobai Marinak ajánlja ezt a szöveget is. Bizony így van: *Milyen mély, messzi s mégis milyen kényszerítően / jelenvaló a múlt. És Emlék az ember. Mások emléke.* Ennyire egyszerű lenne? Nem egészen, ezt bizonyítják a kérdések, a kérdés: *vajon hová szökött*

a múlt? A jelenbe, a jövőbe, szóval a már említett idősíkok eltolódnak. A vers alapjában véve optimista kicsengésű... hiszen *minden úgyis örök!* Az első és az utolsó vers testvérek, összetartoznak, összefogják a kötetet.

S ami közte van. Idő, tenger, leányzók, festmények, aktok. Az *Akarom, hogy vagy* igen találó című vers mottója Albert Einstein legendás mondata: *Az időnek egyetlen oka van: / minden nem történhet egyszerre*, ami elárulja Dobai szándékát, az időben bujdosó szerelem felkutatását. Legszívesebben az egész szöveget idézném, mert annál többet mondani nem lehet: *Akarom, hogy vagy. / Álmodlak, hogy kétszer létezz. / Álmodom magamat mássá, / Olyannak, amilyennek téged szeretlek. / Álmodom magunkat egynek.* Más versekben előtűnnek fontos helyszínek: Szigliget, Balaton, Óbuda, Kiscell, Szigetköz. Persze nem tájleírás ez, nem egysíkú képeslap, sablonosan mondva: mélysége van a verseknek. És nevek, nevek, pályatársak, barátok, akik sokat számítanak. Festők, költők, írók, énekesek, tudósok. Élők és holtak. Szotyory László, Gyurkovics Tibor, Lotz Károly, Rippl-Rónai, Krúdy, Vajda János, Csoóri, Sára Sándor, Cseh Tamás, Ibsen, Balaskó Jenő, Ördögh Szilveszter, Goethe, Anna Ahmatova. Hiába a sok név, a sok ajánlás, nem „törik” szét a könyv. Semmi pátoz, a gondolatok megragadása a fontos.

Meg kell állnunk a festményeknél, az aktoknál. Igazi bravúr, ahogy megélednek az alakok. A meztelen leánytestek, a szavak által. Kedvünk lenne odamenni és megsimogatni a festményt, vagyis a költemény élő alakját: a leányt. A *Szóke akt* címűben például így fogalmaz a szerző: ...mintha játszva válna ki – kettőzve szabad lényét! – / felkínálkozó nőneméből!... – A *Baltoni Vénuszt* is festmény ihlette, de lejön ő a vászonról, hogy felcsigázzon bennünket: *Aranyrög-ölének háromszöge telt, duzzadt, / mintha volna nemének nemes címere s ifjú testének / el nem rejtett játékszere.*

Már tudjuk, kezdetben nem az IGE, nem a TETT, az emlék volt. Akkor már léteztünk a kezdetekben is, és most, a jövő emlékei vagyunk? Bonthatjuk az idősíkokat, ami meglehet, kicsit bonyolult. És itt Dobai szembemegy Einsteinnel, költő a tudóssal, mindkettőjüknek igaza lehet: *Véletlen események vagyunk, / és igenis: minden egyszerre történik velünk, / s egyszer, sajnos, / végleg megtörténünk.*

Szerzőnk ragaszkodik a barokkos, vagy inkább úgy fogalmaznék: a pompás szavakhoz. Mert a leány az nem lány. Az őskirályleány pedig nem királylány. Teljesen más íze van a szónak. Szép ez így.

Leszámítva azt, hogy néhány vers nehezen enged közel magához, talán azért, mert megírásakor a belső kényszer mellett a tudat legmélyén valahol ott volt a kötelesség készítő gondolata is. Ilyen szöveg például a Gyurkovicsnak ajánlott *Életfogytiglan / Magyar Extázisban*. Még pár ilyennel találkozhatunk, de ettől függetlenül, bátran kijelenthetjük: fontos és igen értékes könyv az *Emlék az ember*. Nem hiányozhat a polcunkról.

Dobai következetes költő, makacsul visszatér eredeti témájához, az időhöz, az emlékekhez, a múltáshoz, hallja *A térben az időt játszó gépzongora* ijesztő visszhangját. De szomorúságra semmi ok, még akkor sem, ha Emlék az ember.

A borító finom és elegáns, tökéletesen takarja a verseket; Máté Mária fotográfiájának felhasználásával Kecskés András festőművész remekül oldotta meg a feladatot.

Ádám Tamás

A hetvenhetedik te magad légy



Parti Nagy Lajos: *Fülkefor és vidéke. Magyar mesék*, Magvető, 2012

Nehéz nem keresgélni a szavakat Parti Nagy szótárában. Hát persze hogy szeretjük, ahogyan annak egész történetét, korát, kezdvén a nyelvújítás kori komolykodásoktól egészen a Karinthy-féle szóátoperálások zsenialitásáig. Csak azt nehéz eldönteni, akár elsőre is, hogy bővít-e az életművek egészen ez a kiruccanás; mit is ad hozzá egyetemes kultúránkhöz – például – a nagy költők összes műveiben szereplő „tréfás hírlapi rögtönzések” című fejezet? No de hát azok is kellenek, persze, az ember könnyebben érti meg általuk a múltat.

Amikor nem vótak azok, merest hát azok es hol vótak, hol nem vótak, de éppenest üstökös-csövás üdők, hát azok nagyon nem vótak, no. Há, mint idegrángás, há, mint idegnemelés, olyan vót feszt az ország bötűje a rendszámtáblákon, mint a rabonbán homokórája. Tuggyák mék, há az a ravaszdiás, közepre jó szélesre hagyjuk a meg-rakni valót, térjen abba minél több bétenni való,

ha homok is lösz, jól foghat azissa, vörömbe pityókára, há' béállítsa oláhja a szörösszekírt, alkú szörént, addig pakolja fönn, míg mög nem tellik'e avval amit hazavihet, no, oszt hányya, hányya, menyen béfelé, negyede, fele, asztán már kétharmada is bé van rakodván, slichtolva, mint hasábfa, nagy egyetértésben heverget egymáson, de lefele egy cseppecske se nem determinál, se az ígbűl, se nem a raklapró'. Pedig szokott az kámionró', vagonbű', nem is szabálos, itt mög, hejába vót röndös alkú es? Nízi, nízi, hát ebádtá, nem kifelejtették onnavást a likat? Pedig melyóta pakolom, hogyapudvásizzancsamegkendezet, hát mán az a szép két ökör es efekütt a földön a nagy éhségibe', most ezt fogjam be, ehun, ezt a csúfat, pök az asszon fele.

Nü lássa hát emijenféle üdők vótak akkores, a'zemberfija alig értett szót, óvasnyi mög legyinkába bajfa levelit tötte tekintötbe, egyikét hajtván a másikra, nyeste, mint szomszédasszony aztaz alojeverás bukszust, de nemigeny szólott, csudára nem, aszt eccer aszt lássa: a gyerike sem óvas mán sömmit. Aszongya tsak erről nyilatkozvánt, hogy: nöm divat mán az, édösfatter. A bötűvel es olyasformán állott viszonyban, miképpen röndös pap a gazdasszonnyal; de még antul **enká**abb is, mert hássen a plébanos hejába olan, amen, föltétlenül hírbe hozzák, ha más nem, hát maga a gazdáné. Köll az az ő lelkinék, ugyi. De a gyerököt meg ha megfeszülbé akárki akkor se ügen tuggya avval hírbe zavarni, hogy óvasni látta, mer eztet nincs embör egészen fel az aldunáig, innéttől odatova, aki úgy hinné aszt el néki, mint papról a gazdasszonyt. Oszt no lássa hát.

Evvót ügöntsak az a világ, melykor az írók e'kezdeték pofán verni egymást, mög a világot. Mer' úgy elkeverődtek mán a mondatok a fene nagy politikában, hogy még annyira sem löhetött kifarigcsányi a csomókból, miképp ezt az én

bészámolómat. Mer' dejszen ebben is van ilen, meg olan, kicsi székely, kicsi szögedi, kicsi palóc, spétnyi cigánka, mög amiró' aztat gondúnám, de leginkább a pesti Broadway varietéire hajaz – ahogy azt ott képzelték el az unortodox lingvinusok, no meg a kicsi huszárok. Váltok is, rendes pesti mekegésre, értsék is, amit mondok, ne csak nevetgéljenek rajta. Szóval az történt, hogy nagyon elkezdett lötyögni már a nyelv a közvélemény-formálók szabatos fogalmazványain. Ténylegesen kezdte meghaladni a történet a maga megfoghatóságát, elraktározhatóságát; hát ilyen tehén csak lilában van, mondta a józan ész egy-egy kampányközi repeta-expozé után. És akkor betrappoltak textusainkba a lila tehének. Kedvesen, aranyosan, keccsel. Már amint az egy tehéntől el is várható állapot, ugye, amikor nászajándék-porcelánt válogat az ő elefánt-uracsával karöltve.

Kezdetben volt a Kor, mondhatnánk, Rejtőt idézve, bár a múlt idő használata itt az olyan vaksi optimistát fantomrajzolja, aki szerint ez a pohár még félig tele van, épp csak azt nem látja, hogy az nem pohár, és vagy tán egészen van tele, inkább. S a Kor megszüli a maga nótafáit. Íródnak a pamfletversek, ránk tüszszentenek a tollhegyek meg a diurnusok, hadd ne is soroljam, a lényeg, hogy lassan-lassan kezdett szűkké válni a keret, igényes író nem adhatta alább, csak fölőbb. Mert ezt a sort (amelyet önkényesen akár a Czako–Banga páros magyar rémmesével is kezdetünk, a hetvenhéttel, ni, nem itt van újra) valahol Csermely zárja le, biccentsünk ennyit a teljesítményre, tulajdonképpen szépen felépítette a cucilista göregáboros karaktert, egyik-másik karikatúrája egy valóban független kabarében osztatlan röhögést váltana ki, ma is. De hát mégiscsak publicista írta azokat, nem egy Gárdonyi-epigon, ezért nem igazán törte át munkássága a szépirodalom falait. Nem úgy, mint Parti Nagy Lajos, írásunk tulajdonképpeni alanya, aki ezt a falat bizony áttöri, mi az, hogy, nagyon is, a kérdés csupán az, hogy melyik irányból? No, hát költői a feladvány, persze, Parti Nagy honnan máshonnan érkezne, mint onnan, tudjuk ezt, csak az nem világos, hogy miért lépked errefelé, noha – ezt ne tagadjuk – betegre röhögjük magunkat azon, hogy *„...mer tény vót, ami tény: Jézustúl, a Bódogasszonyanyánk egyszülött zsidó gyerekitül, a bankadóig mindent a magyaroktól kapott vót a hálátlan nyugat”*, na meg azon, hogy *„...asztalonként külön szógát köllött lebiztosétani, taposták es egymást az állásér a magyarok, mer mind oda akart féni a jog-nak asztaláhó”*, no meg hát ki ne felejsük az intést, mely szerint *„...nemzetközi kutyábú sose lesz magyar szalonna, hejába nyugoszik a magyar múlt és jövő olly fundámentomon, hogy a kőszikla ahó képest lófra és madártej”*. Hogy úgy van, biz'a, ki nem szereti a madártejet meg a maradhatós követ?

Mert hát rendben, hogy dobd vissza kenyérrel, de hát nem lehetne eleve nem hajigálni azt? Pláne hogy a költő is megmondta: a kő marad. Ugyan bajorba' mondotta ezt, a másiknak meg a francúzoknál túnt föl, hogy csak visszahull az, újra meg újra, de hagyjuk ezeket az apróságokat. Inkább tényleg azon tűnődjünk el, hogy vajon kell-e nekünk ez a Parti Nagy-kötet, legalább teoretikusan akadémitizáljunk el efölött, mert az ténylegesen való, hogy ha nem lenne, őrületesen hiányozna. Vagy, talán, nem is annyira, mert hát ezek az írások apropójuk nélkül meg sem születtek volna. S most, de őszintén, hát kinek hiányoznának ezek az apropók? Így hát lassan-lassan, akadémiai közgyűlés nélkül is, eljutunk a megoldásig: Parti Nagy könyve, bizony, olyan, mint a xanax. A'biz, amúgy, mert ide a seduxen már nagyon nem elég. Megnyugtat,

nevettek, kínunkban legalább ez legyen velünk, ugyanakkor az a valódi kérdés, hogy meddig kell még ennek örülnünk? Mikor fogjuk úgy érezni ismét, egy visszazökkenő időben, hogy hát Spiró fő műve mégiscsak a *Fogság*, s nem a *Feleségverseny*; noha az utóbbin kacarászunk, immár két esztendeje, egyre viagrásabb mosollyal. S most meg Partira járunk, ugye. Mikor fogunk valamiféle kékharisnyás – legyünk már uniszexek mi, heterók is – fintorgással, sznobtrópikus izzadsággal elhessegetni mindenféle irodalompótló kísérletet, elvárva, hogy nagy íróink tehetsége az óceánba, és ne csermelybe fusson? Jó, hát persze hogy szétröhögjük magunkat, újra es újra, ám mindeközben pontosan tudjuk: „minden stallumhó ez köllött, a magáhó való empátia”, no, ez itt a maga módján virul azért, meglehetősen fanyar – hogy azt ne mondjuk: csürdöngölős – empátiával, de írónk stallumát mégsem ez adja.

No hát, mi legyen végső mondandónk? Kiváló kötet, de talán nem ad többet az írások első megjelenésének pillanatainál, így, kemény táblák között sem, sőt, azt is tudnunk kell: nem született volna meg, ha nincs a Kor. Ez a kötet nem jöhetett volna létre, ha nincs a Kontrax, ugye. S hát hol van már a Kontrax... Illetve, korrektebb talán úgy: hol lett addigra a Kontrax, mikoron a hetvenhetedik te magad lész, vagy lösz.

Tamási Orosz János

Trubadúr és teremtó

A többes szám első személy. Ha a költő megnevezi választott műfaját, annak két oka lehet. Vagy szeretne részese lenni egy hagyománynak, vagy éppen séggel szembenállását akarja kifejezni. Kétségtelen: Birtalan szerelmes verseket ír, ennyiben nyilvánvalóan kötődik a trubadúr-hagyományhoz. A kérdés csak az: milyen az a trubadúr-hagyomány, amelyhez csatlakozni akar, és milyen versekkel teljesíti ki ezt a beágyazódást.

Birtalan kötete már első szavaitól kezdve a legszenvedélyesebb erotika hangján szól: két ember testi közeli-



Birtalan Ferenc: *Trubadúrének*, Hungarovox, Bp., 2012

tésének és távolodásának küzdelmét beszél el. A két ember nem akárci: a férfi a trubadúr, a nő a megénekelte múzsa (trubadúr-líra lévén: a nemes hölgy). Kezdetben két külön egyéniségként találkoznak, majd megtörtént egybeolvadásuk egy állandó MI-többes számmal hoz létre: „ringatnánk egymást fönn az égen / az ég mi lennénk se én se te” (9., a számok a továbbiakban is a kötet oldalszámait jelzik). Ez a tökéletes egybeolvadás

olykor a szerelmi önkívület abszurd képeit szüli: „hullok és elégek szememben / hogy ne lássam a Krúdy

utcát" (25.). Ha a szerelmesek között adok-kapok viszony áll fenn, azt egyformán élük meg; ezt Birtalan egy régi magyar stilisztikai alakzattal, az ún. közöléssel érzékelteti: az ige egyaránt hat vissza az adományozottra és utal előre az adományozóra: „de rád tettem polárkabátom / tiltakoztál: ugyan minek / de látszott jólesett / s nekem a csöppnyi villanást szemedben látnom” – a befogadó és az adományozó közös igéje: „jólesett” (24.).

Teremtéstörténet. A két szereplő egy teremtéstörténetben születik meg, amelynek különlegessége, hogy mindketten egyaránt teremtők és teremtetek. A *Hald* című versben a költő a bibliai teremtéstörténet Istene, hiszen porból alkotja meg a második személyben megszólítottat, a teremtés igéjével: „Legyél!” A teremtett lény felismeri Teremtőjében az Öreg Istent, aki átadja neki a teremtés további feladatait: „Elvlasztottad a sötétséget a világosságtól”, innentől kezdve nem is lehet pontosan tudni, de nem is szükséges tudni, ki a teremtő és ki a teremtet. Az Öreg Isten (a költő) szól: „Te vagy a világosság, aki jöttél a sötétségből. / Azért, mert én úgy akartam, hogy legyél a porból, / csillagokat rakjál az égre, / napot a nappalnak, holdat az éjszakának.” A legfontosabb adomány, amellyel a teremtetet megajándékozza: „Te vagy az én örökkévalóságom.” – az örökkévaló élet az egyetlen dolog, ami isteni privilégium. És tovább fokozza a teremtmény jelentőségét, belőle alkotva meg a világmindenséget, fordított Genézis-történettel. A teremtményre ruházott világmindenség részeinek sorolása már az *Énekek éneke* magasságában szól, majd a 84. *Zsoltárral* fokoz. Birtalan: „Siralmaim völgyét megtölti a te nevetésed. / Szerelmed tüze olvasztja

a havat a hegyről.” A *Zsoltár*: „Boldog ember az, kinek te vagy erőssége, / s a te ösvényeid vannak szívében. / Átmenvén a Siralom Völgyén, / forrás-sá teszik azt, bizony / áldással borítja korai eső.” (*Zsolt.*, 84., 6–8.).

És felidéz egy másik teremtéstörténetet is, a görög mítosztét, amelyben a zseniális szobrász, Pügmalión, gyönyörű női testet farag márványból, beleszeret, és szerelmének nagyságát látva Aphrodité életre kelti a szobrot, Galateát. Birtalannál: „Te vagy az én csodatévő, élő szobrom.” A bibliai teremtéstörténet puritánságát teszi szerelmes himnusszá, *Énekek énekévé* a költő, rárimelve egy nagyon távoli, gondolatilag mégis rokonnak érezhető előzményre, ami eddig nemigen hatolt be az európai kultúrába, de gondolatmenete – közvetítőkön keresztül – átszarmazhatott Birtalanra. Az előzmény, amit rokonnak érzek, egy prózaköltemény.

„Amikor az isteni nemzőatyá (Tvastri) meg akarta teremteni a nőt, meg kellett állapítania, hogy már minden anyagát felhasználta a férfi teremtéséhez, már nincs miből dolgoznia. Így alapos megfontolás után fogta a hold keringését, a kúszónövények kerekded mozgását, az indák simulékonyságát, a füvek remegését, a nád magasba nyúló karcsúságát, a virágok frissességét, a levelek súlytalanságát, az elefántormány vékonyodó karikáját, az őzek szemének pillantását, a méhraj laza rendjét, a napsugarak örömteli ragyogását, a felhők zokogó panaszát, a nyuszik félénkségét, a pávák hiúságát, a papagáj keblének puhaságát, a gyémánt keménységét, a méz édességét, a tigris kegyetlenségét, a tűz izzásának meleg fényét, a hó hidegét, a szajkó fecsegését, a kakukk csalogató hívását, a daru kétszínűségét és a fogoly hűségét,

s amikor mindez együtt volt, megteremtette belőlük a nőt, és odaadta a férfinak.” A fenti szöveg szerzője Cangjang-gjaco, aki 1683 és 1706 között volt tibeti istenkirály, a háromszáz évvel ezelőtti hatodik dalai láma. A rokonságot talán nemcsak én érzem.

Hogy mennyire modern a kettős teremtés gondolata, arra bizonyíték, hogy a kortárs Baka István is vegyíti a Genézis teremtéstörténetét a Pügmalión-történettel; Birtalanhoz hasonlóan nála is kettős teremtés megy végbe: *Pügmalión* című szonettjére gondolok, melyből a kulcsmotívumot idézem: „És mindegy már, hogy én faragtalak, / Vagy engem formált fehér kezed; / Te kőből, én agyagból – hús leszek.” (*Pügmalión, I. Tündének*).

A teremtő hatalom végigvonul Birtalan kötetén: a szerelem ereje az elemek tombolását képes előidézni, és ha már az egész természet tombol, a nő, aki ezt a földindulást okozza, „kitárt szárnyú szerelemről” is mesél, s ezzel bővíti maga mellé a férfit, aki a Boldogság Kék Madaraként érkezik (29), amiként a nőt is így szólítja a férfi: „röpülj madár röpülj te kék” (26.). Ha a férfi meglátja a természetben a világmindenséget, amelynek magányában kénytelen istenre gondolni, a gondolat fennkölségét megérezve így ítéli: „az volt az én pillanatom”, mert a pillanat ismét teremtő erejű volt: hullámok hátán meghozta a nőt, a habokból kikelő görög istennőt, Aphrodité Anadiüomenét.

Trubadúrköltészet. A teremtő költő az Öreg Isten mellett trubadúrként is meghatározza magát. Felületes képzeteinkben, elhomályosult olvasmányélményeinkben a trubadúr az ideális, soha el nem érhető szerelméhez dalol vágyakozó, beteljesületlen lángolásáról, csupa fájdalomra, jaj és

baj költészetre emlékezünk, vagy éppen a hölgy bájait részletező, dicsőítő énekekre. Vajon ilyen volt-e valójában a trubadúrlíra, amelynek hagyományait kívánja Birtalan követni? A felületes emlékezés, a hiányos ismeret mindig egyszerűsít. Az ideálishoz, elérhetetlenhez fohászkodó trubadúrlíra – a közhiedelemmel szemben – nem zárta ki a testi szerelmet sem. „...gyönyörökre a trubadúrok is vágytak, csak vágyaik kielégítését szüntelenül elodázták, mintha attól félték volna, hogy a testi vágyak beteljesülése a szerelmi szenvedély és a költői ihlet kiapadását vonná maga után (...) E költészet eredetisége és modernsége éppen ebben az állandó vágyakozásban és belső feszültségben rejlik” (Szabics Imre *VIL trubadúr-költészet*). A beteljesületlenség gyakran abból a társadalmi különbségből fakadt, ami az imádott hölgy arisztokratizmusa és a trubadúr alacsony származása, szegénysége között feszült. E lírának tehát jellegzetessége, majdhogynem tartozéka volt valami ellentéteesség, ellentételezés, amelynek kulcsszavai az egyik végleten az *öröm*, amit nemcsak a szerelmi érzés keltett fel, hanem az ébredő tavaszi természet vagy valami boldogságot hozó dologra való emlékezés is. A másik kulcsszó a másik végletről a *boldogtalan sírás*. Hogy az imádott hölgy kiléte titokban maradjon, személyét és a hozzá fűződő szenvedélyt stilizálni kellett – mindez az egyénítés ellenében hatott. A trubadúrlírában még nem volt benne a romantika szenvedélyessége és individualizmusa.

Ellentétező szerkesztés. Hogy mit őriz meg, vesz át mindebből Birtalan trubadúrköltészetéből? Az öröm és fájdalom ellentéteességét feltétlenül. A már elért szerelem elvesztésének

lehetősége feletti aggodalmat mindenképpen. A beteljesülés és annak azonnali megszűnése, a boldogság és a gyötrelmek közti ide-oda hányódás folyamatosságát állandóan: „és mindig utánad megyek titokban / és te titokban mindig itt maradsz nálam” (16). De ez a titok ma már nem a személyek társadalmi különbségéből adódó felfedhetetlenség – bár Birtalan sem említi nevet („idekerülhetne egy női név” és: „ideírhatnám a nevedet / lehetne fiktív / végül is kit érdekel / egy részeg álom kit hív”), a szeretett nő lényét talán csak egyetlen külső jegyből, szeme színéből árulja el nekünk: *tengerszínszemű* –, hanem egyfajta modern rejtekezés, a forró érzelmek eltárgyasítása, mintha a név kimondása a negatív mágia erejével bírna, mintha az érzelem nyílt megvallása csorbítaná, netán megszüntetné azt (ez némiképpen rokon a trubadúrok távolító gesztusaival). Még egymás előtt is rejtik érzéseiket: „hogyan tud meg amit nem lehet / hogyan vágyom rá hogy megtehesd” – rejtekezés és elmentézés is egyben. Ahogy maga Birtalan vallja, hogy a világi elvárás és az ő érzelmei között áthághatatlan szakadék van: az illem fehér rózsát kívánt volna, ő, az ösztöneinek engedelmességgel, vöröset vitt („vöröset kértem / a tudatalattim: lehet”, 20.). S a kérdésre, hogy átok-e, áldás-e ez a mindent felkavaró vihar, válasza nincs: „de jó a válasz hiánya” (23.). A hiány olykor jó, mint az előbbi idézetben, de vannak egyértelműen rossz hiányok is: az elmaradt szobafoglalás után „csak a rettenetes hiány maradt” (27–28.).

S hogy Birtalan trubadúrlírájának fájdalma konkrét fájdalommal válik a kapcsolat megszűnte után, az nem az elérhetetlenség toposzából fakad, hanem a beteljesülés vágyának hiányából, a vágy kiegészéséből. A fájdalom hol

rezignált és belül marad az intimitáson („magamra húzom paplanom / elrendezlek: otthonom vagy”, 53.); hol a rezignáltságnál erőteljesebb hang szól a *Befordult szonett*ben (pontos verstani meghatározása: *sonnetta*): gyászról, örült virágzásról, gyilkos gravitációról beszél (55.), és a leküzdhetetlen fájdalom előhívja az alulstilizáltság alakzatait is („kurva rohadt”, „lószar a fűben”), de még ezt is ellentét párban jeleníti meg: „elbűjni kéne és látszani” (56.).

A költő májusol. Kétségtelenül ennek a költőnek május a legfontosabb hónapja. Nem a zsenge március, a bolondos április, hanem a kiteljesedett, beérett, már nemcsak ígéretgő, de beváltó tavasz: „május akácviharban” (23.); „sötétedett a május este” (24.); „leültünk a kertszegélyre / május este” és „azóta jövünk a Krúdy utcán / és minden mint akkor májusos” (25.); „Májuskezedben orgonák” (31.). Korábbi versei között is hangsúlyosak a májusiak: a *Sebek májusok*ban a teljes reménytelenségből való megváltást a májustól várja: „de érkeznek még a májusok / és jönnek új remények.” Talán az érett, sok megpróbáltatást megszenvedett férfi felfokozott szerelmi mámorához a virágözön és a dús illatár közelebb van, mint a csak rügyező, bimbózó éledés. S a május, a kiteljesedés után mintha a pozitív folyamatok véget érnének: „múlnak dúlt napok / múlik minden / akákok nyílnak / gesztenyék / a májuson túl semmi sincsen.” (11.) Ez a semmi, a szerelem vége és a halál közelítése azonos képzetkört alkot Birtalannal.

Elhangolódás. „A májuson túl semmi sincsen” sor a szerelmi krónika kezdetén vetít előre valami rosszat. Ennek a rossznak a megjelenése az *Ez van* című verstől sorolódna.

A vers a *hiány* verse: hiányzik minden, ami jó, és megjelenik minden fenyegető jel, amelyek mind élettelen tárgyak, élettelen és mozdulatlan a világ. A nem létező miért?-re mégis válaszol a vers utolsó sorában a költő: „Ebben a versben nem jön értem senki.” (44.). A lemondó hangvétel a versek előrehaladtával fokozódik, sokasodnak a semmik és a nincsenek, a megválaszolatlan kérdések, és fájdalmasan ismétlődik az *én se, te se* (45.). Az *Októberkapu* véglegesen rázárul a május-világra; amit feltár, az egyrészt alulstilizált („döngútba hulló délután”; „hullafoltos évtized”), másrészt olyan sok a hiány, hogy szinte már nincs is világ (46), és egyre durvábbak a szavak, káromkodásokká formálódnak („ez a nap egy hatalmas baszki”), és az október után a költő már hívja a telet, hogy végképp lezáruljon minden, „ha hiába várok a megváltóra” (47.). A *Negyedik vasárnap* már a kedves nélkül múlt időt méri (48), a télutó és a tavaszvárás is színét veszti: a hiányérzet erősödésével, a fogyó idővel fenyeget, a csak *volt-émlékek* kioltják a vágyakat, a testet melengető forró, vörös érzések helyett egy rémisztő, hosszú fekete sál hivatott a hidegtől óvni – de a Te-nek szólított keze munkája már nem az Én-nek készül. Ha a trubadúrlíra pozitív kulcsszavaként az örömet jelöltük meg, Birtalan szenvedésének kulcsszava nem a fájdalom, hanem a *hiány*: „a hiány szélmalomszárnyai kaszabolják testem / se páncélom / se szolgám / se rossz gebém”. Birtalan képalkotása a metafora következetes végigvitelén alapul: a szélmalom melletti hiányok Don Quijote attribútumai, amelyek nélkül a költő teljesen magányos és tehetetlen (51.).

A Don Quijote-i árvaság termi meg a kötet címadó versét, a *Trubadúréneket* (végül is Don Quijoténak is van

elérhetetlen, megénekelte szíve hölgye, Dulcinea): a boldogtalan trubadúr nemcsak ideáljának elérhetetlenségét, hanem a beteljesülés utáni elvesztését siratja, képzeletben más karjában látja, ezért fakad fel benne a legszélsőségesebb, legmélyebbről induló elmentézés, a legszebb, amit nő valaha kaphat: „gyönyöröm te mocsok kurva” (52.), majd summázva, kurtán, nem felkiáltásként, hanem összeszorított szájjal sziszegve: „kurvára fáj” (59.).

Szakítás, megsemmisülés. Végtelen és reménytelen küzdelem a kötet többi verse, melyeknek elszenvedője „egy öregségbe deportált költő” (60), aki *Nagy utazást* tesz (talán a Semprun-mű címével egyezés sem véletlen), egy Homérosz-felidézéssel, egy sötét folyón, a halálba (61.), melynek hol megadni látszik magát, hol dacosan ellenáll. Megfogalmazásmódjában a mégis-mégse ellentétpár visszacsengeti Vas István gyönyörű anakreóni őszikéi közül azt a párverset, amelyeknek címe: *Megyek, Mégse*, abban a kötetben, amelynek címe: *Mégis*. Az önmegadás minden esztétikumra törekvést megsemmisít a költőben: felerősödnek a káromkodások, durvaságok, az alulstilizált közbeszéd frázisai („franc tudja”, „ribanc vagy”, „ki volt az az állat / aki ezt az egészet kitalálta” (63.), „tipor a jajbazdmegvilág” (66.).

A trubadúrköltő humanizmusa. A kötet egyik záróverse mottóval jelzi, hogy Adyval fog pörölni, a magát felsőbbrendű teremtőnek érző Adyval, az *Elbocsátó, szép üzenet* költőjével, akivel nem poétikai, hanem erkölcsi vitája van a költőnek. Birtalan szakító verseit már megelőlegezte az elhanyagolás-versek egyik utalása („elbocsátott, szép üzenet”, 41.). Az „Általam vagy, mert meg én láttalak” mottó

erősíti az Adyval való perlekedést a *Szupernóva* című vers elején, amely a kötet egyik legszebb, legmegrázóbb, és éppen a költői vita okán a legkataritikusabb verse: a *megteremtettek, de élni hagylak, meghagyom önálló létezésed* gondolat szépséges képekben való kifejtése. „visszaengedlek / ragyogj (...) nem eltakarni akarlak / visszaadni az égnek (...) fölemellek / röpjölj tenyeremről / világom világa” – az utolsó sor már az *Ómagyar Mária-siralom* szavaival emelkedik a magasba. A Teremtéstörténet tehát a MI felbomlásával véget ér, de nem vonódik vissza: ez a Teremtő nem önző. Az Ady-polémia explicit, de mintha a „pislákoló hiány ég / mint öreg utcalámpa” képben egy megint másféle magyar habitust mutató vers, a *Semmiért egészen* lecsavart lámpája is ott pislákolna. Birtalan önzetlen, gyötrelmesen mély szerelmét a legnemesebbek között tarthatjuk számon.

Irodalmi reminiszcenciák. Mivel nyíltan (mottóval), szóbeli megjelenítésekkel (felidézések) többször él a költő, verseinek szövetében akkor is érezni elődök örökségét, ha nincs kimondott utalás rájuk. Birtalan nagyon művelt, olvasott költő, aki nem hivalkodik olvasmányélményekkel, nem ír lábjegyzetet a versek alá vagy lapszélre, mégis oly módon sajátította el a világirodalmat, hogy mások sorait, szavait szervesen tudja saját szavai közé illeszteni. Csak néhány példát idézek. A „lennék én” gondolat (*Hüpp-hüpp*, 35.) képsorai egészen Anakreónig nyúlnak vissza, aki egyik szerelmes versét így fejezi be: „s a szandálod lennék, hogy lábaddal taposs engem.” Az anakreóni gondolat világirodalmi toposszá válva sok „lennék én” verset ihletett. A *Szabad?* (ötletek jegyzéke) József Attila pszichopatológiai vizsgá-

lati naplójának durvaságát, kakofemizmusát idézi, hogy a magában rejlő ösztönlényt is felmutassa, ne csak a fenséges teremtőt (37.). A „Dolgaim elől rejtegetlek” mottójú vers József Attila versben megfogalmazott végletességét, ellentéteit folytatja (38.), a *Kit* című vers az *Óda* képeivel indít, és eljárását pesties zsargonnal kommentálja: „szinvásra hozva az egészet” (62.). A közvetlenül a szakítás utáni állapotáról ismét zsargonban mondja el a század elleni panaszát, „ne vedd karinthygáborosra”, majd átveszi a megnevezett költő egyik legszebb versének címét is: „én fájdalomherceg” (54.). A kötet utolsó verse József Attila egyik legutolsó versének, a *Karóval jöttél*-nek intonációjával, szárazon fájdalmas kijelentéseinek felidézésével zárja le a gyötrelmes búcsút („eléltem réges-rég a testem / bajaimat magam kerestem (...) néha türtem hogy hozzám érnek”). A vers formája is a *Karóval jöttél* ritmusa, amire önironikusan maga is céloz: „verstanilag talán nincs hibája” (69).

Költői eszközök. Ha egy költő – egy trubadúr – éneke olyan természetesen folyik, mint az élőbeszéd, olykor önmagában morfondírozást, olykor beszélgetést hallunk benne, hajlamosak vagyunk nem figyelni arra, milyen költői eszközökkel hozza létre ezt a magától értődést, egyszerűséget. Pedig az egyszerű költői szöveget is költői eszközökkel kell megmunkálni, csak éppen olyanokkal, amelyek tökéletesen simulnak a versbeszéd közlendőjéhez. Láttuk már gondolatban, képben egyaránt megnyilvánuló ellentétező szerkesztését, felfigyeltünk idézeteire és felidézéseire. De legalább ilyen jelentősek a szöveg költőisége szempontjából szóalkotásai („gépelött-magány”, 21.), metaforái („csönded keresztjét vonszolod”; „rab-

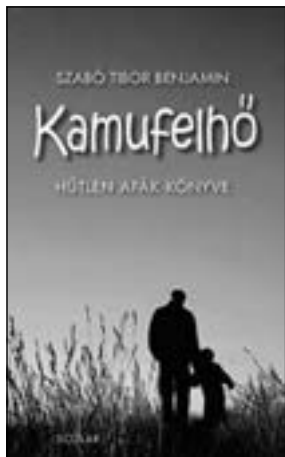
ként tizennégy sorba zártan” – mondja a szonettre, a legfeszesebb formára, a szerelmi rabság élénk megjelenítéseként). Versformái között a sok szabad vers mellett vannak ritka, sajátosan megválasztott formák: a *Titkos utcán* szakaszait két-két párvers alkotja, amelyek egy ambroziánusból és egy anakreóniból állnak, a *Ráolvasó* felező nyolcasai az archaikus mágikus bővölők ritmusában szólnak, a *Befordult szonett* különös szonettformájáról már esett szó.

Birtalan Ferenc karcsú kis kötete egy nagyon nagy szerelem fájdal-

masan hű krónikája, amelyben több jelentésréteget figyelhettünk meg, a teremtéstörténetől a trubadúrlíra valódi lényegén át a költői hagyományok átörökítéséig, a nyelvi stílusrétegek (*genus sublime, genus mediocre, genus humile*) egymásmellettségéig. A *Trubadúrének* megszületésekor a magyar szerelmi költészet egy jelentős kötetel gyarapodott: gazdagodott az esztétikai minőség legmagasabb fokú kiteljesítésével, és gazdagodott a humanista világszemlélet legneme- sebb megnyilvánulásával.

Szepes Erika

Az igazat apáról?



Szabó Tibor Benjamin:
Kamufelhő, Scolar, Bp.,
2012

Szabó Tibor Benjamin *Kamufelhője* huszonegy rövid történetben meséli el egy apa széteső életét, több humorral, mint tragikummal, több vagánysággal, mint pátosszal. Az elbeszélő főszereplőnek nincs neve, magát apának, pontosabban „apád”-nak nevezi, mivel írásának elsőszámú címzettje a még óvodáskorú kisfia. A *Kamufelhő* tehát vallomás, az apa kísérlete arra, hogy megmutassa, ki is volt ő „valójában”. Éppen ezért a mű egyik legnagyobb kihívása az, hogy a szerepjátéknak megfeleljen, hogy vallomást és szép-irodalmi szöveget összjátékba hozzon.

A mű huszonegy része laza kapcsolatokat mutat: mindegyik történet kerek egész, önmagában is megállja a helyét, nem támaszkodik az előtte lévőkre oly mértékben, hogy azok ismerete nélkül érthetetlen lenne. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne kötné őket össze semmi: bizonyos helyszínek, időpontok és szereplők egymáshoz fűzik a részeket. Az első három történet (*Ahogy apád taknya-nyála, Apád mesz-*

szeringó, Amit apád a szerelemről) mindegyikében megjelenik a serdülőkorú (hatodik-hetedik osztályos) apa; a harmadikat és a negyediket (*Amit apád a szerelemről, A tünet*) Balogh Imi, a piromán rocker személye tartja össze, csakúgy mint Rózáé az utolsó hatot (*Uganda, Zavar, Valami a szélről, Mint a szart, Egyszerű történet a halálról, Kamufelhő*), vagy az alföldi táj (pontosabban Békés megye, a Körös partja) a második, negyedik és ötödik részt, stb.

Szabó könyve nem akar parainesis lenni, nem ad tanácsokat – leszámítva a legfontosabbat: „Majd rájössz.” Ez a kijelentés központi helyet kap a szövegben. Keretet ad a könyvnek: az első fejezetben többször is előkerül, az utolsóknak ez a zárata, a tizenegyediknek pedig ez a címe (sőt, eredetileg a könyv is ezt a címet viselte volna). A „Majd rájössz” azt jelenti, hogy nem lehet tanácsot adni (paradox módon, hiszen maga is egy tanács), hogy az életet meg kell tapasztalni. S annak ellenére, hogy egyik elbeszélésben sem találkozunk a kisfiúnak címzett imperativusszal, a történeteknek mégis tanító jellegük van, a felnőtt átadja élettapasztalatát a gyerekeknek. Ezek az élettapasztalatok az elbeszélések zárlatai, melyek felett mindig ott lebeg a nagyotmondás kardja, amely néha sajnos le is sújt. Amilyen sikerült lett az *Így volt apád a kurvákkal*, a *Mint a szart* vagy a *Valamit a szélről* befejezése (hogy csak néhány személyes kedvenct említsek), úgy akarnak kicsit sokat mondani az *Ahogy apád megtudta (I.)* és *(II.)* vagy a *Majd rájössz* című részek. A legnagyobb veszteséget mindenképpen az *Amit apád a szerelemről* című történetet szenved el: az elbeszélés elején elhangzó enigma („A trotil, apám... az olyan, mint egy nő.” [17.]) feloldása itt bőven elég lenne, a történetvégi nagy igazság („Isten halott” [21.]) nélkül is megállná a helyét.

Fentebb a „vagány” jelzővel illettem a *Kamufelhőt*, meg is mondom, hogy miért. Szabó könyvében több olyan történettel is találkozunk, melyek alapvetően populáris műfajokkal mutatnak rokonságot. Az *Így volt apád a kurvákkal* című szöveg gengszterregénybe illik, a *Valami a szélről* bármelyik hard-boiled krimiben megállná a helyét, az *Ahogy apád megtudta (II.)* című rész pedig az erotikus regények világát idézi. A témák ellenére a szövegek nem ponyvák, nem lektűrök, szépirodalmi igényességgel lépnek fel. A szépirodalom perifériájára szorult, megbélyegzett műfajokban igényeset alkotni – többek között ebben rejlik a *Kamufelhő* vagánysága.

A történeteket látszólag időrendben beszéli el a főszereplő, kezdve a legrégebbivel, az 1987-es mozással. A huszonegy rövid elbeszélés zömére igaz, hogy időben követi az őt megelőzőt, akadnak azonban kivételek. A Körös-parti bandázás (második fejezet) 1986-ban zajlik, így megelőzi az első fejezetet; a könyv utolsó része pedig a *Mint a szart* című előtt kell hogy játszódjon, mivel az utóbbiban az óvodáskorú gyerek már hibátlanul beszél, míg az előzőről ez korántsem mondható el. Az időrendet azok az elbeszélések is megkavarják, ahol több idősík is megjelenik, mint például az első és a negyedik részben. Az utóbbiban a kutyaidomítás és a házi kedvencek mikrotörténetei szervezik az időt, kezdve a jelenben („Apádnak kéne egy kutya. Meg egy konyha, ahonnan ki lehet zavarni.” [22.]), folytatva a „nyolcvanas évek végével”, majd a gyerekvárás időszakával, hogy végül ismét visszakanyarodjon a jelenbe („Apádnak azóta nincs kutyája. És csak a pitbull foglalkoztatja.” [25.]).

Az időrendet ráadásul egy erős cezúra is megbontja: a hatodik (*Baszomka megáldása*) és a hetedik (*Zsoli, a Megváltó Krisztus*) rész között szűk tizenhárom év telik el. Ezáltal a könyv két aranytalan részre szakad, az első öt elbeszélés a gyerek- és pubertáskort (10-17 éves korig, 1986 és 1993 között) beszéli el, míg a maradék tizenöt a meglett, „majdnem harmincéves” emberét. És valahogy mégis, a rövidebb szakasz miliójének felidézése sikerült erősebbre. Turbó rágó, Delta tévéműsor, Skála Kópé, Gorenje hűtőgép, Steiger traktor,

Verhovina moped, Korál együttes stb.: az első részek csak úgy nyüzsögnek a nyolcvanas, kilencvenes évek ízeit, hangjait, képeit idéző tárgyaktól, fogalmaktól. A későbbiekben – ha nem is tűnik teljesen el – ez az eljárás meggyengül.

A könyv szerkesztési elve egyrészt jól érzékelteti az apa életének darabokra esését, másrészt a múltbeli események elbeszélésének és ezek összefüggő történetté szervezésének nehézségeit. Ezt a folyamatot erősítik a helyenként felbukkanó „képek” is, s ezek nemegyszer olyan emlékképeket takarnak, melyek köré egy-egy elbeszélés szerveződik. Ez az *Apád messzeringó* címet viselő részben válik a legkézzelfoghatóbbá, mely így indul: „Ahogy Pántya Zuzu a híd melletti széles fövényen, ahogy feküdt félig, könyökölve – az még egy jó kép volt. Ahogy a hasa emelkedett és süllyedt. Az íve ennek a le-felnek, íve a köldöknek. Ahogy mutatta magát a nyár végi napnak bikinifelső és szégyen nélkül” (10.). Az események felidézésének nehézségei végül az *Amikor apád a bíróságon* című elbeszélésben tetőznek. A cselekményben van valami álomszerű, a főszereplő „mintha folyton aludna”, mintha nem lenne jelen, holott széteső életének egy igen fontos eseménye zajlik, a „házassági bontópera”. Vagy talán ez már nem is olyan fontos? Talán pont azt akarja a ködszerű történet érzékeltetni, hogy ez már csak formalitás, ami a döntő, ami ide vezetett, az a válópert megelőző tíz évben zajlott le. Erről azonban a főszereplő nem beszélhet: éppen ebben az elbeszélésben ígéri meg a feleségének, hogy soha nem ír róla. S ha ezt az ígéretét néha meg is szegi (például az *Ahogy anyád megjelent az alföldi tájban* vagy az *Ahogy apád megtudta (I.)* című elbeszélésekben), az anya hiánya mégiscsak feltűnő. Ez azonban nem hibája, sőt éppen erénye a könyvnek: a szerepjáték azáltal válik teljessé, hogy az apa, az elbeszélő főszereplő, amit a történet során megígér, azt az írás közben be is tartja.

Másrészt ez a hiány aláhúzza a mű alcímét is (*Hűtlen apák könyve*), az elbeszélő nem a férj-feleség, hanem az apa-gyerek kapcsolatban elkövetett hűtlenségét helyezi a középpontba. Maga az alcím egyébként korántsem problémamentes. Hiszen mit is jelöl pontosan a *Hűtlen apák könyve*? A *Traktortulajdonosok könyve* analógiájára az alcímet értelmezhetnénk a célközönség kijelöléseként – ezt a szöveg azonban egyáltalán nem támasztja alá. Egyrészt mert van egy konkrét címzettje (a főszereplő fia), másrészt mert éppúgy szól hűséges anyáknak, mint hűtlen apáknak, nem tartalmaz olyan tanácsokat, amelyek alapján az utóbbiak kisajátíthatnák. Így inkább az tűnik elfogadhatónak, hogy az alcím a mű tartalmát pontosítja: hűtlen apákról szól. De ha így van, akkor miért a többes szám, hiszen éppen a főszereplő személye az egyetlen változatlan elem a könyvben, ő (no meg nem kevés mennyiségű női mell) köti össze a történeteket. Persze okoskodhatunk úgy, hogy ennek az apának az identitása a különböző történetek alapján képződik meg, hogy minden részben csak „egy” apával találkozunk. De ha így áll a dolog, akkor miért hűtlenek mind? Vagy a hűtlenség ilyen veszélyes ragály, hogy mindenre kihát?

Ám az alcím-választással kapcsolatos kételyeinket eloszlatja, feloldja a főcím, melynek értelmére az utolsó történet befejezése világít rá: a kisfiú rosszul ejti ki a hamufelhő szót, így lesz belőle kamufelhő. „Nem tudja, nem sejtí, mekkora igazságra ütött félre, gondolta apád. És jó ez így, ráér még világosodni, gondolta apád. (...) Apád magában ismételte csak a lényegét. Hogy kialakul – az ki. A kamufelhő. Majd rájössz.” (146.). Így válik világossá, hogy a „kamu-

felhő” a felnőtté válás hozadéka, hogy felnőttkorra alakul ki, a gyerekekre még nem jellemző. A könyvnek ez a végkicsengése a két részre osztott szerkezettel megtámogatva a hűtlenségnek egy másik értelmezési lehetőségét is meglegegteti: a felnőtt hűtlenségét gyerekkori önmagához. A főszereplő hűtlensége tehát nemcsak abban áll, hogy nincs ott, ahol lennie kéne, azaz a kisfiával, hanem abban is, hogy elárulta fiatalkori önmagát (az itt-ott felbukkanó József Attila-rájátszások is feltehetően ezt próbálják erősíteni).

A felnőttlétet a kamufelhő kialakulása mellett még két jelenség jellemzi: a szabályok kiismerhetetlensége és a sodródás. Az előbbit a szöveg ismétlődő jelenetekkel és szófordulatokkal juttatja kifejezésre (s ezért ismét a könyv szerkezete érdemel dicséretet). Hogy csak két példát említsek: az *Így volt apád a kurvákkal* című részben az apa könyörtelenül elintézt egy „kövér fejű” gengsztert: „jobb mutatóujját feldugta a dühös ember orrába, keményen, tövig, és már feszítette is, oldalra, lefelé. A kövér fejű ütése a fájdalomtól félrecsúszott, apád pedig hallotta, érezte, ahogy recsegnek a szövetek a másik orrában” (99.). Ezen a helyen teljen rendjén valónak, hatásosnak tűnik ez a megoldás, kiérdemli az olvasó elismerését. Később, amikor a *Mint a szart* elbeszélésben ismét erőszakhoz folyamodik az apa, már más íze van a dolognak: leüt egy kamionost, aki csak bocsánatot akar kérni. De ez az eljárás szövegszinten is működik. Az *Ahogy apád megtudta (I.)* című részben például ezt olvashatjuk: „Bár az igaz, hogy akkor már régóta nem volt képes úgy tenni, mintha” (71.). A *Zavar* című történetben ez így köszön vissza: „Sok vért látott apád, megtanult úgy csinálni, mintha – mint beszüremkedő fürkészek a bolyban” (107.) A kísértetiesen hasonló szófordulat egészen ellentétes jelentést hordoz a két szöveghelyen.

A felnőtttség másik velejárója a sodródás. Ahogy a *Kamufelhő* szerint „a kutya (...) metafora” „azt jelenti, hogy az embernek dolga van a világban” (22.), úgy az a visszatérő jelenet is metafora, ahogy az apa – felesége vagy Róza mellett – az anyósülésen kuporog: a sodródás metaforája. És ha valami tragikus átérződik a szöveg egyébként ironikus, fanyar humorú felszínén, akkor az talán éppen abból fakad, hogy az apa nem mindig ura saját életének, néha úgy tűnik, teljes beletörődéssel szemléli, ahogy a dolgok csak úgy megtörténnek vele.

Hlavacska András

Technika mint művészetfilozófia

A *Fény, szín, mozgás* című kiállítás Veszprémben

„A művészet és a tudomány egymáshoz
való közelítése vonzott...” (Kepes György)

2012 nyarának múzeumi kiállításai között országos összehasonlításban is előkelő helyre kerül a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumban létrehozott XX. századi képzőművészeti kiállítás, amelyben – ha beléptünk – nem is csak a látvány volt erős hatású, de az azonnal érzékelhető *hanghatások*, és az a körülmény, hogy a művek többsége virtuális vagy valóságos *mozgásban* volt. Nem megszokott fogadtatás egy kiállításon, még ma sem, különösen nem egy olyanon, amelyet erősen visszatekintőnek is minősíthetünk. Eredeti volt a koncepció, s ugyanakkor aktuális is. A válogatás a múltba is tekintett, ugyanakkor nagyon is kortársi volt, s ami egy *egész* kiállításon még ma is ritka: előtérbe kerültek a XX. századi *technikai* újítások lehetséges művészeti alkalmazásai. A kiállítás kurátora, Dohnál Szonja tizenkilenc magyar vagy Magyarországról elszármazott művésztől válogatott, akik közül három alkotó munkássága a XX. századi *egyetemes* művészetben kifejtett tevékenységével is közismert és meghatározó. Victor Vasarely, Kepes György és Nicolas Schöffer ez a három alkotó. Mindhármójuk pályája itthonról indult, de tanulmányaik, pályakezdésük nagy része is már Németországhoz, Franciaországhoz és az Egyesült Államokhoz köti őket, s természetesen életművük is ezekben az országokban született meg. Stílustól függetlenül talán közös pályájukon a mindvégig radikális *innovatív* szemlélet és művészi megközelítés, az *anyagok*, a fény újszerű alkalmazása, a fény esszenciális jelenléte a képzőművészetben, amely kinetikus törekvésekkel párosul. Természetesen mindhárom életút más és más vágányon haladt, őket magukat is erősen megkülönbözteti technológiai és formai megoldásaik változatossága, de ezen a kiállításon kétségtelenül alapvető és jól manifesztálódik a XX. századi művészet fejlődésében betöltött szerepük fundamentális volta. Ha stílusban nem is, de abban az *ars poeticában*, melyet Vasarely a *plasztikai művészetek* kategóriájával fogalmazott meg, s amelyben *egybefoglalta* az építészet, a képzőművészet és az iparművészet tereumait, szelleme végigível a kiállításon. Miként abban is – melyre már utaltunk –, hogy Vasarely mindig mindenben az újat részesítette előnyben, s melyet egy dolgozatában így fogalmazott meg: „Az alkotás és a hitelesség legfőbb akadályának a múlt imádata, az iránta érzett nosztalgia látszik.” Nos, ezen a kiállításon végig az újító szellem hitelessége érezhető. S szinte mindegyik művész találkozott és szembesült azzal a problémával, melyet Vasarely 1958-ban (!) egy toleráns társadalomban így fogalmazott meg: „Ma a társadalom visszahúzó erő, a művész túlságosan előresietett.” Vasarely e kiállításon látható szitanyomata az op-art szemléletében fogant, de jelezte két azon eszményének is fontosságát, mely szerint a sokszorosítás a

kortárs művészet fontos alapelve (multiplikáknak nevezte az ilyen műtárgyat), s hogy a plasztikai művészeteknek közösségi igényeket kell kielégíteniük. Ilyen értelemben is átlengte szelleme a kiállítást, mint ahogy a másik Franciaországban világhírűvé vált alkotó, Nicolas Schöffer életművének hatása is, aki döntő lépéseket tett a fényalkalmazás, a számítógépes (kibernetikus) vezérlés, ezáltal a kinetikus, a mobil plasztika felé, s akinek műveinél az elsők között merül fel a máig is oly fontos *interaktivitás* problémaköre. A kiállításon bemutatott modellértékű műve, fémből, izzólámpákkal és (nála természetszerűen!) motorral jelezte a hatvanas évekből radikális törekvéseinek izgalmasságát. Schöffernél álljunk is meg egy pillanatra azért is, mert a 2012. évi jeles művészeti, tudományos *születési centenáriumok* között (Solti György, Szentágothai János, Juan Gyenes, Örkény István, Ottlik Géza) mintha háttérbe szorult volna az ő rendkívüli művészeti munkássága, illetve az arról való megemlékezés. Schöffer fénytornyai dinamizálták a teret, új optikai és mozgási dimenziókat tártak fel, hatása máig sugárzó. Mint ahogy hasonlóan alapvető a kortárs művészet fejlődési ívében Kepes György munkássága. Apropos, *kortárs művészet!* Manapság sok vita folyik e terminus technicusról, ennek tartalmáról, s Kepes véleménye e kérdésben igazodik jelen írás mottójául választott mondatához, ugyanis egy helyütt így ír: „Kortárssá’ a szó mélyebb értelmében csak úgy válhatunk, ha a magunk egyéni tudását és céljait összhangba állítjuk a kollektív tudományos haladással.” E meghatározása azért is fontos, mert jellemzi az egész kiállítás viszonyulását a tudományhoz, s ezen keresztül a technikához, mint ahogy Kepes két munkája is – a maga kiragadottságával – jelzi e nagy művész és *teoretikus* filmhez, fényhez való viszonyát, aki – még Németországban, a Bauhaus keretei között – Moholy-Nagy Lászlóval együtt munkálkodva kezdte fénykísérleteit a harmincas években, s később az Egyesült Államokban bontakoztatta ki a fénynyel mint alkotó tényezővel kapcsolatos művészi praxisát. A kiállításon látható képe a festőt villantja fel, 1971-ben készített videója viszont (*Lángok kertje*) élénk állítja annak a művésznek a zsenijét, akinek látásmódjára és kísérleteire évtizedekkel későbbi videóművészeti és intermedialis törekvések épülnek.

E három meghatározóan úttörő szerepet vállaló alkotó mellett külön kiemelendő Z. Gács György személye és itt látható kis munkája, akivel egyébként Kepes szoros baráti, szakmai viszonyban volt, s aki a Magyar Iparművészeti Főiskola oktatási keretei között – már a múlt század hatvanas éveiben – meg is kísérlete a fémhez, üveghez, mobilhoz való új viszonyulás oktatását. Z. Gácsról ma kevesebb szó esik, ebben a kontextusban jelenléte fontos, mint ahogy jó kuratori szemre vall Gyarmathy Tihamér munkájának a kiállításba történő illesztése, akit ugyan festőként tart számon a közvélemény, a szakirodalom és a művészettörténet, mégis tudható, hogy strukturális és



fakturális kísérleteivel, fotogramjaival, plasztikáival egy olyan festői, művészi életművet teremtett, amely szerves része a XX. század tudományhoz is kapcsolódó művészi gyakorlatának. Ugyancsak öröm Nemcsics Antal kiállítási jelenléte, akinek színdinamikai, színelméleti munkássága ebben az időszakban, a XX. század második felében meghatározó. *Színország születése az ósszínékből* című nagyszabású munkája mintegy esszenciája ennek az egész életen átívelő tevékenységnek.

S mindazt, amit az előző nagy generációk kiemelkedő képviselői – ezen a képzőművészeti kiállításon pontos kifejezés! – *kifejlesztettek*, a kortárs magyar művészet megszállottjai továbbíveltek, személyes törekvésekkel, ars poeticákkal. Így van helye itt Paizs László munkájának, aki festőként fém- – és kiemelkedően – akrilplasztikáival, a *transzparencia*, az *áttetszőség* esztétikai kategóriává emelésével taposott új ösvényt, így van itt fontos helye Pauer Gyulának, aki az elmúlt évtizedek egyik legösszetettebb, érdeklődését legtöbb irányban kiterjesztő magyar művésze, s akit most akriltechnikájú pseudo-festményei képviselnek a kiállításon. S hogy egy festő milyen irányokban léphet tovább szemléletének alakítása folytán, arra kitűnő példa Fajó János életműve, aki pályája első évtizedeiben szinte beemelte a magyar műtárgyvilágba a színteknikát, későbbi festői, majd plasztikai törekvései pedig egy szigorúan fegyelmezett művészi fejlődés koherenciáját jelzik. Kiállított munkái ezt igazolják. A síkművészeti törekvések között emlékezetes dokumentum Haris László hetvenes évek közepén keletkezett pigmentnyomata. Különleges válogatási szempontot jelez két üvegművész a kiállításon történő jelenléte, de összességében indokolt, s valamiféle hommage mindez Z. Gács György személye irányában is. Bohus Zoltán és a fiatal Gáspár György munkáiról van szó, melyek valóban fénykísérleteket, eredeti plasztikai szándékokat s szinte high-tech megvalósítást emelnek így be a kiállításra. Mint ahogy mindebben felfedező Haraszthy István, Édeske szobrászi tevékenysége, aki azonban egész pályáján szinte csak fémmel munkálkodott, s aki hazánkban elsők között „mozgatta meg” a szobrot, vagyis lett úttörő és a kezdetektől fogva meghatározó személyisége a magyar mobil szobrászatnak. Ami mindig is jellemezte személyiségét és munkásságát, az e kiállításon is előtérbe kerül: a folyamatosan felszínen lévő finom és izgalmas irónia. Ugyancsak figyelmet keltő Bolygó Bálint munkája, s bizony a néző szíve óhatatlanul összeszorul, amikor a három évvel ezelőtt, 32 évesen elhunyt Dohnál Áron interaktív munkájával szembeesül. Az összetett technikai eszköztár alkalmazása, sajátos sztereofestménye azt sejteti, hogy egy nagy ívű művészpálya tört ketté, már annak kezdetein.

S ha azt kutatjuk, hogy kik azok a művészek, akik leginkább azon az úton járnak, melyet a Vasarely–Schöffer–Kepes triász jelölt ki, akkor talán az egyrészt a mobil szobrászat terén meghatározót alkotó Pócsy Ferenc és Dargay Lajos teljesítményét kell kiemelni, másrészt a lézertechnika, a hologram egészen eredeti alkalmazását kifejlesztő Csáji Attila és Mengyán András munkásságát. Mindannyian fontos munkákkal vannak jelen a kiállításon. Külön öröm, hogy a nyilvánosság előtt ritkán megjelenő Dargay Lajos műve utal Kassák Lajosra, akinek egész elméleti és gyakorlati munkássága egyébként mindannak, ami a kiállításon látható, *gyökere*, éltető talaja, s ismét revelációk Pócsy Ferenc hihetetlenül elmélyült és intellektuálisan is összetett, bonyolult kompozíciói



tükröből, fémből, kőből. Pócsy művei méretüknél, igényességükénél fogva is a kiállítás központi műtárgyai. Jogosan kapott külön teret Mengyán András egy nagyméretű „sötétkamrával”, amely azonban nem művek készítésére, hanem épp bemutatására, a közönség elé tárására szolgál. Jogosan és szuggesztíven. 3D-s lézeranimációja a virtuális térképzés futurisztikus (?)

látványainak lenyűgöző esszenciája, s mindez – a tőle megszokott módon – csúcstechnológiával a néző elé tárva. Csáji Attila, a lézer- és hologramtechnika művészi alkalmazásának hazai úttörője és máig apostola megmutatja, hogy egy 35 évvel ezelőtt (!) készült munkája is milyen időszerű tud lenni ma is (*Hajlított fény*, 1976), s hogy milyen sokrétű lehetőségeket tárt fel a fénytér és a lézer-environment terén.

Dicséret illeti tehát a Laczkó Dezső Múzeum vállalkozó kedvét, hogy támogatta e kiállítás megrendezését, s csak sajnálhatjuk, hogy a gazdag nyári veszprémi kulturális, művészeti programok között ez a jelentős esemény mintha kissé háttérbe szorult volna, amit sajnós „elősegített”, hogy a múzeum épülete ugyan a belvárosban van, de mégis szinte rejtőzködve tárja értékeit a nyilvánosság elé. Valamint: ez a jelentős műtárgykollekció mindenképpen nagyobb kiállítótérrel kívánt volna. A művek szinte szétfeszítették a rendelkezésre álló teret, s ezt csak erősítette a fény és hanghatások elevensége. S kiemelt tisztelet jár Dohnál Szonja muzeológusnak, aki valódi kurátorként a kiállításnak nemcsak ötletgazdája volt, hanem expressis verbis összeállítója, a résztvevők kiválasztója, a művek kölcsönzésének megszervezője (nem kis feladat!), valamint a kiállítás rendezője. Végső soron járatlan úton kellett végighaladnia. Ilyen konstellációban, összeállításban még nem szerveződött tárlat az elmúlt időszakban Magyarországon, s ha lehetnek is vitáink válogatása szempontjairól (annak esetleges szűköségéről, másutt épp annak tágasságáról), végső soron eredetiségével, a múltat a jelennel összekötő voltával, minőségével kiegyenlítődik minden – tárgyakból eredő – esetlegesség. *Fény, szín, mozgás* volt ennek az értékes kiállításnak a címe, amely elénk tárta és ismét argumentálta, hogy a XX. század vizuális művészeti fejlődésében – immár átívelően a XXI. századba – nélkülözhetetlen a kor tudománya aktuális eredményeinek alkalmazása, s hogy ezen keresztül az új technikák igénybevételel egyáltalán nem az öncélúság vezérelte, hanem minden jelentős művésznél az erősen megalapozott filozófiává emelkedő ars poetica. Ezek a művészek nemcsak tudományos, technikai kérdésekkel, s ezen keresztül esztétikai megfontolásokkal dolgoznak, hanem a létezés alapvető dilemmáihoz, múltához, jelenhez, jövőhöz teszik hozzá munkásságuk értékeit, s így válik életművük művészetfilozófiává is.

Feledy Balázs

A Zöld Alagút örök vándora

(Búcsú Cseh Károly költő barátomtól)

Szerette a Zöld Alagutat. Megszámlálni sem tudnám, hányszor ballagtunk benne végig mély értelmű beszélgetésekbe merülve, noha ezekből a csevegésekből hiányzott minden fennkölt, minden megváltó szándék. Ellenkezőleg. A *spiritus loci*, a hely szellemét majdhogynem megszenteltető módon, sokkal inkább az elszabadult jókedv jellemezte őket. S mindegyre jótékony cinkossággal borult a Zöld Alagút.

Minden alkalommal vidáman készülődtünk szakrális sétánkra, s indulás előtt mindahányszor felhangzott az útra hívó rigmus, a „csehiádák” egyike: *Boldog szí-
vünk beh repesi: vár reánk a Kerepesi!*

Merthogy a Zöld Alagút a Kerepesi temető leghosszabb nyílegyenes fasora, végében Munkácsy Mihály felmagasló sír-emlékével. A kétoldalt álló öreg vadgesztenyefák összeboruló, egybefüggő lombkoronái adják azt a hatást, mintha végtelen hosszú zöld alagútban sétálna az ember.

Kószalásaink közepette időnként előkapta számtalan kis noteszének mindig zsebében lapuló valamelyikét, s pillanatnyi meglátásait, észleleteit vagy csak rácsodálkozásait azonnal rögzítette *szilánkok* formájában, hogy közülük később számosat átemeljen verseibe.

Gesztenyéket szedett. Guggolt a Zöld Alagútban, s a lehullott levelek között kutatott a barnán csillogó vagy a megrepedt tüskés héjből kikacsintó csoda után. Verseiben, fordításaiban is többször találkozhatunk vele, és nyilván nem véletlen, hogy öt évvel ezelőtt megjelent verseskötetének címében is felbukkan (*Gesztenyék ideje*).

Említettem a „csehiádákat”. Valamikor, sok évvel ezelőtt külön füzetet nyitottam ezzel a címmel, s ott gyűjtöttem Karcsi jellegzetes „szellemi kavicsait”. Előfordult, hogy felhívott, és mindjárt ezzel kezdte: – Mit szólsz ehhez, bátyuska? – És következett valami egetverő sületlenség, képtelenség, nyelvtekerés vagy erotikába hajló rímshiporka.

Sajnos jó ideje megritkultak, majd teljesen elapadtak a *csehiádák*, amit én a 2006-os szívűtétjétől eredeztetek. Már válságos állapotban került sor a



Cseh Károly (1952–2013)

Babits Mihály szobrával a szekszárdi
Babits-ház udvarában

műtetre, s bár erről nyíltan soha nem beszélt, bizonyos, hogy azóta állandóan a halál árnyékában élt. Az addigi bohéből, a *kisvárosi Don Juanból*, a mindenből és mindenkiből viccet csináló *clownból* lassanként elszivárgott az ösztönös jókedv, s ha olykor-olykor próbált is még felvillantani belőle valamit, az már csak halvány visszfénye volt a réginek.

Csak a lobogása maradt a régi, a nyughatatlanság, ami egy idő után mozgáskényszerré vált. Állandóan ment, folyton utazott – Egerbe, Miskolcra, Budapestre, ahova csak hívták –, és ebben még a nagy műtét utáni, pihenést követelő állapota sem gátolhatta meg. Mi tudtuk ezt; feleséggel, Majával számtalanszor figyelmeztettük, micsoda önpusztító életmód ez – de hiába.

Sokszor eljött hozzánk. Míg Budapesten laktunk, gyakrabban, de még „vidéki magányunkban” is többször meglátogatott bennünket. Nem múlt el alkalom, hogy el ne mondta volna: – Olyan jó itt nálatok. – Egyfajta menedékhely lehettünk számára. Maja mindenre kiterjedő gondoskodása folytán valóban otthon érezhette magát.

Voltak „együtt olvasásaink”. Ő elhozta magával a legutóbbi látogatása óta készült írásait, én hasonlóképpen összegyűjtöttem a magaméit. Karcsi ilyenkor elővette „pápuaszemét”, egyikünk erre hevert el, másikunk arra, s átadtuk magunkat a szellemi élvezkedésnek. Időnként felfakadt belőle a mélyről induló, öblös, egyre göndörödő nevetés, ha épp olyan részt talált, vagy váratlanul felugrott, hozzám szaladt, megrázta a kezem elismerése jeléül, majd visszatelepedett és folytatta az olvasást, megtéve időnként kritikai megjegyzéseit is. Mindeközben feszülten várta, én mit szólok az ő műveihez. Szinte szomjazta, szivacsként itta magába az elismerést, a dicséretet.

Nyugtalan lelke nem tűrte sokáig a tétlenséget, ezért napközben többször indultunk hosszabb-rövidebb barangolásra. Sétáink valahogy mindig úgy alakultak, hogy útba ejtsük a *Szentélyt*, Kőbánya egyik legosztályonalulibb kricsmijét, elkortyolgatván ott egy-egy pohár bort (mindig vöröset), amellyel természetesen az eszme talaját locsolgattuk, hogy minél termékenyebb maradjon. (A műtét után Karcsi szigorún betartotta az alkoholtilalmat, így kizárólag rám hárult a feladat, hogy megszentelt kortyokkal adózzak a múzsáknak, miközben ő dupla buborékkal itta az ásványvizet.)

Régen járt nálunk, hovatovább másfél éve. – Fájnak a vasaim – panaszkodott egyre többször a bordáit összefogó kapcsok időjárás frontok okozta lázadozásaira. Már nem merte vállalni a sokórás utazást. Ezentúl hiába is várnam a kis piros vonatnál. Nem mosolyog, nem integet többé a nyitott ajtóból a megérkezés boldog örömeivel.

2013. január 9-én éjjel végleg elváltunk egymástól. Ő előresietett. A Zöld Alagút végéből még egyszer visszaintett.

*

Ezek az én emlékeim a költőről és barátról. Életművének – verseinek, fordításainak, recenzióinak – szakszerű méltatása az arra hivatottak dolga lesz.

Erdélyi Z. János

Faragó Eszter
Hajléktalan angyalok

Sötétben kuporgó
részes angyalok
szomjukat nem oltó
fogatlan csámcsogók
irgalmat nem kaptok
kenyeret koldulva
hús fillért csörgető
bujdosók én-pokla
kegyetlen irgalom
száműzött szeretet:
ingovány-ember-lét
sohanincs vigasza
lepusztult otthonok
hajléktalan álom –
röppen egy angyalhad
mocskos rongyszárnyakon.

Fülledt az éjszaka –
sikolt a lét hangja
felkurrog itt-ott egy
kivert öreg macska
morog a parázsló
bádog tűz varázsló
melengeti kezét
a vénséges magány
szeme körül ráncok
gyomrában éhség –
angyalhad kacag ha
eljön majd a vég.



Ifj. Bartha Árpád

Áfonya

Keserédes áfonya
roppan szét
fogaim között.

S egy gyermek
ráismer – rá –
az árnyéokra.

Az ég ásít, Holdja
ezüst ruhába
öltözött.

Nevetve nyúl oda,
az árnyat váltja
keze;

Szárnyakon csillog,
szendereg
bábjátéka,

Kezéből formál
szerelmet, az
éj szelleme.

Vida Dániel

Az élet szerzőjének

Én élni élek,
szabadon, nem látszat-szabadok között,
hazugság börtönében.

Én kérve kérlek,
kísérj utamon, minden fájdalom fölött,
e létnek sűrűjében.

Te, Aki formáltad a fényt
és adtál belém lehetetet.

Köszönöm, hogy élek,
hogy érzek, hogy nem félek,
mert szemeid felhők feletről kísérnek.

Érzem végtelen szereteted.



Mika Gabriella
Naphimnusz

Áldassék a neved.
Dicsérjen mindenki
kinek élete cseppjei
általad ragyognak,
kit a szürkeség rettent
és a fény segít,
kinek pokol az éj,
félelmes látomás,
vad vihar,
veszélyes álmodás,
kit névtelen sötétség fojtogat,
ki már nem remél,
kinek léte
felesleges áldozat.
Te vigyázol ránk
nehéz perceink
lomha ködét
könnyű sugaraddal
oszlatoz szét.
Istenséged tagadhatatlan.
A kereskedők,
a szerelem,
a szépség,
a harc,
a vadászat
némán állnak
veled szemben
hatalmad nélkül
lényük nyomtalan
tűnne el.
Te vagy az úr
az égbolton,
a szántóföldeken,
havas hegycsúcsokon,
mély vizeken,
téged dicsér

az utolsó féreg,
mely belőled lett
és neked tér meg
örök honába
egy napon.
Nélküled nincs
mozgás,
mozdulat,
cselekvés,
érzés,
néma ámulat,
hang és csönd
fent és lent.
Uralmad örök.
Földi mohóság,
háború,
barbár pusztítás
békédhez
nem ér fel,
beborítasz minket
kegyelmeddel.
S ha mégis elpusztulnál,
kérelek, szeresd
porban botladozó,
gyenge híveidet
s egy könnyű sóhajtással
tüntesd el őket
csodás birodalmad
horizontjáról,
hogy a rettenet
ne törje szét
a reszkető
lelkeket.

Élj örökké!



Takács Róza

Álomport szórok

Álomport szórok két szemedre,
a világ elhalkul, én az álmaidon
járok. Látsz egyáltalán, vagy
a peronon, kislámpással kezemben
elfeledve állok? Hallod még a
hangom? Cseppentett méz volt
számodra, gyermeki. Rémlik még
az arcom, vagy a ködfátyol elfedi?
Én még mindig hallok egykori éneked,
hulló égkönyvek festik le életed, két
szemem előtt. Hol belém kap, hol elönt
az emlék, és azt kívánom, hogy bárcsak
lennék kő, érzések nélküli, időtlen.
Olyan, mint egy hús-börtönből
kitörtén menekülő, nem fájó szellő,
melynek sosem volt ujjai a dérlepte
mező fűszálait simogatják erőtlen.
...és álomport szórok két szememre,
törékeny illúzióim dédelgetem.
Lélekcseppjeim hullnak két kezemre,
de nincs megnyugvás, egyre nem,
mint az idő rágta fa, nélküled szétesem.



Szakállas Zsolt

A vesződség

A nyilvánvaló bekeveredéseket a helyszínen kiszűrjük

Mellkorong

Ki győzi az árvaságot

Hontalanság gyepelője mumifikált

A szelvények közül kiharancsolt óhaj drogelvönő körmeneteket installál

Nyelj rudakat plazmavágó a csámcsogás leveti burkát és tenyerébe rázza ikonok

Üszkét

Ha az idol szórt hamvas zsupori a rokonság

Kozmológiai mátrixokat őriz a rokka s a melankolikus hordágy mely bepontoszott
mezőn él

Szereði Zsanett

Ártatlanság...

Hópihék peregnék ablakomra.

Belenézek egybe...

Elmerengék ártatlan fehérségében.

Vajon a hópihe tudja-e, mennyit ér?

Számolják-e társaikkal,

Hány másodperc az, amit felfedezhetnek

kicsinyes világunkból...

Szerelmet találnak-e,

míg elérik ablakom rideg felszínét...

Hogy egymásba érve... érje őket utol a vég.

Őket vizsgálgatva rájöttem...

Én is olyan vagyok, mint ők...

Arcom fehér...

Lelkem tiszta, olykor

ridegnek tűnők...



Vörös Rózsa
Zokog a vas...

Zokog-zokog,
zokog-zokog.

Zokog a vas, hisz hallom én,
moccan a sín a mozdony alatt.

Zokog-zokog,
zokog-zokog.

Felmordul az áramkör,
nyolcvan tonna meglődül.

Zokog-zokog,
zokog-zokog.

Sárga-kék remekmű alján
négy tengely zakatol.

Zokog-zokog,
zokog-zokog.

Hol a felsővezeték?
Hadd érintsem, ne csak te!

Zokog-zokog,
zokog-zokog

a két szemem,
a szívem is.





A Cédrus Művészeti Alapítvány és a Napút folyóirat 2012. évi kiírásának mintegy félezer pályázója közül nagyon sokan jelentkeztek több vagy igen terjedelmes munkával; elbírálásukkal az ígért határidőre a szerkesztőség tagjai elkészültek. A (rész)közlésre elfogadott prózai munkákat, tanulmányokat, dokumentumszövegeket valamint verseket 2014 februári számunkkal bezárólag folyamatosan tesszük közzé a pályázat logójával megjelölten vagy füzetmelléleteinkben.

PRÓZA, DRÁMA

Albrecht Ferenc, Biacsi Mónika (műfordítás), **Fittler Áron** (műfordítás), **Hollós Judit Katalin** (műfordítás), **Jahoda Sándor**, **Jassó Judit, Juhászné Hahn Zsuzsanna** (műfordítás), **Kelemen Anna, Komor Zoltán, Mátyás B. Ferenc, Mátyás Zoltán, Merenics Éva** (műfordítás), **Oszkó Edina** (műfordítás), **Pásty Júlia, Pruzsinszky Sándor, Szilágyi Perjési Katalin, Tamba Renátó, Turóczy Zsófia** (műfordítás)

TANULMÁNY, DOKUMENTUM

Vida Bianka

VERS

Béni Gabriella, Botos Ferenc, Bozóky Balázs (műfordítás), **Derzsi Pál, Dittrich Panka, Egry Artúr, Erdélyi Tea, Fittler Áron** (műfordítás), **Gál Erika, Guti Karina, Gyertyános Tímea, Harman Miklós** (műfordítás), **Kántor Gyöngyi, Kelecsényi Zsolt, Kertes Gábor** (műfordítás), **Komán Zsombor, Kőszegi Mária Anna, Liszói Gyuricza József, Majoros Zsuzsanna** (műfordítás), **Maretics Erika, Mórítz Mátyás, Nagy István Paphnutius** (műfordítás), **Osváth B. Gábor** (műfordítás), **Pongrácz Ágnes, Sebestényiné Jáger Orsolya, Sonyorszki László, Stonawski József, Szúk Balázs, Tóth Dániel** (műfordítás), **Varga Nóra, Vörös Rózsa, Zentai Eta**

Részletek közlésén túlmenően FÜZET vagy KÖNYV formájában is kiadhatónak találtuk, a Napkút Kiadóra bízva megjelentetésük útjának egyengetését, az alábbi kéziratosokat:

Csorba Piroska (regény), **Károly Judit** (próza fordítás), **Komáromi Sándor** (próza fordítás), **Komor Zoltán** (verseskötet), **Marsai Ágnes** (mesekötet), **Palágyi Zsuzsanna** (verseskötet), **Szabady Shira** (kisregény), **Tóth Marianna** (gyermekversek)

A Napút 2012. évi nívódíjasai:

Komor Zoltán, Komáromi Sándor, Pruzsinszky Sándor

Minden pályázónak köszönjük, hogy műhelyünket munkájukkal megkeresték. Sokat olvastunk. Merítettünk. Fel is fedeztünk. További alkotó kedvet kívánunk! (A szerkesztőség)

E számunk szerzői

- Ádám Tamás** (1954) – költő, szerkesztő, újságíró, Budapest
- Adonyi Sztancs János** (1958) – író, újságíró, Budapest
- Arató János** (1949) – újságíró, műfordító, Budapest
- Balácsi József Attila** (1954) – nyelvész, nyelvtanár, Göd
- Baley Endre** (1962) – költő, író, Budapest
- Iffy. Bartha Árpád** (1993) – egyetemi hallgató, Budapest
- Bertalan Tivadar** (1930) – festő, grafikus, író, díszlettervező, Budapest
- Bíró József** (1951) – költő, performer, Budapest
- Birtalan Ferenc** (1945) – költő, Budapest
- Bognár Mándor** (1944) – újságíró, médiaszakértő, Budapest
- Bozgor Elian** – álnév, nem akarja felfedni magát
- Bozók Ferenc** (1973) – költő, esszéista, Kecskemét
- Czinege-Panzova Annamária** (1979) – tanár, műfordító, Dejtár/Szkopje
- Dluhopolsky László /Dluho/** (1951) – karikaturista, szerkesztő, portrérajzoló, Budapest
- Dobai Péter** (1944) – író, költő, dramaturg, Budapest
- Druzsín Ferenc** (1940) – irodalomtörténész, egyetemi magántanár, Budapest
- Erdélyi Z. János** (1947) – költő, műfordító, Szekszárd
- Fábry János** (1947) – iparművész, grafikus, illusztrátor, Budapest
- Faragó Eszter** (1970) – optikus, költő, Budapest
- Feledy Balázs** (1947) – művészettörténész, Budapest
- Gaál Tibor /T-boy/** (1962) – karikaturista, festő, grafikus, Budapest
- Gedeon Péter** (1944) – építész, grafikus, Budapest
- Gyárfás Endre** (1936) – költő, író, drámaíró, Budapest
- Hlavacska András** (1989) – egyetemi hallgató, Budapest
- Horváth Ferenc** (1948) – sakktanár, költő, Veresegyháza
- Jeney Klára** (1965) – grafikus, karikaturista, Budapest
- Juhász Bence** (1974) – mérnök-közgazdász, fotográfus, Budapest
- Kányádi András** (1971) – irodalomtörténész, docens, Párizs (Franciaország)
- Kicsi Sándor András** (1957) – nyelvész, esszéíró, Budapest
- Klima Ernő** (1962) – nyomdász, grafikus, Budapest
- Korompay Dóra** (1965) – festőművész, karikaturista, Budapest
- Lantódi-Káliz Endre** (1954) – szellemi szabadfoglalkozású fordító, Budapest
- Latorcai Csaba** (1976) – jogász, teológus, levéltáros, helyettes államtitkár (EMMI), Budapest
- Mika Gabriella** (1976) – könyvtáros, Budapest
- Németh András** (1956) – költő, egyéni vállalkozó, Budapest
- Nyírfalvi Károly** (1960) – könyvtáros, költő, Budapest
- Pálffy Erika** (1977) – közgazdász, Budapest
- Rádóczy Gyarmathy Gábor** (1943) – festő, grafikus, illusztrátor, Budapest
- Romhányi Török Gábor** (1945) – irodalmár, műfordító, Budapest
- Sándor Róbert** (1980) – tervezőgrafikus, illusztrátor, Zebegény
- Sigmond István** (1936) – író, Kolozsvár (Románia)
- Stanczik-Starecz Ervin** (1955) – író, műfordító, antropológus, tanár, Budatétény
- Suhai Pál** (1945) – költő, tanár, Budapest
- Szabó Sándor Ferenc** (1956) – szobrász, Budapest
- Szakállas Zsolt** (1965) – villanyszerelő, Emőd
- Széman Richárd** (1958) – újságíró, fotós, helytörténész, Budapest
- Szepes Erika** (1946) – irodalomtörténész, író, Budapest
- Szepesi Dóra** (1957) – újságíró, Budapest
- Szunyoghy András** (1946) – grafikusművész, Budapest
- Takács Róza** (1994) – tanuló, Mezőtúr
- Tamási Orosz János** (1953) – költő, újságíró, Budapest
- Teszák Sándor** (1938) – reklámgrafikus, karikaturista, Budapest
- Tóth Gábor** (1979) – festő, grafikus, illusztrátor, Budapest
- Török Gábor** (1994) – egyetem hallgató, szobrász, Budapest
- Török Tivadar /TiTi/** (1952) – festő, grafikus, karikaturista, Budapest
- Vén Zoltán** (1941) – grafikus, Tihany
- Vida Dániel** (1992) – egyetemi hallgató, Izsák
- Vörös Rózsa** (1993) – egyetemi hallgató, Keszthely
- Zalán Tibor** (1954) – költő, író, drámaíró, Budapest

Fars hang? Farsang.

„A közmondásokban, népmesékben, drámai művekben, viccekben és anekdotákban kifejeződő, gazdag koreai szó hagyomány szereplői korán feltűnnek a népi festészetben is, majd bővülnek a konfucianizmus, a buddhizmus és a taoizmus védőistenségeit, szentjeit bemutató ábrázolásokkal.” (Balácsi József Attila)

„Ez az álság a felvonás komikumának legértelmesebb rétegét adja: olyan szatíra jön ki belőle, amely kétfelé csap, és el is találja mindkét ígéretőt.” (Druzsán Ferenc)

„Az észak által kialakított fejlődési modellben az emberi értékek elsorvadnak. Az ökológiai kérdés legmélyén is az uralkodás, a Föld művelése, de ezzel egyidejűleg az isteni képmás tiszteletben tartása, a Földért mint ajándékért való felelősség kérdése rejti.” (Latorcai Csaba)

„A származás az ancien régime alapköve. Érdekes módon Casanova többre tartja ezt a számára is diszkriminatív rendet, mint a jakobinuszok által hirdetett egyenlőséget, s a műveltséget dicsőíti, mely osztályrészül jutott.” (Kányádi András)

„De a búcsúnak nem pusztán érzelmi tartalma van, a búcsú egy magatartás és egy méltóság, hogy végleg el tudjunk búcsúzni, mindattól, amitől búcsút venni: lélekcsapás.” (Dobai Péter)

„Amikor eljött az a bizonyos hajnal, az anya a vesztőhely mellett várta az esemény bekövetkeztét, nem sírt egyáltalán, ki tudja, mit érezhetett azokban a pillanatokban, talán csak megkönnyebbülést, hogy végre valahára vége van...” (Sigmund István)

Ára: 800 Ft. Előfizetés: 6000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.
(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,
valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185



A folyóiratot támogatói:



Nemzeti Kulturális Alap



EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA